

Masteroppgave i helse- og sosialfag

Her og der, fjern og nær

En studie av unge menn som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger

45 Studiepoeng

Thomas Bergset Mandal
Desember 2016

Her og der, fjern og nær

Her og der, fjern og nær

© Thomas Bergset Mandal

2016

Her og der, fjern og nær. En kvalitativ studie av fem unge men som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger

Thomas Bergset Mandal

www.hivolda.no

Sammendrag

I denne studien vil jeg undersøke hvordan de opplever sosial støtte i tilpasningsprosessen til det norske samfunnet, så vel som i kontakten med familien sin i hjemlandet eller andre land. Enslige mindreårige flyktninger er en fellesbetegnelse for barn og unge under 18 år, som kom til Norge som asylsøker eller overføringsflyktning uten foreldre eller andre med foreldreansvar.

Studiens problemstilling er: *Hvor finner enslige mindreårige flyktninger støtte i eksiltilværelsen, og hvordan står lokal støtte og transnasjonal støtte i forhold til hverandre?*

Vellykket etablering av nye støttende relasjoner i mottakerlandet er essensielt for den psykologiske tilpasningen hos enslige mindreårige. *Teorier som er brukt er sosial støtte, transnasjonalitet og akkulturasjon.*

Studien er gjort på bakgrunn av kvalitative intervjuer med fem unge menn fra 22 til 24 år som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger. I praksis avsluttes den offentlige omsorgen ved fylte 20 år, og jeg undersøker hvordan de unge mennene opplever sosial støtte fra de ble bosatt i en kommune og frem til i dag der de lever selvstendige liv.

Informantene i denne studien har to interessante fellestrekk: For det første er alle unntatt en, kommet til Norge uten å ha noe familie i landet. De har altså måttet klare tilpasningen til det norske samfunnet uten denne støtten som mange andre enslige mindreårige har. For det andre har alle kontakt med sin nære familie i utlandet. Disse to fellestrekkene gjør gruppen som helhet godt egnet til å studere de transnasjonale båndene, og den støtten de får gjennom disse. De unge i denne studien får støtte fra ulike hold, fra inn- og utland, i sin eksiltilværelse.

De oppfatter tiden de bodde i bofellesskap som positiv, og fremhever emosjonell støtte i form av omsorg og trygghet, informativ støtte i tilegnelsen av norsk kulturkompetanse som språklige og sosiale koder. Den forventede støtten, det at de kunne føle seg trygge på at de ansatte tok seg av dem i tilfeller hvor de skulle bli syke eller det skulle oppstå brann, var vel så viktig som den mottatte støtten, som når de var lei seg og trengte noen å snakke med eller hjelp til å forstå sosiale koder i forhold til nordmenn. Denne støtten kom først og fremst fra ansatte, men også andre beboere. ut. Det som imidlertid flere peker på er den manglende inkluderingen blant norsk ungdom og i norske miljøer i tiden under kommunal omsorg.

Av de unges kontakter i det norske samfunnet i dag får de sosial støtte hovedsakelig fra venner fra eget hjemland. Støtten er både emosjonell, instrumentell og informativ, men først og fremst blir den emosjonelle støtten trukket frem som viktig. Noen forteller at de har norske venner, men alle uttrykker vanskeligheter med å bli kjent med norske jevnaldrende.

Nøkkelbegrep: enslige mindreårige asylsøkere, akkulturasjon, sosial støtte, transnasjonalitet

Forord

Da jeg startet dette prosjektet, og jeg satt og lette etter litteratur, dukket bildet av Aylan opp. Det er ofte enkelthistoriene fra mennesker på flukt som setter seg, og bildet av Aylan på stranda tror jeg at både jeg og mange andre alltid vil huske. Han er blitt gjenstand for kunst og litteratur, og vi snakker fremdeles om ham nå over et år etterpå. Broren, Galip på fem år, er det ingen som husker for han har vi ikke sett. Og det illustrerer den tragedien som utspiller seg i Egerhavet og i stillehavet. Vi vet ikke hvor mange barn som har druknet. Det fins ingen bilder av dem. De sank i havet en svart natt og ingen vet om dem. Kun familien i Somalia eller Eritrea. Disse barna var på vei til Nord-Europa, og ville kanskje gått på skolen i vårt nabolag hvis det ikke hadde vært for at smuglerne på stranda i Libya fant ut at det gikk an å presse inn ti stykker til i båten, som gav dem noen hundre dollar ekstra.

Imens sitter jeg her i Lykkeland, hører på lydopptak, og prøver å forstå hvordan det er for barn å måtte skilles fra foreldrene sine og dra til andre siden av kloden. Å kunne gå i dybden for å utforske dette gjennom en masteroppgave er et interessant prosjekt og et privilegium.

Først og fremst takk til fem flotte karer som har delt villig med meg fine, personlige, voldsomme og artige. Takk til min veileder Jarle Pedersen for kunnskapsrike refleksjoner og ærlige tilbakemeldinger (som ”du kan ikke regne med å se den nyfødte sønn de neste tre ukene heller”).

Ellers er jeg privilegert som har naboer, familie og venner som har kompetanse på dette området, og som har vært villig til å av se tid til å lese gjennom deler av materialet og komme med tilbakemeldinger. Tilbakemeldingene har vært nyttige! Takk til Ellen, Reidunn, Sarah, Kari og pappa Hallgeir. Takk til mamma Hedvig for interessen for at jeg hadde det bra og fikk nok søvn. Takk til svigerfar Ottar og svigermor Gunnhild som har stilt opp som barnepassere og sjåfører.

Å skrive en masteroppgave i en familie med tre små barn er ikke et soloprosjekt. Hvis jeg ikke hadde hatt kona mi Ane, som omtrent hatt aleneansvar for barna i flere måneder, hadde jeg ikke kommet i havn. Hun er et råskinn!

3-åringen min, som liker å fortelle historier fra da han var liten, sa ”da jeg var liten var du ikke hele tiden borte”. Kjære Heine, Peder og Olai: Jeg er tilbake!

Innholdsfortegnelse

Innledning	7
Hvem er de enslige mindreårige flyktingene?.....	8
Hva vet vi om de enslige mindreårige som har fått opphold de siste årene?.....	10
Et aktuelt tema	12
Teoretisk rammeverk	13
Sosial støtte	14
<i>Varianter av sosial støtte</i>	15
<i>Sosial støtte ved stress og belastninger</i>	16
<i>Kulturforskjeller og negative effekter av sosial støtte</i>	17
Akkulturasjon	18
<i>Flere dimensjoner av akkulturasjon</i>	19
<i>Kulturkompetanse</i>	20
Transnasjonalitet	21
<i>IKT – en ny dimensjon</i>	22
Tidligere forskning på enslige mindreårige flyktinger	25
<i>En heterogen, men sårbar gruppe</i>	25
Metode	28
Bakgrunn for tema- og metodevalg	28
Etiske og metodiske refleksjoner	30
Rekruttering av informanter	32
Intervjusituasjonen	35
Transkribering og analyse	39
Presentasjon av informantene	41
Resultat og diskusjon	42
Generelle funn	42
Hvor finner de sosial støtte i hverdagen, og hvilken type støtte er det?	43
<i>Kommunal omsorg</i>	43
<i>Støtten fra venner</i>	51
<i>Støtten fra samboer</i>	56
<i>Støtten fra andre voksne</i>	57
<i>Støtten fra familien i opprinnelseslandet</i>	58
Oppsummering av studiens funn	65
Diskusjon: Hvordan forholder transnasjonal og lokal støtte seg til hverandre?	66
Støtte i forandringer og brudd	66
<i>Informantenes belastninger</i>	68
<i>Den indre støtten - når sosial støtte ikke strekker til</i>	74
<i>Selvstendighet – å finne støtte i seg selv</i>	75
<i>Kontinuitet</i>	78
Støtte under akkulturasjonsbelastninger	79
<i>En fot i hvert land</i>	79
<i>Rollestress</i>	81
<i>Akkulturasjonsstress – eksempelet Younes</i>	81
<i>Hemmeligholdet overfor familien</i>	83
<i>Viktig å møtes fysisk</i>	84
<i>Hvilken</i>	85
<i>innvirkning har dagens IKT på akkulturasjonsprosessen?</i>	85

Her og der, fjern og nær

Offentlig omsorg og forventet støtte	87
Vanskelig overgang til selvstendig voksenliv	87
<i>"Åpen dør-praksisen" i dag og i fremtiden .....</i>	<i>88</i>
Avslutning.....	90

Innledning

Enslige mindreårige flyktninger som kommer til landet vårt har med seg forhåpninger og drømmer om fremtiden. Etter en tid under offentlig omsorg er de igjen ute på egenhånd, og skal leve selvstendige liv i samfunnet. Jeg ønsker med denne studien å, gjennom de unges egne beretninger, bidra til å øke kunnskapen om de unges livssituasjon flere år etter de kom hit alene som mindreårige. Jeg har selv jobbet med enslige mindreårige, i begge endene av asylprosessen: I transittmottak, som er første stoppested etter de er kommet til landet, og i bofellesskap og oppfølging på egen hybel, som er siste steg før de skal ut og leve selvstendige liv. Min egen undring vet jeg at jeg deler med mange som er i befatning med enslige mindreårige eller har interesse for feltet: Hvordan går det med dem? Hvem støtter dem på veien?

De kommer alene fra Afghanistan, Eritrea, Somalia, Syria og andre konfliktfylte land. Barn representerer i dag en disproporsjonal og voksende andel av menneskene som har søkt tilflukt utenfor landet de er født i. De utgjør en tredel av verdens befolkning, men utgjør rundt halvparten av verdens flyktninger. Flere og flere barn krysser grenser på egen hånd. I 2015 søkte over 100,000 enslige mindreårige asyl i 78 ulike land, ifølge Unicef. Tallet er tre ganger så stort som året før. Enslige mindreårige er blant de som har høyest risiko for å bli utnyttet og misbrukt av smuglere, menneskehandlere og andre (United Nations Children's Fund – UNICEF, 2016).

På bakgrunn av kvalitative intervjuer med fem unge menn fra 22 til 24 år som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger vil jeg undersøke hvordan de opplever sosial støtte i tilpasningsprosessen til det norske samfunnet, så vel som i kontakten med familien sin i hjemlandet eller andre land. Tilpasningen er både psykologisk og sosiokulturell. Jeg har valgt et åpent perspektiv ved å bruke begrepet støtte i generell form. Det er imidlertid *sosial støtte* som er hovedfokuset. Sosial støtte er å bli tatt vare på, bli verdsatt og føle tilhørighet. Sosial støtte ligger til grunn for generell well-being¹ hos oss mennesker, og har stor betydning for både fysisk og psykiske helse. For enslige mindreårige flyktninger kan en tenke seg at sosial støtte er ekstra viktig. Dette er en gruppe som er kommet til landet som barn, uten sine foreldre, og som skal lære seg både språklige og sosiale koder i et fremmed land.

---

¹ I denne studien vil *well-being* brukes uten å oversettes, siden det ikke fins norske ord som er dekkende. Det foreligger i faglitteraturen en hel rekke forståelser av well-beingbegrepet, som tilfredshet, behag, livskvalitet osv. (Helsedirektoratet 2015).

Her og der, fjern og nær

Vellykket etablering av nye støttende relasjoner i mottakerlandet er essensielt for den psykologiske tilpasningen hos enslige mindreårige. Sosial støtte i ulike former er den sentrale delen av mitt teoretiske fundament i denne studien. For å forsøke å fange hele spekteret av sosial støtte vil jeg trekke inn et transnasjonalt perspektiv. Vi vet i dag at tilknytningen til hjemlandet er fortsatt tilstede for mange av de unge flyktningene (bl.a. Eide, 2012; Hessle, 2009). Selv om de unge er fysisk adskilt fra sine foreldre og sin familie, ser det ut til at disse fortsetter å spille en vesentlig rolle i deres i mottakerlandet. Begrepet *transnasjonalitet* er relativt nytt i studiet av migrasjon, og fokuserer på sosiale prosesser og sosiale nettverk som binder folk sammen over nasjonsgrenser og over store avstander (Fuglerud, 2004, s. 14).

Min problemstilling er: *Hvor finner enslige mindreårige flyktninger støtte i eksiltilværelsen, og hvordan står lokal støtte og transnasjonal støtte i forhold til hverandre?*

Sentrale forskningsspørsmål er: Hvilken ulike typer støtte opplever de unge? Hvilken innvirkning har moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) på de transnasjonale båndene? Hvordan lykkes de med å etablere støttende nettverk i mottakerlandet og samtidig reetablere transnasjonale nettverk med familien?

Hvem er de enslige mindreårige flyktningene?

Enslige mindreårige *asylsøkere* er en fellesbetegnelse på alle barn og unge under 18 år, som kom til Norge som asylsøker uten foreldre eller andre voksne med foreldreansvar. Innenfor denne definisjonen blir også de som kom til landet i følge med andre voksne enn sine egne foreldre inkludert. Det kan for eksempel være eldre søsken, tanter, onkler eller lignende. Denne definisjonen er utvidet i forhold til FNs, som kun omfatter de som ikke har følgepersoner (Aalandslid & Enes 2012, s. 8). Etter de har fått oppholdstillatelse er de ikke lenger asylsøkere, og er å betegne som enslige mindreårige *flyktninger*. Jeg vil i denne studien forholde meg til begrepet ”enslig mindreårig flyktning”. Hvem som helst kan i utgangspunktet søke opphold som enslig mindreårig. Uten noen papirer med seg på reisen, og uten kanskje å sikkert vite eksakt hvor gammel en er, blir det opp til Utlendingsdirektoratet (UDI) å avgjøre om søkeren virkelig er under 18 år. Dette gjøres ved at det utføres tann- og håndleddstester. Disse testene viser noenlunde riktig aldersresultat, men er likefullt omstridte, og utfordringene er flere (Sletten 2013; Eide 2010, s. 44). Det er derfor sannsynlig at mange som er bosatt som enslige mindreårige i virkeligheten er eldre, og at noen som ble testet som voksne egentlig var mindreårige (Eide 2012:64-65). Flere ferske rapporter fra 2016 påpeker det samme; de medisinske alderstestene er ikke egnet til å vurdere alderen til unge personer. Det anbefales at aldersvurderingen i fremtiden skal gjøres med automatiserte metoder og

Her og der, fjern og nær

andre røntgendataprogram, samt at det innføres en psykososial vurdering for å kartlegge søkerens modenhet (Norsk Organisasjon for Asylsøkere, 2016; Utlendingsdirektoratet, 2016).

I barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets håndbok (2011, s. 17) til kommuner som arbeider med enslige mindreårige, er det trukket fram det som er felles for denne gruppens livssituasjon.

- De mangler foreldrenes omsorg, veiledning og beskyttelse.
- De er i et fremmed land med fremmed språk, kultur, tradisjoner.
- De kommer fra samfunn med væpnet konflikt eller annen organisert vold, og har i varierende grad opplevd traumatiske ting som tap, savn, sorg, forfølgelse, nød og overgrep

Det kan være mange og sammensatte årsaker til at en enslig mindreårig flyktning forlater sitt hjemland uten sine foreldre. Av hundre enslige mindreårige i England viste det seg at de fleste flyktet på grunn av død eller forfølgelse av familiemedlemmer (37 saker). De andre årsakene var forfølgelse av den unge (21), tvungen deltakelse i militære grupper (15), krig (12), utsatt for menneskehandel (10) og utdanningsmuligheter etter at skolen var lagt ned (5) (Wade, 2011, s. 2425).

De enslige mindreårige utgjør en heterogen gruppe barn og unge, med store individuelle forskjeller: de kommer fra ulike land, folkegrupper, religioner, kulturer og tradisjoner. I tillegg har de ulik sosial- og økonomisk bakgrunn, samt ulik skolegang som gir dem ulike forutsetninger (Barne- og likestillingsdepartementet 2011, s. 16). Selv om de unge kommer med ulike utgangspunkt, og med både gode og dårlige livshistorier, peker Kohli (2007) på at de generelt har et ønske om å få leve som normale ungdommer. De fleste ønsker å være aktive i sin nye tilværelse og skape tilknytning gjennom nye sosiale nettverk, satse på skole og utdanning, og å gjenskape rutiner og struktur i sine liv (lest i Eide 2012, s. 64). Det er i tillegg bred oppfatning av at de har det til felles at de er en sårbar gruppe med behov for stabilitet, rutiner og kontinuitet, både når det gjelder nettverk, voksenkontakt, utdanning og bosituasjon (Eide & Brock, 2010, s. 17). Fokusering på de enslige mindreårige som sårbare og hjelpetrengende har, som jeg vil komme tilbake til i metodekapittelet, preget forskningen. Ut fra dette perspektivet tenker man dermed at de unge har normale reaksjoner på unormale situasjoner (jmf. Berg, 2010, s. 114).

Antallet som har søkt asyl i Norge som enslige mindreårige har variert mye over de siste årene. I 1996, som er det første året Statistisk sentralbyrå (SSB) har tall fra, var det rundt 100 personer som søkte asyl i Norge som enslige mindreårige. I 2015 var tallet 5300, det

Her og der, fjern og nær

høyeste antallet noensinne. Det er mer enn dobbelt så mange som i 2009, som var det siste toppåret for antall ankomster. Andelen enslige mindreårige utgjorde i 2015 17 prosent av alle som søkte beskyttelse i Norge (UDI). Utover 2016 er tallet gått kraftig ned igjen, og i løpet av de ti første månedene av 2016 har bare 279 personer søkt opphold som enslige mindreårige. Forklaringen på variasjonen er en blanding av strengere nasjonale regler for oppholdstillatelse, strengere grensekontroller i Europa, avtaler mellom land om tilbakesendelse (Statistisk Sentralbyrå, 2016).

I Norge vil enslige mindreårige først gå igjennom en mottaksfase, som gjelder fra første dagen de ankommer. Mottaksfasen innebærer en asylsøkerprosess som enten ender med opphold eller tilbakesendelse til hjemlandet eller et tredje land. (Eide, 2012. s. 18-19). De som er mellom 15 og 18 år når de ankommer Norge og søker beskyttelse, får tilbud om å bo på asylmottak for enslige mindreårige i regi av Utlendingsdirektoratet (UDI). De under 15 år får tilbud om plass på et omsorgssenter for mindreårige i regi av Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). Mottaksfasen innebærer en venteperiode etter at asylsøknaden har blitt behandlet, hvor barna enten venter på å bli bosatt i en kommune, på omgjøring av vedtaket eller uttransportering. Enslige mindreårige som får opphold skal så bosettes i en kommune. Det er opp til den enkelte kommune å bestemme hvordan bosettingsarbeidet skal organiseres, og i hvilken grad barneverntjenesten skal involveres i de mindreåriges bo- og omsorgssituasjon. Det finnes flere mulige løsninger når kommunen skal bosette enslige mindreårige. Bemannet bofellesskap er den mest vanlige løsningen. Å bosettes hos slekt som allerede bor i landet er også en mulighet for de unge. De over 15 som har evne til og ønske om å greie seg selv, kan bosettes i egen hybel eller ubemannet bokollektiv med andre. Disse får oppfølging etter behov (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet 2016). En slik bosettingsavtale innebærer plikter og rettigheter – både for kommunene og for de mindreårige. De unge har rett til bolig og norskopplæring, i tillegg til at de som alle andre innbyggere har rett til skolegang, helsetjenester, og økonomiske hjelp etter behov (Berg, 2010, s. 119).

Hva vet vi om de enslige mindreårige som har fått opphold de siste årene?

Ved utgangen av 2014 bodde det i overkant av 6 200 personer mellom 18 og 29 år Norge som kom til landet som enslige mindreårige flyktninger, viser Statistisk sentralbyrås statistikker. Over halvparten av disse ble bosatt mellom 2009 og 2014. I 2009 og 2010 var det en stor økning i antall enslige mindreårige flyktninger som ble bosatt i Norge, som følge av at det kom mange fra Afghanistan. I alt er 44 prosent av de bosatte fra Afghanistan. 80 prosent

Her og der, fjern og nær

av de bosatte er gutter, og de fleste ble bosatt da de var 17 år. Tre av fire var i arbeid eller utdanning i 2014 (Statistisk Sentralbyrå, 2016a). Mange av de enslige mindreårige flyktningene har flyttet til Oslo etter hvert. Ved inngangen til 2014 bor 20 prosent i Oslo, mens kun 8 prosent ble opprinnelig bosatt der. Omtrent 40 prosent av alle enslige mindreårige flyktninger har flyttet fra sin opprinnelige bosettingskommune (Statistisk sentralbyrå, 2016b).

Når det gjelder hvordan ungdommene selv opplever det å etablere seg i det nye landet er nevnte undersøkelser av Eide (2000) og Hessle (2009) relevante og interessante. Begge studiene er en blanding av kvantitative og kvalitativ forskning, og følger altså opp de enslige mindreårige ti år etter ankomst i henholdsvis Norge og Sverige. Begge konkluderer med at det generelt går bra med dem, i den forstand at de er sysselsatt og at de har etablert et godt nettverk og egen familie. Av Hessles informanter, som kom til Sverige ti år tidligere, er, i likhet med undersøkelsen over, tre av fire i jobb (2009, s. 86). Omtrent halvparten av dem har giftet seg eller er samboere. Hun tegner et meget positivt bilde av deres livssituasjon. De viser store personlige ressurser og er fornøyd med de ulike aspektene av sine liv: Jobben, boligsituasjonen, studier, familien, venner og fellesskapet de har med familiemedlemmer som bor i hjemlandet eller i andre land. De viser et svært positivt og optimistisk syn på fremtiden med fortellinger om drømmene de har for videre utdanning, for fortsatt suksess i yrkeslivet, for å starte en familie og få barn. I drømmene er det også et ønske om å møte nære familiemedlemmer som er igjen i hjemlandet. Disse unge voksne har på en overraskende måte på forskjellige vis i løpet av denne perioden tatt seg fram til et svensk statsborgerskap, til et stabilt bosted, sysselsetting (arbeid eller studier) og til sikre sosiale nettverk. De er økonomisk selvhjulpne. Det er av stor verdi i denne sammenheng at alle unge voksne uttrykker trivsel og har positiv tro på fremtiden (Hessle, 2009, s. 117).

Av hennes 68 informanter har mer enn tre fjerdedeler slektninger som bor i Sverige ved ankomst. Dette mener hun betyr at familien i hjemlandet har planlagt å la barna bo med nære slektninger i Sverige. Det viser også at tre av ti respondenter blir gjenforent med sine foreldre/søsken i årene etter at de fikk varig opphold.

Eides undersøkelse viser noe av den samme positive utviklingen: Mange har gjort det bra til tross for at de har hatt knuste forventninger, at de har opplevd konflikter og brudd i omsorgen, både i hjemlandet og i Norge. Rapporten fokuserer spesielt på spesiell oppmerksomhet til de unges forhold til omsorgssituasjonen og skole.

Et aktuelt tema

Situasjonen rundt enslige mindreårige er et stadig tilbakevendende tema i offentligheten; i sosiale medier og i nasjonale medier, i politikken og på butikken. Det er lett å tenke på denne gruppen som sårbar, og dette bildet etterlater sympati og medfølelse hos mange. Engasjement og sinne kommer frem hos folk når statens behandling av de unge oppfattes som urettferdig, og ofte blir enkeltindivider trukket frem som levende eksempler på det som oppleves som rigid regelverk og feilslått politikk.

Det har vært fremmet et behov om å få frem de unges egne stemmer i forskningen på enslige mindreårige. Øien (2010) peker i Fafo-rapporten "Underveis - En studie av enslige mindreårige asylsøkere" på den kvalitative, empiriske kunnskapen om enslige mindreårige som et viktig bidrag, som kan ses i sammenheng med utviklingen i det politiske feltet og statlige utlendingsforvaltningers praksis. Et annet anbefalt fokus i forskningen er det transnasjonale perspektivet, som Hessle (2009, s. 150) mener kan komplementere sårbarhets- og resiliensteoriene som har dominert forskningen. Hun mener dette perspektivet kan hjelpe med å løfte blikket fra det innovervendte fokuset på sosiokulturelle sammenhenger begrenset til nasjonalstaten. Det gir oss større forståelse for relasjonen mellom enslige mindreårige og deres familier, og den innvirkning reisen og opplevelsene underveis har på relasjonen (Øien, 2010, s. 89). Jeg har tatt disse anbefalingene med meg i prosessen med oppgaven, og det har gitt seg konkrete utslag gjennom få og grundige intervjuer og det transnasjonale perspektivet som et viktig teoretisk bakteppe.

Når det gjelder betegnelsen på ungdommene jeg har intervjuet i denne studien, velger jeg heretter å veksle mellom *de unge*, *ungdommene* og *informantene i denne studien*. Selv når det refereres til perioden rett etter de ankom landet vil jeg unngå å bruke begrepet *barn*. I likhet med Eide (2012, s. 18) er jeg innforstått med at de fleste mindreårige som kommer til Norge ikke kan anses som barn i den forstand som vi kjenner ordet, men mer som ungdommer. Dette vil jeg komme grundigere inn på i metoddelen. Ellers vil jeg, når Norge og de unges hjemland skal brukes generelle sammenhenger, bruke benevnelsene *opprinnelsesland* og *mottakerland*. Å bruke begrepet *norsk* kan være en problematisk kategorisering, da det ikke er mulig å være konkret på hva som ligger i *norskhet* og å *være norsk*. Jeg har imidlertid valgt, både under intervjuene og i selve oppgaven, å bruke disse begrepene. Først og fremst fordi informantene selv gjør en klar distinksjon mellom dem selv og de som har vokst opp i dette landet, men også for å kunne klargjøre mine momenter i presentasjonen av data. Når jeg for eksempel bruker uttrykket norske venner, er det på

Her og der, fjern og nær

bakgrunn av en inndeling de selv har gjort i forhold til deres venner fra hjemlandet eller unge flyktninger fra andre deler av verden som de omgås. Denne inndelingen hjelper meg å få overblikk over hvor de finner sosial støtte.

Jeg vil først presentere det teoretiske rammeverket i denne studien som i fremste rekke er sosial støtte. Avgrensning i et stort felt og tydeliggjøring på fokus vil være sentralt her. Jeg vil også gjøre greie for de to andre sentrale teoretiske begrepene; akkulturasjon og transnasjonalitet. I teoridelen vil jeg også presentere relevant forskning på enslige mindreårige som jeg vil trekke veksler på gjennom oppgaven. Jeg vil spandere stor plass på analyse og diskusjon. Her presenterer jeg funnene mine, og løfter frem fenomener som jeg knytter opp til teorien og sammenligner med annen forskning. Del to av problemstillingen min, ”hvordan forholder lokal og transnasjonal støtte til hverandre”, har jeg viet diskusjonskapittelet. Til slutt i oppgaven oppsummerer jeg gjennom et avsluttende kapittel.

Teoretisk rammeverk

Dette kapittelet gir en presentasjon av det teoretiske rammeverket, som senere vil tas i bruk i analyse og drøfting rundt empirisk materiale. Enslige mindreårige flyktninger befinner seg i en livssituasjon der de skal etablere nye støttende nettverk i mottakerlandet samtidig som de skal reetablere nettverkene til familie i hjemlandet og ellers i verden. Dette gjør teorier om tilknytning og nettverk spesielt relevante. De unge kommer til Norge med drømmer og håp om en trygg fremtid, både sosialt og økonomisk. For å oppnå det må de nødvendigvis lære seg kodene i det nye landet. Det gjelder både språk og kulturelle koder.

Det fins mange begreper for å fange opp denne etableringen i et nytt og fremmed land: Tilpasning, integrasjon, *akkulturasjon*, tilhørighet, identitet osv. For å fange både etableringen i det nye landet og reetableringen av de sosiale båndene til hjemlandet har jeg valgt å benytte begrepet akkulturasjon, som er hvordan minoriteter opprettholder sine bånd til sin etniske minoritets kultur, samtidig som de integreres kulturelt, sosialt og strukturelt i majoritetssamfunnet (Oppedal, 2011, s. 11). Båndene til familien i hjemlandet og utlandet står sentralt i studien, og går under betegnelsen *transnasjonalitet*. Dette perspektivet vil være med på å synliggjøre hvordan disse unge flyktingene håndterer livene sin og hvor de finner *sosial støtte* i hverdagen. Jeg vil i det følgende redegjøre for disse tre begrepene; sosial støtte, akkulturasjon og transnasjonalitet, i denne rekkefølgen.

Sosial støtte

Sosial støtte betegner generelt den hjelpen og støtten vi får fra våre nære omgivelser (Fyrand, 2005, s. 37). Sosial støtte som forskningsbegrep ble sentralt på 70-tallet på bakgrunn av sammenhengen mellom sosial støtte og helse, både fysisk og psykisk. Begrepet legger til grunn at vi utveksler og bytter ulike former for hjelp og støtte i vår samhandling med andre mennesker. Mens *sosialt nettverk* er hele nettet av relasjoner vi har til andre mennesker, både positive og negative, er sosial støtte utelukkende de støttende relasjonene (Fyrand, 2005, s. 36). Det er i sosiale forhold vi utvikles som mennesker på godt og vondt, og nettverksrelasjoner kan også oppleves som en byrde og være med på å skape problemer. Det sosiale nettverket er strukturen, mens sosial støtte er innholdet i strukturen, og de støttende funksjonene i den (Fyrand, 2005, s. 36-37). Sosial støtte er oppfatningen eller erfaring av at man er elsket og tatt vare på av andre, respekterte og verdsatt, og en del av et sosialt nettverk av gjensidig bistand og forpliktelser (jfr. Wills, 1991 i Taylor, 2011, s. 192). Slik støtte kan komme fra en partner, familie, slekt, organisasjoner, venner, arbeidskollegaer, ja til og med kjæledyr (Taylor, 2011, s. 192).

Sosial støtte er viktig for alle mennesker gjennom hele livsløpet, og ligger til grunn for generell well-being (Kahn & Antonucci, 1980; Cohen & Wills, 1985; Taylor, 2013). Sosial støtte er en viktig faktor for well-being. Det er bred oppslutning om den viktige betydningen sosial støtte har for psykisk og fysisk helse (Schaefer m.fl. 1981; Cohen & Wills, 1985; Oppedal & Idsoe, 2010; Taylor, 2011). Når det gjelder fysisk helse har sosial støtte betydning blant annet for levealder, for å avverge sykdom og tilfriskning etter sykdom (Taylor, 2013, s. 194). Det er imidlertid først og fremst den sosiale støttens betydning for psykisk helse som fokuset i denne studien.

På det generelle planet har er forholdet mellom sosial støtte og mental helse grundig dokumentert. Støtten reduserer psykiske lidelser som angst og depresjon i perioder med store påkjenninger. Det er i tillegg funnet å fremme psykologisk tilpasning til kroniske belastende tilstander som hjerte- og karsykdommer, diabetes, HIV, slag, kreft med mer (Taylor, 2013, s. 293).

I forhold til enslige mindreårige peker Oppedal og Idsoe (2015) på flere funn; Risikoen for psykiske helseproblemer knyttet til barns tap av foreldre og andre vanskelige forhold i livet, kan bli motvirket av barnas evne til å etablere støttende relasjoner med utenomfamiliære jevnaldrende og voksne. Slike støttende relasjoner av de mest grunnleggende ressursene i resiliensprosesser. Tilstedeværelsen av sosialt støttende relasjoner

Her og der, fjern og nær

før, under eller etter eksponering for traumatiske hendelser har blitt betegnet som en avgjørende beskyttende faktor mot å utvikle og opprettholde posttraumatiske stresslidelser (PTSD). Støttende nettverk gir personer en oppfatning av stabilitet og forutsigbarhet i sin livssituasjon, og en følelse av å bli verdsatt og respektert (Oppedal & Idsoe, 2015).

Varianter av sosial støtte

Sosial støtte er viktig for individers velvære, både direkte som en viktig faktor i dagliglivet, og som en moderator i perioder med psykiske belastninger. Cohen og Wills (1985, s. 310) utviklet to hovedmodeller for å beskrive relasjonen mellom sosial støtte og helse: buffermodell og direkteeffektmodellen. Direkteeffektmodellen ser på sosial støtte som generelt fordelaktig i alle situasjoner, mens i “buffermodellen” blir sosial støtte sett på som en buffer som skal beskytte individer mot uheldige effekter av belastende hendelser og perioder i livet. Den ene er ikke mer riktig eller viktig enn den andre. Etter flere tiår med forskning på området har det vist seg at begge modellene gir innsikt i forholdet mellom sosial støtte og helse. Bufferhypotesen er imidlertid ekstra interessant i forhold til mitt tema. Migrasjon og flukt innebærer for de fleste en total forandring i roller, status, nettverk og livsbetingelser. Slike forandringer kan medføre belastning og engstelse, og kanskje spesielt for enslige unge på flukt.

En annen viktig inndeling av begrepet sosial støtte er skillet mellom *mottatt* og *forventet* sosial støtte (Taylor, 2011, s. 193). Spørsmålet er om de fremste fordelene ved støtten kommer fra den faktiske utnyttelsen eller om det er like viktig å bare vite om mulighetene en har i sine støttende relasjoner. Det er gjort omfattende forskning på den enkelte variant. Denne studien skiller ikke mellom mottatt og forventet sosial støtte. Taylor peker på studier som viser at bare *oppfatningen* av sosial støtte, uansett om den er utnyttet eller ikke, kan redusere belastninger med positive følger for helse og velvære (Taylor, 2011, s. 197). Fokuset i denne studien dekker både mottatt sosial støtte og hvor de kan forvente å finne det når de trenger det. Det er dessuten hevdet at *kvaliteten* på de støttende relasjoner er viktigere enn antallet og hyppigheten. Det mest markante skillet går mellom de som må møte påkjennende hendelser og perioder uten nære forhold, og de som har minst ett slikt. Det er altså viktigere at man *har* støttende relasjoner enn hvor *mange* man har (Kahn & Antonucci, 1980, s. 265).

Det er vanlig å kategorisere ulike typer sosial støtte i forhold til den funksjonen den har. Disse ulike typer støtte kan gis av ulike mennesker på ulike måter og til forskjellige tider,

Her og der, fjern og nær

og for migranter kan disse formene for støtte også krysse landegrensene. Jeg vil i denne studien støtte meg til en oppdeling av sosial støtte i informativ, instrumentell og emosjonell.

Oppedal og kolleger (2011, s. 26) betegner *informativ støtte* som hjelp til å forstå, og informasjon om hva som er problemet. Dette kan for eksempel være hjelp til å finne hvor og hvordan man oppsøker lege eller hjelp til å velge den beste skolen. Taylor (2011, s. 192) kobler informativ støtte konkret til stressende opplevelser, og mener at slik støtte oppstår når en person hjelper en annen til å forstå en stressende hendelse bedre, og for å finne ut hvilke ressurser og mestringsstrategier som kan være nødvendig for å håndtere den. Gjennom slik informasjon eller råd, kan en person under stress fastslå nøyaktig hvilke potensiell risiko eller påkjenninger den stressende hendelsen kan påføre, og avgjøre hvordan man best kan håndtere det.

Instrumental støtte innebærer levering av håndfast bistand som tjenester, økonomisk hjelp, utstyr og annen spesifikk hjelp. Eksempler på dette er å kjøre en skadet venn til legevakten eller gi mat til en trengende familie.

Emosjonell støtte innebærer å gi varme og omsorg til en annen individuell og betrygge en person at han eller hun er en verdifull person som andre bryr seg om (Taylor, 2011, s. 192-193).

Sosial støtte ved stress og belastninger

Thoits (1995, s. 54) peker på tre typer større hendelser eller opplevelser som kan medføre psykologisk belastning: omveltninger i livet, kroniske lidelser og daglig trakassering. Omveltninger i livet innebærer plutselige forandringer som krever store tilpasninger i adferd innenfor en kort tidsperiode. Denne beskrivelsen passer godt med det generelle bildet av enslige mindreårige.

Mens tilknytningsteorier tradisjonelt har fokusert på tidlig barndom, er Kahn og Antonucci (1980) opptatt av de *nåtidige* sosiale relasjoner og erfaringer for å forstå et individs psykososiale mestring. Mennesket har en beredskap for forandring gjennom hele livet, mener de, og de fokuserer på hvordan nettverk fungerer som støtte i vanskelig perioder og hendelser i livet. De legger spesiell vekt på sosial støtte ved overganger og forandringsprosesser, og spesielt når roller forandres. Slike overganger kan medføre stress som fører til alvorlig sykdom, både mentalt og fysisk. Her kan sosial støtte fungere som en buffer mellom akutt stress og sykdom (Kahn & Antonucci, 1980, s. 265).

De enslige mindreårige går gjennom en rekke overganger: Fra oppbruddet fra hjemlandet til en uoversiktlig periode på flukt, fra flukt og usikkerhet til trygghet i et

mottakerland, fra usikkerhet angående utfall av asylsøknaden til positivt vedtak og bosetting i kommune, fra kommunal omsorg til total uavhengighet.

Når det gjelder rolleforandring, pekes det på at sosiale roller er grunnlaget for kontakten og samhandlingen vi har med andre, og forandres over tid. Sosial rolle er et sett av aktiviteter som er forventet av en person som følge av hans/hennes bestemte posisjon i et sosialt rom. Roller handler like mye om ressurser og muligheter som forventninger og krav (Kahn & Antonucci, 1980, s. 263). De som immigrerer til landet må lære seg nye roller og kanskje også nytt innhold i roller som de kjenner, i motsetning til vi som er født her. Det er en del av prosessen med tilknytning og tilpasning. De kan lett bli tildelt nye roller eller ha roller som ikke blir helt forstått. Forventningene til å spille disse rollene riktig kan lett føre til rollestress. Behovet for sosial støtte kan bli forsterket når personens sosiale roller og relasjoner forandres, spesielt når forandringen er uønsket og uforutsett. I disse tilfellene har sosial støtte en buffereffekt på forholdet mellom stress og sykdom; sosial støtte kan moderere sjansen for at stresset leder til sykdom.

Det er hevdet at sosial støtte har størst effekt i perioder med akutt stress og rolleforandringer. En persons støttende nettverk forandrer seg over tid og kan sågar skiftes helt ut. Kahn og Antonucci (1980) billedliggjør disse dynamiske støttenettverkene ved at de kaller dem for *konvoier*. Konvoier er betegnelsen på en gruppe skip som forflytter seg sammen for felles støtte, ofte i forbindelse med krig eller opprør.

Kulturforskjeller og negative effekter av sosial støtte

Kulturforskjeller kan ha innvirkning på hvordan sosial støtte blir oppfattet og mottatt. Selv om det er et bredt grunnlag for å hevde at sosial støtte har positiv innvirkning på mennesker *generelt*, peker Taylor (2011, s. 205) på muligheten for at denne støtten kan oppleves forskjellige i ulike kulturer. Spørsmålet er om kultur kan bli relatert til hvordan sosial støtte blir oppfattet og hvorvidt det blir brukt i påkjennende situasjoner/perioder (Taylor, 2011). Det vises til omfattende studier som viser at østasiatiske kulturelle kontekster ser opprettholdelsen av harmoni i den sosiale gruppen som det viktigste. Forsøk på å bringe inn personlige problemer kan bli sett på som å undergrave denne harmonien i gruppa. Amerikanere med europeiske aner, derimot, ser på sosiale relasjoner hovedsakelig som kilder for å møte deres personlige behov og hjelpe dem å håndtere belastende hendelser. At de med østasiatisk bakgrunn ikke ser ut til å ville benytte seg av sosial støtte ser ut til å være et resultat av bekymring for å skape disharmoni i gruppa, bekymring for å møte kritikk eller miste ansikt, og troen på at en burde løse sine egne problemer selv (Taylor, 2011)

Her og der, fjern og nær

Til slutt vil jeg peke på at sosial støtte også kan ha uønskede effekter. Effekten kan i tillegg under visse forhold minske eller forsvinne. En av risikoene med sosiale støttenettverk er at altfor påtrengende sosial støtte kan forverre belastningen. Personer som tilhører tette sosiale nettverk av venner eller familie som er svært aktive kan bli slått overende av rådene og innblanding som er tilgjengelig for dem i belastende perioder. Som komiker George Burns sa: "Lykke er å ha en stor, kjærlig, omsorgsfull, tett sammensveiset familie i en annen by."

Noen ganger gir de støttende relasjonene dårlige råd eller mislykkes i å gi håndgripelig og relevant hjelp. Den sosiale støtten kan være velmenende, men oppleves som kontrollerende eller autorativ av mottakeren (Taylor, 2011, s. 198). Det er altså mottakerens oppfattelse av andres handlinger som avgjør om de er støttende eller ikke. Kahn og Antonucci (1980, s. 272) peker på at støtten kan oppfattes som umyndiggjøring hvis den truer mottakerens behov for kontroll og evnen til å foreta egne valg. Støtten kan også oppfattes som ufortjent hvis han eller hun ikke kan gjengjeldt den. Gjenyttelser og likeverd i støttende relasjoner har vist seg å være viktige.

Akkulturasjon

Bakteppet for denne studien er tilpasningsprosessen de unge har hatt i forhold til det norske samfunnet siden de kom til landet. Integrering, eller integrasjon, er sentralt i innvandrings- og flyktningpolitikken, men kan være, som Pastoor (2012) påpeker, problematisk å bruke siden det ikke finnes noen enhetlig oppfatning av hva begrepet står for. Mange assosierer det med å bli "norsk", men det er heller snakk om å tilpasse seg "det norske" i ulik grad. Integrering i dagligforståelsen en betegnelse på innlemmelsen av innvandrere i majoritetssamfunnet (Store Norske Leksikon, 2016). Jeg vil holde meg til denne dagligdagse forståelsen her, og heller presisere at integrering i denne studien inkluderer både det sosiale, kulturelle og psykologiske aspektet ved tilpasningen. Vi vet imidlertid at enslige mindreårige og immigranter generelt i dag holder kontakten med familien i hjemlandet, og bevarer sin tilknytning til sin opprinnelige kultur. For å fange denne tosidigheten har jeg valgt å bruke begrepet *akkulturasjon*.

Akkulturasjon dreier seg om bevaring av trekk knyttet til kulturen der man kommer fra og dessuten om tilegnelse av idealer og praksiser knyttet til en ny kultur (Kierulf, 2012, s. 6). Sam og Berry (2010, s. 472) definerer akkulturasjon som kulturelle og psykologiske endringer som følger av interkulturell kontakt. De påpeker at selv om egentlig alle som lever i et kulturelt mangfoldig samfunn kan sies å erfare en eller annen form for akkulturasjon, har

Her og der, fjern og nær

akkulturasjonsforskningen først og fremst fokusert på flyktninger, immigranter og etniske minoriteter (Sam & Berry, 2010.).

De unge flyktningene som er kommet til landet med drømmer og håp skal lære seg våre koder. Det handler om språk, om kjennskap til kroppsspråk, gester og andre ikkeverbale uttrykks former, om regler som styrer samhandling mellom personer, og om verdier som styrer våre sosiale relasjoner. Denne sosiale og kulturelle integrasjon i samfunnet er en del av de psykososiale utviklingsforløpene til barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn (Oppedal, 2011, s. 11).

Flere dimensjoner av akkulturasjon

Kierulf (2012) peker på at i tidligere forskning ble akkulturasjon ofte ansett som en endimensjonal prosess langs en skala der bevaring av opprinnelseskulturen og tilpasning til den nye kulturen ble ansett som to ytterpunkter: Økt tilpasning til mottakerkulturen innebærer større avstand til opprinnelseskulturen, og omvendt.

I senere litteratur er det derimot stadig bredere aksept for at tilknytning til den ene kulturen kan foregå uavhengig av tilknytningen til den andre, slik at det er mulig å bevare forbindelsen til opprinnelseskulturen samtidig som man adopterer og har tett kontakt med den nye kulturen (Kierulf, 2012, s. 6). Et eksempel på et to-dimensjonalt syn på akkulturasjon er Folkehelseinstituttets prosjekt om enslige mindreårige etter bosetting, der de unge gir uttrykk for at de oppfatter seg selv som tilhørende sin opprinnelige kultur, og at de i tillegg oppfatter seg selv som del av det norske samfunnet/ kulturen. De aller fleste informantene her beskrev at de opplever seg selv som *både* ”etniske” og som norske. Med andre ord utelukket ikke en identifisering med opphavskulturen en identifisering med majoritets kulturen i Norge, og vice versa (Oppedal m.fl., 2011, s. 41).

Tilpasning til det nye samfunnet er sentralt i akkulturasjonsprosessen (Sam & Berry, 2010). Tilpasning er ikke synonymt med akkulturasjon, men en følge av den. I dette begrepet ligger aksept fra omgivelsene, selvrespekt, kommunikasjonsferdigheter og annen kulturell kompetanse. Det er vanlig å skille mellom psykologisk og sosiokulturell tilpasning. Psykologisk tilpasning refererer til et individs tilfredshet og generelle emosjonelle og psykologiske velvære. Sosiokulturell tilpasning derimot, fokuserer på hvor godt individet tilegner seg ferdigheter som språk og andre sosiale koder som gjør det mulig å håndtere skole, venner og ulike sosiale situasjoner (Sam & Berry 2010, s. 478).

Man kan lett tenke seg at slike omveltninger kan være problematisk, spesielt for ungdommer som kommer alene til et nytt land, med fremmed kultur og språk. De må

Her og der, fjern og nær

forandre adferden sin (måter å snakke på, spise på, kle seg på osv.) og måter å tenke på og forholde seg til omverdenen. Dette skjer samtidig som de må forholde seg til sin egen kultur. Disse psykologiske forandringer kan lede til usikkerhet, angst og depresjon. Dette blir kalt *akkulturasjonsbelastninger* (Sam & Berry 2010, s. 473). I Ungkulstudien blir slike utfordringer i forhold til akkulturasjonsprosessen betegnet som *akkulturasjonsbelastninger*. I studien svarer 24 % av de enslige mindreårige at de ofte har vært frustrerte fordi de ikke har forstått norsk måte å tenke og oppføre seg på. Det viser seg imidlertid at jo lengre de har vært i Norge, jo mindre opplever de disse problemene. Jo mer akkulturasjonsbelastninger ungdommene er utsatt for, jo mer depressive plager rapporterer de (Oppedal m.fl. 2009, s. 30).

Kulturkompetanse

Kulturkompetanse er et sentralt element i integreringsprosessen i det norske samfunnet, men et aspekt i akkulturasjonsbegrepet generelt. Innpass i sosiale nettverk gir gode forutsetninger for å oppleve sosial støtte. Gjennom samspill med personer og innpass i de sosiale nettverk kan de unge flyktningene etablere og utvikle nødvendig og relevant *kulturkompetanse*. I neste omgang vil bedre kulturkompetanse kunne bidra til mer omfattende nettverk og mer sosial støtte. Med kulturkompetanse menes kunnskap og ferdigheter knyttet til alle former for kommunikasjon, både verbal og nonverbal. Det innebærer også kunnskap om atferd og samhandlingsmønstre, og om de verdiene som styrer disse (Oppedal m.fl. 2011, s. 32). En nødvendig forutsetning for vellykket og aldersrelevant kulturkompetanse er at akkulturerende individer har tette bånd innen både opprinnelseskulturen og majoritetskulturen i landet de bor i (Oppedal & Idsøe 2015, s. 6).

Oppedal m.fl. (2011) skriver at en trygg forankring i opprinnelseskulturen er et viktig fundament for at man opplever en kontinuitet i sitt eget liv; at man opplever en rød tråd gjennom sin fortid, nåtid og inn i fremtiden. Tilhørighet til norsk kultur innebærer at man føler seg som en del av majoritetssamfunnet, likestilt og likeverdig med andre norske borgere, og at man kan se seg selv som del av det norske samfunnet også i framtiden. De mener å ha påvist at det er sammenheng mellom både norsk og etnisk kulturkompetanse og psykisk helse. Barn og unge som har god kulturkompetanse, har mindre psykiske plager (Oppedal m. fl., 2011, s. 33).

Kulturkompetanse er et sentralt element både i psykopatologi (mental sykdom eller psykologisk svekkelse) og resiliens. Det er påvist sammenheng mellom kulturkompetanse og mental helse i betydning selvfølelse og internalisering, både blant ungdom i

Her og der, fjern og nær

innvandrerefamilier og blant enslige mindreårige flyktninger. Kulturkompetanse er direkte forbundet med lavere grader av depressive symptomer og indirekte forbundet med redusert grad av diskriminering (Oppedal & Idsøe, 2015, s. 6).

Støttende sosiale nettverk og kulturkompetanse er altså nødvendige forutsetninger for akkulturasjon. Resultatene i Ungkulstudien tyder på at enslige flyktninger har signifikant mindre norsk kulturkompetanse og opplever mer stress knyttet til akkulturasjonsprosessen enn annen ungdom med innvandrerbakgrunn (Oppedal m.fl., 2011, s. 33).

Transnasjonalitet

Sosial støtte for unge, enslige flyktninger begrenser seg ikke til landets grenser. Vi vet at mange holder kontakten med familien i hjemlandet eller andre land. *Transnasjonalitet* innebærer kort fortalt at folk som flytter, i større grad enn tidligere, eller i større grad enn det man var oppmerksom på tidligere, holder kontakten med det land og de sosiale nettverk de har flyttet fra (Fuglerud, 2004, s. 13-14). Jeg lener meg til denne definisjonen av Bash m.fl. (2003, ref. i Hessle, 2009, s. 123). Denne definisjonen av transnasjonalisme ble lansert av et antall amerikanske antropologer og hevdes å være den mest siterte: *The processes by which immigrants forge and sustain multi-stranded social relations that link together their societies of origin and settlements*. Definisjonen peker på at relasjonene til hjemlandet både holdes ved like og formes på nytt, og at disse båndene knytter sammen immigrantenes samfunn i hjemlandet og samfunnet i eksil.

Gjennom å sende penger hjem, gjennom besøk og telefonisk kontakt, gjennom eksilpolitisk aktivitet osv. kan migranter hevdes fortsatt å være en del av det samfunnet de har forlatt (Fuglerud, 2004, s. 14-15). Begrepet fokuserer altså på sosiale prosesser og sosiale nettverk som binder folk sammen over nasjonsgrenser og over store avstander.

Studier av migrasjon har vist at transnasjonale relasjoner mellom migranter og deres hjemland ikke er forbigående overgangsfenomen, men sentrale aspekt ved identitetsutforming og hvordan de skaper sin tilværelse (Engebrigtsen, 2002, s. 19). Vi vet nå at mange enslige mindreårige opprettholder kontakten med familie og sosiale nettverk i hjemlandet gjennom brev og telefon, internett, pengeoverføringer og familiesammenkomster gjennom reiser til hjemland eller et tredjeland (Eide, 2012, s. 73).

Barn som migrerer alene forlater ikke bare sitt hjemland, de mister også den daglige omsorgen og fysiske nærheten fra foreldre, søsken og venner. Det er vanlig å anta at dette tapet gjør dem spesielt følelsesmessig sårbare i en livsfase der sosial og psykologisk støtte er

Her og der, fjern og nær

viktig for en sunn utvikling og vekst (Engebrigtsen, 2002, s. 19). Kahn og Antonucci (1980, s. 257) peker på det viktige emosjonelle forholdet til foreldre eller andre nære omsorgspersoner i livets tidlige år, og dets innvirkning på barns vekst og utvikling.

Spørsmålet er hvordan barna reagerer, både på kort og lang sikt, på å måtte forlate sine nærmeste. Det viser seg imidlertid at mange enslige mindreårige har familie og slekt i det landet de migrerer til, og mange har slektninger i andre europeiske land og i USA og Canada. Selv om disse barna har forlatt familien sin, ser det ut til at foreldre, familie og slekt fortsetter å spille en vesentlig rolle i disse barnas liv.

Hessle (2009) peker på at det transnasjonale perspektivet på migrasjon er et voksende område innen migrasjonsforskningen, der det i dag finns en mangfold av ulike retninger. Perspektivet ligger til grunn for et stort antall studier som ser på hvordan migranternes økonomiske, sosiale, og politiske aktivitet rettes mot hjemlandet og andre land. Felles for denne forskningen er fokuset på hvordan globalisering og internasjonal migrasjon utfordrer grensene for sosial organisasjon, kultur og identitetsutvikling. Menneskers aktiviteter på tvers av nasjonalstatens grenser skaper multiple tilhørigheter og lojaliteter, og nye kulturelle former fra ulike steder og sammenhenger. Relasjoner, idéer og identiteter løsrives i større utstrekning fra sine lokale og plassbundne sammenheng, og skapes og omskapes i nye former idet globale rommet. Med ny informasjonsteknologi som er rask og billig krymper avstanden i tid og rom (Hessle, 2009, s. 123).

Hessle bemerker også at transnasjonalitet ikke innebærer noe nytt empirisk fenomen. Det transnasjonale bør i stedet først og fremst forstås som et nytt teoretisk *perspektiv* som gjør det mulig å se, begrepsliggjøre og forstå viktige aspekter ved internasjonal migrasjon som ofte har blitt oversett i tidligere forskning (Hessle 2009, s. 125). Det kan være fruktbart i studiet av enslige mindreårige å komplementere de tidligere dominerende teoriene som sårbarhet og resiliens med teorien om transnasjonalitet (Hessle, 2009, s. 149).

IKT – en ny dimensjon

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) er et viktig aspekt i det transnasjonale perspektivet. Den voldsomme utviklingen på denne fronten de siste årene har hatt stor innvirkning på migrasjonsfeltet generelt, og har gjort transnasjonale nettverk til noe ganske annet enn de var. IKT utgjør en forholdsvis ny dimensjon i studiet av migrasjon og eksilsamfunn, og Oiarzabal og Reips (2011) peker på at den har begynt å tiltrekke seg oppmerksomheten til forskere fra en rekke disipliner. PC-en, mobiltelefonen og tilgang til internett har blitt viktige redskaper i det daglige blant innvandrere. De brukes til å ”utvikle,

Her og der, fjern og nær

vedlikeholde og gjenskape uformelle og formelle transnasjonale nettverk i både den fysiske og den digitale verdenen, mens de forsterker og former deres følelse av individuell og kollektiv identitet” Det hevdes sågar at innføringen av sosiale teknologier gjør innvandring mer akseptabelt enn noen gang før ved at det gir fjerne enkeltpersoner redskaper til å administrere og vedlikeholde sine forbindelser, men også til å forhandle sine roller over tid. En forskningsrapport skrevet på oppdrag av FN var enda mer kategorisk og konkluderte med at «IKT har blitt globale driverne av migrasjon» (Bacigalupe & Camara, 2012).

Bacigalupe og Camara (2012) peker på at det transnasjonale handler om å *reforhandle* de sosiale båndene til familien. Teknologien blir brukt først til å opprettholde pre-eksisterende forhold med dem som ble forlatt i hjemlandet, og deretter bygge nye bånd til tross for mangelen på et felles sted. De nye sosiale båndene etablerer familien som ”transnasjonal familie”. Den transnasjonale omsorgen skjer naturligvis ikke på den måten den har pleid å gjøre det på grunn av den geografiske avstanden, for eksempel når det gjelder daglige rutiner og ritualer rundt måltid, sengetid, personlig hygiene osv. Derimot kan både praktisk og følelsesmessig støtte bli lagt til rette for gjennom kommunikasjonsteknologi.

Baldassar (2007) konkluderer i sin forskning med at transnasjonale familier yter lignende former for omsorg som fysisk nære familier med både finansiell støtte, praktisk støtte (deling av kunnskap, kompetanse, råd, informasjon) og emosjonell eller moralsk støtte. Det er kun personlig støtte (barnepass, pleie syke og eldre) i tillegg til det å ha et sted å overnatte, som bare kan gis under personlige besøk. I sin artikkel ”Transnational families and the provision of moral and emotional support: the relationship between truth and distance” analyserer Baldassar de transnasjonale familiebandene mellom voksne migranter som bor i Australia og deres familier i Italia. Hennes fokus er på opprettholdelsen av emosjonelle bånd over avstand.

Funnene bekrefter styrken i de følelsesmessige båndene til tross for avstanden, og ny kommunikasjonsteknologi foreslås som en mulig forklaring på den tilsynelatende økningen i transnasjonale emosjonell samhandling over tid (Bacigalupe & Camara, 2012). Transnasjonale familier er mindre bundet av oppfatningen om den isolerte kjernefamilien og har vært mer utsatt for påvirkning av det sosiale miljøet. Man må spørre seg hvem familien er, og erkjenne at enkelte prosesser i familien er virtualisert. Virtualiseringen gir mulighet for nærvær når som helst og hvor som helst.

Det er blitt pekt på negative følger kommunikasjonsteknologien kan få for transnasjonale familier. Vanlige dilemmaer i en familie er spørsmål om kontroll, autonomi,

privatliv og grensesetting o.l., og hvis avstand er et ønsket middel for å unngå slike problemer, kan den stadig mer avanserte teknologien være en hindring for et godt familieliv. Dette er aktuelt både for etterkommere av innvandrere og enslige flyktningbarn som vokser opp i en ny kultur og adopterer normer fra jevnaldrende fra majoritetssamfunnet, og generelt for ungdom som flytter for seg selv (Bacigalupe & Camara, 2012). I tillegg vektlegges det at kommunikasjonsteknologi aldri vil kunne erstatte det personlige møtet ansikt-til-ansikt. Det representerer i stedet en annen *form* for tilstedeværelse. Det er vist at foreldre vil skjule sykdom og svekkelse på grunn av alderen for sine voksne barn fordi det var ingenting de kunne gjøre. De bodde så langt unna. Derfor er *devirtualiserende interaksjoner*, altså fysiske besøk, fremdeles viktige for å finne ut hvordan familien virkelig har det og for å vedlikeholde relasjonene.

Transnasjonalisme utfordrer våre ideer om nasjonalstaten. I tiden før den kalde krigen ble en kontainer brukt som bilde på nasjonalstaten: Den hadde klart avgrensede rammer som skilte de som var inni fra de som var utenfor. Denne måten å illustrere nasjonalstaten på fikk også følger for hvordan betegnelsen ”immigrant” ble forstått: sosialt marginalisert, kulturelt annerledes og en potensiell sikkerhetsrisiko. ”Kultur” var tett knyttet opp mot nasjonalstaten som noe som var felles for en gruppe mennesker som hørte til innenfor et bestemt geografisk område. Med transnasjonalisme og globalisering generelt er disse oppfatningene i ferd med å forsvinne. De udefinerte sosiopolitiske skillene, og den menneskelige samhandlingen som skjer innenfor disse grensene skaper det som blir betegnet som *situasjonsbetingende identiteter*. Krysskulturelle forbindelser og kommunikasjon åpner altså opp for et alternativt syn på hvordan immigranternes identitet formes og utvikles (Söderqvist, 2014, s. 43).

En annen betegnelse for å forklare forholdet mellom identitet og rom i immigrantens tilværelse er *transmigrasjon*. Transmigrasjon innebærer en pendling mellom hjemland og eksilland, enten fysisk ved at en reiser eller gjennom kontakt og utveksling. (Engebrigtsen, 2012, s. 173). Dette perspektivet har korrigert bildet av den enslige mindreårige flyktingen som forlatt av familien; røsket opp med roten i sitt hjemland for å plante sine røtter i nye jord i det nye landet. Det illustrerer heller at foreldrene betror barna *midlertidig* i andres varetekt (Engebrigtsen, 2012, s. 174). Teorier om transnasjonalitet og transmigrasjon utfordrer forståelsen av migrasjon som en enveisprosess der forestillinger om og tilknytning til hjemlandet betraktes som et hinder for integrering. Transnasjonalitet tydeliggjør i stedet den tosidige tilpasningen til hjemlandet og eksillandet, og den tosidige tilhørigheten som de fleste migranter også utvikler (Engebrigtsen, 2002, s. 20).

Her og der, fjern og nær

Tidligere forskning på enslige mindreårige flyktninger

Eide og Broch (2010, s. 13) peker i sin rapport "Enslige mindreårige flyktninger: Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer" på at enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er en gruppe barn som de senere årene har fått betydelig oppmerksomhet både i media, fagmiljøer og gjennom politiske diskusjoner knyttet til innvandringsspørsmål. Eide (2005, s. 21-24) har poengtert at forskningen kan kategoriseres i tre hovedområder: *organisering*; hvem som skal/bør ha ansvaret for denne gruppen, *rettigheter*; de juridiske sidene ved de unges situasjon, og det *psykososiale*; fokuset på de psykologiske konsekvensene av den situasjonen de enslige mindreårige er i. Mye av forskningen har vært konsentrert rundt ankomstfasen, og det har vært etterlyst longitudinelle studier som viser hvordan det går med de enslige flyktningbarna i det lange løp (Eide & Broch, 2010, s. 100; Hesse, 2009, s. 29).

Det har blitt foretatt to longitudinelle studier de siste årene: Eides "Barn i bevegelse" (2000) og Hessles "Ensamkommande men ikke ensomme" (2009). Studiene undersøker livssituasjonen til enslige mindreårige ti år etter de ankom henholdsvis Norge og Sverige. Begge studiene viser at de unge har etablert seg i gunstige livssituasjoner til tross for et vanskelig utgangspunkt, og at de har lykkes bra med hensyn til utdanning, jobb, familieetablering og nettverk.

I tillegg har Norsk Folkehelseinstitutt siden 2007 hatt et longitudinelt prosjekt gående med et omfattende utvalg bestående av 948 personer som kom til landet som enslige mindreårige og som bor i 41 kommuner i alle fem regionene i Norge. Målet med studien er å få kunnskap om ungdommenes sosiale nettverk, hvordan de utvikler seg i forhold til kulturell tilhørighet og psykisk helse, og hvordan de trives i skole og jobb. Det fokuseres på traumer ungdommene var utsatt for før de flyktet, og belastninger de opplever i hverdagen i Norge. Datainnsamlingen ble avsluttet i 2013, og har hittil resultert i to større rapporter, i tillegg til å være grunnlag for en rekke interessante master- og hovedfagsoppgaver. De to rapportene er: "Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere" (Oppedal m.fl., 2011) og "Avhengig og selvstendig. Enslige mindreåriges stemmer i tall og tale" (Oppedal, m.fl. 2009).

En heterogen, men sårbar gruppe

I denne studien står psykososiale utvikling og tilpasning i fokus. Det faktum at de unge migrerer og søker asyl uten følge av en lovlig omsorgsperson er alene forbundet med en rekke utfordringer. Raghallaigh (2009) oppsummerer forskningen på dette området slik: Ved

Her og der, fjern og nær

ankomst i et nytt land må som regel takle tapet av sine kjære, tap av kultur og den tilhørende trussel mot deres følelse av identitet. De står foran tilpasning til nye omgivelser som ofte involverer en helt annen kulturell kontekst, mens de også må håndtere usikkerheten rundt deres framtid, stress knyttet til asylprosessen og kanskje også vanskelighetene med å tilpasse seg et omsorgssystem. De enslige mindreårige blir følgelig karakterisert som sårbare individer som er emosjonelt skadet og i en risikosituasjon (Raghallaigh, 2009, s. 1).

FN's høykommissær for flyktinger har karakterisert enslige mindreårige asylsøkere som den mest sårbare innvandrerguppen: "The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) defines unaccompanied minors as a vulnerable group. It has been argued that they have an increased risk of being exposed to trauma, poverty, and lack of education (United Nations Committee on the Rights of the Child, 2005). Studier har vist at enslige mindreårige har høy risiko for posttraumatisk stresssymptomer (rundt 50 prosent), og at selvrapporterte traumatiske stressreaksjoner og psykiske plager er betydelig høyere enn hos flyktingbarn som ankommer sammen med familiemedlemmer, og veldig mye høyere enn hos unge i majoritetsbefolkningen (Wade, 2011, s. 2427). En kategorisering av enslige mindreårige som en risikogruppe som er særlig utsatt for depresjoner, angst og traumatiske stressreaksjoner er noe som kjennetegner både nasjonal og internasjonal forskning, ifølge Eide og Broch (2010).

Selv om barna kommer med ulike utgangspunkt, har de altså til felles at de er en sårbar gruppe. Det er slått fast at de generelt har behov for stabilitet, rutiner og kontinuitet, både når det gjelder nettverk, voksenkontakt, utdanning og bosituasjon. Samtidig påpekes det at barna ikke må sees som entydig ofre, men heller ikke som entydig ressurssterke barn som klarer seg selv (Eide & Brock 2010, s. 17-18). Det er dette som kjennetegner forskningen: Vekslingen mellom fokus på de enslige mindreårige som sårbare og ressurssterke. På den ene siden anses barna for å være syke, spesielt psykisk syke og emosjonelt skadet, etter det de har opplevd i opprinnelseslandet. Det finnes en omfattende litteratur om psykiske problemer blant flyktingbarn; det anslås at 70 % av litteraturen om barn på flukt primært handler om psykisk helse. Barna plasseres på denne måten innenfor et problemområde med vekt på traumatiske opplevelser i opprinnelseslandet (Watters, 2012, s. 58).

På den andre siden betegnes de som en gruppe som både besitter store overlevelsessevner, mestringsstrategier og livsmot. Mange har tatt voksne valg, levd alene og mestret livet på flukt eller på reise over lange perioder. De har taklet mentale og fysiske

Her og der, fjern og nær

påkjenninger vi sjelden kjenner omfanget av, og de er på mange områder å regne som voksne (Aadnanes & Pastoor, 2013).

Sosialarbeidere i England sa i intervjuer til den kjente Kohli at de opplevde ungdommene som ”elastiske i deres evne til å overleve og gjøre det bra i perioder med store omveltninger” (Kohli, 2006, s. 7). Studier fra Storbritannia peker på at enslige mindreårige klarer seg mye bedre i offentlig omsorg enn ungdom fra majoritetsbefolkningen; de viser mindre problemadferd, klarer seg bedre i utdanning og er sjeldnere involvert i lovbrudd (Wade, 2011, s. 2426).

Antropologen Engebriksen (2002, s. 78) mener denne dikotomien mellom sårbarhet og motstandsdyktighet kjennetegner utviklingen i barneforskning generelt: sårbarhet og behov for beskyttelse var et gjennomgående kjennetegn ved tidligere arbeider, mens subjektivitet og motstandsdyktighet kjennetegner seinere forskning. Dette synet på utviklingen støttes av Raghallaigh (2009) som viser at fokuset i økende grad handler om de unge som *aktive overleverer* og ikke som *passive ofre*. Hun peker på at resiliensen til disse unge etter hvert begynner å bli anerkjent, i hvert fall til en viss grad (2009, s. 2).

Engebriksen mener bildet av det uavhengige, motstandsdyktige barnet er fremtredende blant mottaks- og kommuneansatte, altså de som jobber tett på enslige mindreårige. Mange uttrykker skepsis til det de ser som sykeliggjøring av barna fra psykososiale team, psykologer og terapeuter, en sykeliggjøring som de mener ikke tjener barnets beste, men fastholder dem i en avhengig offerrolle.

Engebriksen betegner diskursen offer/overlever som problematisk: Det sårbare barnet fremstår som et offer, mens det motstandsdyktige barnet lett kan framstå som et forholdsvis uavhengig individ som ikke trenger sin familie og nettverk. Hennes poeng er at barnemigranternes motstandsdyktighet er avhengig av sosial støtte fra signifikante andre som de inngår i forpliktende relasjoner til. Det er problematisk å betrakte aktører generelt og barn spesielt som «uavhengige» av disse relasjonene.

Nyere forskning generelt prøver å unngå å skape en dikotomi mellom sårbar og sterk, og vektlegger heller at begge dimensjonene er viktige i forsøket på å forstå disse unge menneskene. Symptomer på belastninger og mestringsstrategier fungerer side om side (Raghallaigh, 2009, s. 2)

I forskningen på enslige mindreårige etterlyses det deres egne stemmer. Ifølge Eide og Broch (2010) er det meste av den etablerte forskningen konsentrert til feltene tjenesteyting og omsorg, og de peker på at det er behov for studier som også utforsker de unges egne perspektiver på utvikling og livssituasjon. Også hos FNs høykommissær for flyktninger er

Her og der, fjern og nær

dette tydelig artikulert: *”Thus it may be of great importance that their rights are protected, and this can only be accomplished if their voices are heard”* (UNHCR, 2007).

Faglitteratur om enslige mindreårige flyktninger understreker at ungdommene ofte gir uttrykk for at de gjerne vil bli sett på og behandlet som helt vanlige ungdommer (Eide, 2000; Eide, 2005). Berg (2010, s. 114) peker på at i stedet for å rette fokus mot det unormale, understreker derfor en rekke forskere at reaksjoner som flyktninger og asylsøkere framviser er *normale reaksjoner på unormale situasjoner*. Det er viktig å understreke at selv om flukt og eksil innebærer risiko for å utvikle varige psykiske reaksjoner, gjelder ikke dette flertallet.

Metode

I dette delen skal jeg belyse de valgene jeg har tatt i forhold til metode. I forskning på enslige mindreårige flyktninger er det en rekke metodiske og etiske problemstillinger å ta hensyn til. Dette er en kvalitativ studie av unge menn som kom til landet som enslige mindreårige flyktninger. For å svare på problemstillingen min om hvor de får sosial støtte i hverdagen sin, har jeg valgt å bruke semistrukturerte intervjuer som innsamlingsteknikk. Metodiske utfordringer behandler jeg underveis i kapittelet og ikke samlet. Verdien av en forskningsstudie avhenger i stor grad av om forskeren klarer å gjøre dette grunnlaget som kunnskapen hviler på eksplisitt. I det følgende vil jeg gå noenlunde kronologisk gjennom prosessen med oppgaven, og legge spesiell vekt på etiske og metodiske refleksjoner.

Bakgrunn for tema- og metodevalg

Målet med denne studien er å forsøke å forstå hvordan de unge menneskene som kom til landet som enslige mindreårige flyktninger håndterer livene sine som selvstendig, og hvor de får, og har fått, støtte fra i det daglige. Jeg har jobbet tre år på transittmottak for enslige mindreårige, og to år i bofellesskap for bosatte enslige mindreårige. Jeg har vinket farvel til ungdommer som jeg har knyttet bånd til, som skulle videre i asylprosessen eller videre i helt selvstendige liv. Hvordan går det med dem? Jeg vet at jeg deler denne nysgjerrigheten med kollegaer og andre som jobber innenfor eller har interesse for feltet. En kollega som koordinerer det kommunale arbeidet med enslige mindreårige der jeg jobber sa *”det er jo det alle spør meg om, rådmenn og andre som er med på å legge forholdene til rette for dem: Hvordan går det med dem?”* Dette spørsmålet er et godt utgangspunkt for å finne ut om de som jobber profesjonelt med denne gruppen gjør en jobb som harmonerer med behovene hos

Her og der, fjern og nær

de unge og om rammene for dette arbeidet er de riktige. Forbereder bofelleskapene dem godt nok på det selvstendige livet? Hvem gir dem støtte når omsorgsarbeiderne ikke er der lengre?

Jeg bestemte meg tidlig for at jeg ville utføre en kvalitativ studie basert på semistrukturerte intervjuer. ”Støtte” er i utgangspunktet et vidt begrep. Jeg ville at utgangspunktet for samtalene skulle favne ulike aspekter ved informantenes liv, og la dem bestemme retningen på samtalen i stor grad. Kvalitativ metode kjennetegnes blant annet av nærhet mellom forsker og informant, fordypning, fortolkning og forståelse.

Den nære kontakten mellom forsker og de som studeres gir grunnlag for å oppnå en forståelse av sosiale fenomener. Fortolkning spiller dermed en viktig rolle i denne metoden. På bakgrunn av fylldige data om personer og situasjoner gir kvalitative metoder, som intervju eller deltagende observasjon, grunnlag for en dypere forståelse (Thagaard, 2013, s. 11-12).

Fangen (2008) peker på at en kvalitativ studie kan brukes for å se på sammenhengene i den enkeltes liv. Gjennom å utføre en kvalitativ studie er det mulig å løfte frem forskjellige nyanser blant enkeltmennesker. Samtidig belyser den hvordan ulike opplevelser fra livet har påvirket og åpnet for muligheter eller satt opp barrierer for den enkelte (Fangen, 2008, s. 12).

Intervjusamtaler er altså et godt utgangspunkt for å få tilgang til slike fylldige data. I følge Thagaard (2010, s. 95) er formålet med intervjuet ”å få fylldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon og hvilke synspunkter og perspektiver de har på temaer som blir tatt opp i intervjusituasjonen”. Gjennom intervjuet får man god innsikt i informantenes erfaringer, tanker og følelser. De begivenhetene og erfaringene som informantene forteller om, er deres gjenfortellinger, og preges derfor av informantens forståelse av det han eller hun har opplevd (Thagaard, 2010.).

Jeg ønsket å forstå mine informanter; deres dagligliv, deres utfordringer og tilgang til støtte gjennom deres frie beskrivelser og egne perspektiver. I tillegg søkte jeg etter å få tak på disse unges subjektive forståelse av seg selv og sin plass i norske samfunn. Jeg ønsket å tilby dem tid til å reflektere over disse temaene, være nysgjerrig og følge opp samtalen slik at beskrivelsene ble tykkest mulig. Det semistrukturerte forskningsintervjuet legger nettopp vekten på intervjupersonens egne fortolkninger av fenomener som blir beskrevet. Det er verken en åpen samtale eller begrenset av i et fastsatt spørreskjema. Det utføres med utgangspunkt i en intervjuguide som sirkler inn bestemte temaer, og som kan inneholde forslag til spørsmål (Kvale, 2015, s. 46).

Den semistrukturerte intervjuformen er inspirert av fenomenologisk filosofi. Fenomenologien i forskningssammenheng dreier seg nettopp om å forstå fenomener på grunnlag av informantenes perspektiv, og beskrive omverdenen slik som den erfares av dem

Her og der, fjern og nær

(Kvale, 2015, s. 45). Den fenomenologiske tilnærmingen gjør seg ikke bare gjeldende i intervjusituasjonen, der oppfølgingsspørsmål blir stilt ut ifra hva de unge selv velger å legge vekt på. Den er også sentral i det analytiske arbeidet, og jeg vil vende tilbake til fenomenologien under avsnittet om analysestrategi.

Mitt forskningsopplegg med kvalitative intervjuer innebar at jeg ville få data som kunne knyttes til personene som deltok i prosjektet. Jeg meldte derfor inn studien min til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD, Vedlegg 2) før jeg kunne gå i gang. Det er viktig å understreke at denne studien etterfølger de etiske retningslinjene som all vitenskapelig virksomhet må forholde seg til. Disse retningslinjene er definert av ”De nasjonale forskningsetiske komitéer”. De er ”rådgivende og veiledende, og de skal bidra til å utvikle forskningsetisk skjønn og refleksjon, avklare etiske dilemma og fremme god vitenskapelig praksis” (De nasjonale forskningsetiske komitéer, 2016). De etiske prinsippene gjelder både i forhold til forskningsmiljøer internt og i forhold til de som blir studert. Internt vil det si at forskeren utviser redelighet og nøyaktighet i presentasjonen av forskningsresultatene og i vurderingen av andre forskeres arbeid. I forhold til de som blir studert handler de etiske retningslinjene blant annet om personvern, informert samtykke og konfidensialitet (Thagaard, 2013, s. 24).

Etiske og metodiske refleksjoner

Forskningen fremstiller enslige mindreårige flyktninger som en sårbar gruppe som er i en risikosituasjon i forhold til psykisk helse. I metodelitteraturen er det pekt på dilemmaet med å enten velge å skåne barn i forskningen eller å gi dem muligheten til å komme med dekkende og troverdig kunnskap om sine egne liv. På den ene siden skal en ta hensyn til at barn, i egenskap av å være barn, er ekstra sårbare. På den andre siden skal en forholde seg til barns rett til deltakelse i samfunnet og retten til å kunne gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som berører barnet, noe som er nedfelt i FNs barnekonvensjon (Eide & Broch, 2010, s. 76).

Dette reflekterer det generelle bildet av enslige mindreårige i forskningen: sårbar, men viljesterk - avhengig, men selvstendig. Informanter i denne studien er ikke lenger enslige mindreårige, men selvstendige, unge menn. De etiske retningslinjene er ikke så strenge når man ikke studerer barn, men det er klart at forskningsetikken likevel må være fremme i lyset gjennom hele prosessen. En må fremdeles utøve varsomhet og sensitivitet overfor disse unge selv om de ikke lenger er under myndighetsalder. Det er unaturlig å lage et klart skille

Her og der, fjern og nær

mellom mine informanter som barn og som voksne. De kan fremdeles være preget av hendelser fra fortid og flukt og av opplevelser ved å komme alene til et fremmed samfunn.

Et viktig fundament i utformingen av prosjektet har imidlertid vært å ikke i utgangspunktet anse og behandle dem som ofre. Broch (2012) peker på at forskere og fagfolk kan bli for opptatte av barnas sårbarhet, i stedet for å fokusere på deres kunnskap og mulige positive potensial, slik som pågangsmot, selvstendighet og overlevelsesenergi. Ingen andre er en bedre kilde til viktig informasjon om livssituasjonen til enslige mindreårige flyktninger, enn de unge selv. Det er dermed viktig å få frem deres stemmer i forskningen, samtidig som en opprettholder klare forskningsetiske hensyn både før, etter og underveis i prosjektet (Broch, 2012, s. 299-301). De unge selv gir tydelig uttrykk for at de vil bli behandlet som vanlige ungdommer (f.eks. Eide, 2000; Eide, 2005). Dette kom også frem i samtalene med mine informanter.

I tillegg til faren ved å kategorisere dem som ofre, vil jeg nevne ulempene ved å se på dem som en homogen gruppe. Enslige mindreårige flyktninger kan lett bli fremstilt som en nokså ensartet gruppe. Wikan (1995) har pekt på at når vi beskriver ”dem” så er det på bakgrunn av kultur, mens vi er produkter av egen fri vilje. Jeg har tolket det mine informanter har sagt med henblikk prøvd å finne fenomener som er felles for dem. Men det må ikke skygge for det faktum at de er individer med ulike preferanser, personligheter og erfaringer. Det som er felles for dem kommer i forskningen frem i benevnelsen ”enslig, mindreårig flyktning”. Men de unge kan sprengte grensene for hvert eneste av disse tre beskrivende ordene. Hvor *enslige* de er avhenger av om de fortsetter å være medlem av sin familie i eksil (Engebriksen, 2002, s. 24), og er en sentral del av denne studien.

Å avgjøre om en person som kommer uten noen form for identifikasjonsdokumenter er over eller under 18 år er dessuten en vanskelig oppgave, og kanskje spesielt når personen kommer fra andre siden av verden. Sannsynligvis er en del av de som får opphold som enslige mindreårige over 18 år, og følgelig voksne, som jeg har vist i innledningen.

Årsaken til at en forlater hjemstedet sitt kan være mange. Hva en person opplever som en trussel er subjektivt, og grensene mellom migrasjon og flukt går over i hverandre. En flyktning kan, som Eide (2012, s. 23) peker på, like gjerne ha flyktet fra manglende utdanningsmuligheter og mangel på sosial sikkerhet og velferd, som fra krig og systematisk forfølgelse. Dette må ikke tolkes som en kategorisering av flyktninger er uredelige: Hvis man frykter for fremtiden sin, enten det gjelder med utgangspunkt i sikkerhet, velstand eller andre aspekter, vil det være naturlig for de fleste av oss å vektlegge de grunnene som gjør sjansen større for å få opphold.

Her og der, fjern og nær

En betegnelse som i praksis passer bedre for mine informanter ville kanskje vært ”unge, menn som kom til Norge fra utlandet”. Meningen med å poengtere dette er at å putte mennesker i gjensidig utelukkende kategorier kan være problematisk. Det kan både skape avstand og fordummende stereotyper. For eksempel er synet på barndom og oppdragelse ulikt i ulike deler av verden.

Engebrigtsen (2002) påpeker at en oppvekst som enslig mindreårige flyktning står i kontrast til en forestilling om hva en god barndom er, der *våre* forestillinger om en vestlig idealbarndom fører til en *patologisering* av de enslige asylbarna.

Selv oppfatter jeg det for eksempel som problematisk å trekke et tydelig skille mellom da mine informanter var barn og etter de ble voksne. Det ville vært både kunstig og lite tjenlig for studien. Ungdommene forteller om sitt oppbrudd fra hjemlandet, da de ble testet som mindreårig av norske myndigheter og i årene etter myndighetsalder. Jeg betegner derfor mine informanter vekselvis som ”de unge”, ”ungdommene” og ”informantene”, uavhengig hvilken tidsperiode det refereres til. Jeg forholder jeg meg imidlertid til deres juridiske betegnelse “enslig, mindreårige flyktning”, som er satt på bakgrunn at de kom til Norge uten foreldre eller noen som juridisk var i foreldrenes sted, og ble trodd på at de var under 18 år. Dette er også utgangspunktet for den alderen som de offisielt har fått.

Piassova (2012, s. 18) har i sin studie av enslige mindreårige pekt på faren for *essensialisering*. Essensialisering er en betegnelse på hvordan vi som forskere ofte har forutbestemte kategorier før vi setter i gang med en undersøkelse, hvor konsekvensene kan være at man fremhever noe som man har bestemt seg for at er særegent ved gruppen, og overser særegenheten innad i gruppen (jfr. Rogstad, 2010). Jeg vil understreke at underveis i studien har det vært mitt fokus å finne fenomener som er *felles*, og som kan si noe om mine informanter som gruppe. Å være bevisst faren for essensialisering har i denne studien vært et verdifullt *utgangspunkt*, og har gjort meg bedre rustet i prosessen med å finne disse felles fenomenene.

Rekruttering av informanter

Utvalgskriteriene mine var at personene skulle ha fått opphold i landet som enslige mindreårige flyktninger, og i dag være 22 år eller eldre. I og med at mitt fokus var hvordan de unge har opplevd støtte både i bosettingsfasen og i sine selvstendige liv i eksil, ville jeg at det skulle ha gått minst et par år etter at perioden med offentlig omsorg var over. De fleste kommuner har som nevnt 20 år som grense for oppfølging. Jeg så for meg at et antall på mellom seks og ti personer ville være det ideelle med hensyn til både å få et bredt nok

Her og der, fjern og nær

grunnlag og den tiden og ressursene jeg hadde til rådighet. Når det gjelder kjønn visste jeg at det på bakgrunn av at åtte av ti bosatte enslige mindreårige er gutter (Utlendingsdirektoratet, 2015) ville det være en betydelig sjans for at utvalget ville bli preget av gutter/unge menn, men jeg var i utgangspunktet åpen for å trekke inn begge kjønn.

Det fins ingen oversikt over mennesker som kom til landet som enslige mindreårige flyktninger. Jeg mente imidlertid at jeg hadde god tilgang til feltet, i og med at jeg jobber i bofellesskap med enslige mindreårige og mange av kollegaene mine har jobbet der i flere år og kjenner både utflyttede ungdommer og andre sosialarbeidere som jobber med denne gruppen. Jeg ville basere meg på *snøballmetoden*, og trodde det skulle gå fint med det kontaktnettet jeg hadde. Snøballmetoden innebærer at man *først kontakter noen personer som har de egenskapene eller kvalifikasjonene som er relevante for problemstillingen og undersøkelsens teoretiske perspektiver. Deretter ber man disse personene om navn på andre som har tilsvarende egenskaper* (Thaagard, 2013, s. 61-62). Det viste seg etter hvert at tilgang til feltet er noe ganske annet enn tilgang til *informanter*.

Jeg opplevde at unge mennesker som kom til landet som enslige mindreårige flyktninger er vanskelig å finne. De er ikke lenger i noe system. Der finnes ingen «Forening for tidligere enslige mindreårige», ingen oversikt over hvor de oppholder seg eller jobber, kun overarbeidede flyktningkoordinatorer i kommunene som kanskje har nummeret til et par av dem som har flyttet ut, men som ikke har sjans til å prioritere sånne forespørsler som går utenom deres arbeidsinstruks. Man er prisert at man kjenner noen som kjenner noen. Jeg har kontaktet ledere, mellomledere og kollegaer i jobben min som miljøterapeut for enslige mindreårige i kommunen, spurt EM jeg jobber med, medstudenter, tidligere medstudent som jobber i bofellesskap for EM, leder for bofellesskap i et av regionssentrene og virksomhetsleder der, et mottak for EM i regionen, EM-koordinator og avdelingsleder i et annet regionsenter. Spørsmålet har vært: Kjenner du noen i målgruppen, eller kjenner du noen som kjenner noen? Jeg har spurt venner både i og utenfor regionen, gått bredt ut gjennom facebook, kontaktet tidligere kollegaer på et EM-mottak i Oslo og oppfølgingstjenesten i byen. Har spurt lederen for EM-mottak i min hjemkommune i Nord-Norge. Jeg har spurt Vergeforeningen, Røde Kors i regionen, og jeg har gått rett til topps i kunnskapskjeden og spurt Ketil Eide, som igjen foreslo andre personer han kjente. Kanskje var det naivt å tro på snøballeffekt fra april til august.

Jeg satset fra starten i min studie hardt på *portvoktere*, de som vokter porten som åpner for kontakt med de andre deltakerne og gir tilgang til feltet (Fangen, 2011, s. 53). Dette har først og fremst vært hjelpeapparatet, der de unge hadde oppfølging før de flyttet ut på

Her og der, fjern og nær

egen hånd. Hjelpeapparatet har som nevnt vært tilbakeholden med å gi bort kontaktinformasjon og opplysninger om dem, selv om de jeg søkte ikke lenger var barn. Broch (2012, s. 302) påpeker at det er viktig for forskeren å overbevise hjelperne om at prosjektet verken medfører en trussel mot dem eller mot de enslige mindreårige. Jeg valgte i mine henvendelser å fokusere på hva *de* kunne *tjene* på at jeg fikk gode intervjuer. Jeg tilbød meg å presentere funnene mine for dem hvis det skulle vise seg å komme noe interessant ut av det, og at jeg generelt håpet at denne studien kunne opplyse oss som jobber i dette feltet litt mer (se vedlegg nr. 3). Jeg lyktes i liten grad med hjelpeapparatet.

Andre forskere har også fortalt om utfordringer med å få tilgang til feltet ved forskning på mindreårige flyktninger. Eide (2000, s. 21) forteller for eksempel hvordan det krevde mye tålmodighet og improvisasjon for å få tak i intervjupersonene i hans oppfølgingsstudie av enslige mindreårige. I følge Broch (2012) kan det for eksempel skyldes manglende tillit til forsker og prosjektopplegget, og en følelse av mangel på relevans for egen situasjon blant ungdommene. Det utbredte negative fokuset på minoriteter i forskning og i media nevnes som en annen årsak. Broch peker på at oppmerksomheten har i særlig grad dreid seg om hvilke problemer barn og ungdom med minoritetsbakgrunn har, og hvordan innvandrerbefolkningen gir samfunnet ekstra store utfordringer. Disse negative fremstillingene kan gjøre både portvoktere og informanter skeptiske til forskere generelt (Broch 2012, s. 205).

De informantene jeg kom i kontakt med fant jeg det mest formålstjenlig å kommunisere med på sms. Her gav jeg informasjon om prosjektet og vi avtalte praktiske ting rundt intervjuet. Dessuten var det en fin og uformell måte å kontakte dem i ettertid på også, for å si et høflig ”tak for samtalen” eller for å stille kjappe oppfølgings spørsmål i ettertid. For å oppfylle kravene til informasjonssikkerhet nummererte jeg informantene (etter den rekkefølgen jeg hadde intervjuet dem) i adresseboken min på telefonen i stedet for å skrive navn, og jeg slettet fortløpende meldinger som jeg ikke hadde bruk for senere. Sms gjaldt også som kommunikasjonskanal når det gjaldt potensielle informanter som jeg hadde fått tips om var i målgruppa. I sms’ene jeg sendte ut måtte jeg utvise varsomhet: Jeg måtte gi viktig og tilstrekkelig informasjon om prosjektet og deres rettigheter i forhold til personvern, samtidig som jeg måtte gi informasjon på et språk som gjorde at de skjønnte den, og gjøre den så kort og presis at det ikke ble for komplisert og skremte dem vekk. Det var en balanseøvelse som ofte var utfordrende.

Jeg endte opp med fem informanter. Fire av dem fikk jeg kontakt med gjennom andre enslige mindreårige, og den siste fikk jeg gjennom en generell forespørsel på facebook som

Her og der, fjern og nær

gikk via en bekjent av kona til en som jobber i dette feltet et annet sted på Vestlandet. Fem informanter kan i noen tilfeller være relativt lite for en sånn type studie. Jeg mener imidlertid at hvis jeg skulle brukt mer tid på å finne flere, ville det gått ut over kvaliteten på de fem jeg hadde fått. Jeg opplevde at intervjuene hadde den dybden som er karakteristisk for det kvalitative, semistrukturerte intervjuet.

Jeg valgte å ha et åpent perspektiv i starten av intervjuprosessen, både med hensyn til teori og hvor jeg skulle plassere fokus i intervjuene. Gjennom en åpen intervjuguide håpet jeg at jeg gjennom den første samtalen skulle finne ut hvilket fokus og teori som var det mest interessante. Jeg ville først fokusere på bofellesskapets rolle og praksis, og finne ut hvordan ungdommene opplevde å bo der og hvordan de ble rustet til et selvstendig liv. Teoriene her var mange og brede, og kretset rundt stikkordene mestring, verdier, sosialisering, kultur, (u)myndiggjøring, brukermedvirkning, sosialt nettverk, integrering, identitet. Etter hvert ble det klarere at det var sosial støtte jeg ville ha som fokus.

Thagaard (2013) peker på at den kvalitative forskningsprosessen er preget av fleksibilitet: Selv om problemstilling og forskningsdesign representerer utgangspunkt for forskningsprosessen, kan begge revideres i løpet av prosjektet. Det blir dermed et gjensidig påvirkningsforhold mellom utforming av problemstilling, innsamling av data og analyse og tolkning. Veien blir altså delvis til mens man går, og denne sykliske utviklingen av prosjektet står i motsetning til kvantitativ forskning, der de enkelte aspektene av forskningsprosessen følger etter hverandre i tid (Thagaard, 2013, s. 32).

Muligheten for fleksibilitet kan være både spennende og utfordrende. Den stadige utprøvingen ble for meg en forholdsvis lang prosess med justering på både intervjuguide, problemstilling og teoretisk fokus. Jeg er likevel glad for at jeg hadde åpne perspektiver i de to første intervjuene, da dette gjorde at jeg for eksempel kunne ta inn det transnasjonale perspektivet i problemstillingen min. Kommunikasjonen med familie i utlandet oppfattet jeg var en viktig og sentral del av hverdagen til disse unge og et interessant og forholdsvis nytt aspekt for meg.

Intervjusituasjonen

Intervjusituasjonen spiller en sentral rolle for hvilke data man får. Det er her, i dette avgrensede rommet, både fysisk og tidsmessig, at forskeren samler sine data (Kvale, 2015). I kraft av egen person(lighet) kan forskeren både åpne og stenge dører for seg og prosjektet, og derfor blir det viktig å reflektere over egen posisjonering både før og underveis i prosjektet (Broch, 2012, s. 312).

Kvale (2015, s. 83) peker på at i et kvalitativt forskningsintervju *produseres* kunnskap mellom intervjuer og intervjupersonen. Hvor gode de produserte data er avhenger av kvaliteten på intervjuerens ferdigheter og kunnskaper om temaet. I intervjusituasjonen ønsket jeg først og fremst minske avstanden mellom meg og informanten, når det gjaldt status og kunnskaper. Jeg ville vise at her var det *jeg* som ville lære noe av *ham*, her var det han som hadde kunnskapen jeg var ute etter. Jeg var opptatt av å vise min nysgjerrighet og ekte interesse for hans historie, og distansere meg fra rollen som forsker og teoretiker. Jeg prøvde å lage en avslappet atmosfære ved at jeg hadde med mat og drikke som vi inntok før vi tok fatt på intervjuet. Dette syns jeg fungerte fint, både for å skape en avslappet atmosfære og for å unngå at de ble sultne underveis i intervjuet. Det ble litt prat om løst og fast før intervjuet, jeg fortalte litt om meg selv, og vi fikk bli litt bedre kjent og litt tryggere på hverandre. Broch peker på at et bevisst kroppsspråk, sosial tilstedeværelse, oppmerksomhet og empati er egenskaper som kan hjelpe til med å tone ned slike skjevheter mellom forsker og informant. Jeg vil her føye til humor. Jeg opplevde at å le sammen bidrar til å gjøre avstanden mindre og takhøyden større. Humor kan løse opp i nervøse spenninger og skape en trygg ramme.

Intervjuetsettingen handler altså i stor grad om å få til en atmosfære for fortelling og refleksjon. Pedersen (2008, s. 57) legger vekt på at når informant og forsker har ulike livsverdener kan det føre til avstand. Utfordringen er å få den norske forskeren og den unge mannen fra den afghanske landsbygda til å nærme seg hverandre og få en så omfattende fellesforståelse som mulig. Jeg opplevde atmosfæren som trygg og lett, at samtalen fløt fint og at de var trygge på både å åpne seg og sette grenser for åpenheten. Dette kan ha sammenheng med at jeg selv har praktisk erfaring med livsverdener som har likhetstrekk med den ungdommene har sine erfaringer fra. Jeg har jobbet med voksne og enslige mindreårige flyktninger i ulike situasjoner i fem år, har bodd i Midtøsten med en lokal familie og jobbet med sosiale og politiske tema som observatør i Israel/Palestina for Kirkens Nødhjelp. For eksempel var det at jeg kan noen ord på arabisk med på å nærme meg de arabisktalende informantene.

Å vise avstand og objektivitet tror jeg ikke var formålstjenlig i mitt prosjekt, og det er kanskje ikke mulig heller. Pedersen (2008) viser til Skjervheim som gjorde oppmerksom på at vi som forskere ikke kan velge en nøytral tilskuerrolle; vi blir deltakere i samfunnet og politiske aktører umiddelbart i det vi engasjerer oss i forskning.

I tillegg var det viktig for meg, som jeg var inne på tidligere i kapittelet, å ikke fokusere på sårbarheten og gi ungdommene en offerrolle. Som nevnt er dette fokuset en stor del av forskningen på dette feltet har. Men ved å anstrenge meg for å unngå dette fokuset så

Her og der, fjern og nær

sterkt, risikerte jeg da å havne på det andre ytterpunktet, å ha som utgangspunkt at de er ressurssterke? Hvor åpen og lite forutinntatt var jeg? Jeg kjente meg delvis igjen i karakteristikken til Engebriksen (2002) av oss som jobber med de enslige mindreårige til daglig. Hun mener at bildet av det motstandsdyktige barnet er fremtredende blant mottaks- og kommuneansatte. Hos disse argumenteres det for at det er barnas egne, iboende ressurser som må støttes, og det vises til at barna er sterkt motiverte for å klare seg, og at de fleste også gjør det. ”Mange uttrykker skepsis til det de ser som sykeliggjøring av barna fra psykososiale team, psykologer og terapeuter, en sykeliggjøring som de mener ikke tjener barnets beste, men fastholder dem i en avhengig offerrolle” (Engebriksen, 2002, s. 80). Innvendingen fra Engebriksen mot dette synet er at det motstandsdyktige barnet lett kan framstå som et forholdsvis uavhengig individ som ikke trenger sin familie og nettverk.

Før jeg gikk i gang med selve intervjuet repeterte jeg for dem det som hadde vært sagt tidligere muntlig eller på SMS: At de ville bli anonymisert i studien og at jeg har taushetsplikt, at alt av innsamlet data ville bli slettet så snart oppgaven var levert, at de valgte selv hvilke spørsmål de ville svare på, og at de når som helst kunne trekke seg, både under intervjuet og i ukene etterpå. I tillegg fortalte jeg hvilke tema jeg ville spørre rundt og hvor lenge jeg antok at samtalen ville ta. Jeg forsikret meg om at det var greit for dem at samtalen ble tatt opp med lydopptaker, og understreket at det var fritt for dem å ta pauser når det passet dem.

I mine en-til-en-møter med mine informanter, og gjennom samtaler som kretser rundt mer eller mindre personlige forhold, kommer jeg tett innpå dem. Dette fordrer et fokus på sensitivitet. Ved å beskytte mine informanter mot påkjenningene det kan være å gå inn i ekstreme enkelthendelser og opprivende erfaringer, håpet jeg at jeg ville både få til bedre samtaler og oppfylle de etiske standardene som forskning krever. Det er vanskelig å ha konkrete regler for hva man skal ”tørre” å spørre om, det føler man på etter hvert som samtalen og kjemien utspiller seg. Jeg ville unngå å ødelegge en god samtalesituasjon med spørsmål som kunne være for følelsesladd. Som eksempel kunne jeg spørre om foreldrene var i live. Hvis en eller begge var døde var det ikke naturlig å be dem utdype *hvordan* de døde. Spørsmål om familien i hjemlandet sparte jeg til et stykke ut i intervjuet, etter at jeg følte vi hadde fått etablert den nødvendige fortroligheten mellom oss. Det hendte for øvrig bare ved et par anledninger at de ikke ville svare på enkelte spørsmål om familien.

Berg (2010, s. 140) skriver om forskjellen mellom en god lytter og en nysgjerrig graver. Jeg plasserte meg hovedsakelig i førstnevnte kategori, men jeg mener det også er nødvendig å tørre å presse grensene for hva man kan spørre om innenfor fortroligheten og

Her og der, fjern og nær

den gode kjemiens grenser. Ved å gjøre det kan man få frem verdifulle synspunkter og fenomener som ellers ikke ville vært så enkle å få tak i.

I en situasjon der de unge i sin hverdag kanskje sjelden opplever at nordmenn er interessert i deres liv, kan vi aldri gardere oss mot at de i intervjusituasjonen ser forskeren som en å betro seg til oss og søke støtte fra. En av mine informanter gav etter intervjuet uttrykk for at han synes det var befriende å snakke om den vanskelige tiden han hadde hatt i arbeidspraksisen sin, der han hadde blitt plaget av kollegaer. En annen savnet kontakt med de andre i klassen sin, og var veldig fornøyd med samtalen vi hadde: *"I dag er første gangen jeg snakker norsk i en halvtime i strekk – selv om jeg går på skolen hver dag!"*. I Berg (2010, s. 140) sin forskning på unge flyktninger, understreker hun at uansett hvor nøye man har forklart forskerrollen, så kan det oppstå situasjoner der man hovedsakelig må være medmenneske. Hun understreker at forskerrollen aldri forplikter oss til å viderefremme alt som blir sagt. Tvert imot forplikter rollen som forskere oss å ivareta etikken på best mulig måte i alle ledd i forskningsprosessen. Det innebærer også en forpliktelse om å tie om informasjon som kanskje aldri var ment å formidles for et bredere publikum.

Jeg opplever at jeg fikk gode samtaler med informantene, der de uttrykte glede over å få bidra til å øke kunnskapen om deres situasjon som alenekommende unge flyktninger. De svarte villig på alle spørsmål om både flukten, den første tiden i Norge, gleder og utfordringer ved hverdagen i dag, og håp for fremtiden. Hvor ærlige og åpne informanter var vet jeg selvsagt ikke. Mitt inntrykk er at de heller ivret etter å fortelle enn å holde ting tilbake. Taushet og hemmelighold er fremholdt å være trekk ved de enslige mindreårige (Eide & Broch, 2010; Kohli, 2007; Engebrigtsen, 2002; Eide, 2005; Söderqvist, 2014).

Mange enslige mindreårige er tause om sin fortid; noen fordi de ikke klarer å snakke om den – andre fordi de har blitt instruert til ikke å si for mye (Eide & Broch, 2010, s. 39). Denne tausheten kan ha mange forklaringer. Den kan knyttes til motstand og mestringsstrategier hos den enkelte ungdom for å kunne håndtere traumatiske opplevelser de har erfart i hjemlandet eller under flukten (Eide, 2005, s. 60). Engebrigtsen (2002) betegner denne tausheten som en konsekvens av angst og mistillit til ansatte i både kontroll- og omsorgssystemet. Hun mener at *"løgn, forstillelse og taushet om familie, bakgrunn og flukt kan gjøre disse barnas liv og velferd ugjennomtrengelig for omsorgsapparatet og kan hindre forståelse for deres situasjon i Norge"* (Engebrigtsen, 2002, s. 51). I tillegg mener hun at mistillit til hjelpeapparatet og angst for å bli avslørt som "illegitim", for eksempel med foreldre i hjemlandet, kan forhindre og forsinke tilknytning i Norge.

Kohli (2007) finner i sine studier at de unge selv ofte er mest opptatte av det som skjer akkurat nå, og at det er vanskelig for mange å våge å se bakover eller fremover. Ingen av disse nevnte karakteristikene mener jeg passer til mine informanter. De kan selvsagt ha ulike motivasjoner for å formidle sine erfaringer, men mitt inntrykk er som nevnt at de svarte ærlig og villig på spørsmål om både fortid, nåtid og framtid. Et annet trekk er deres positive holdning, og det kan tenkes at bak denne holdningen det ligger opplevelser som de ikke vil snakke om. Selv når det var snakk om vanskelige aspekter ved tilværelsen opplevde jeg at de var relativt rask med å dreie samtalen over på noe positivt. For eksempel var det en av informantene som snakket om savnet etter familien og at det gjorde ham trist, men så avslutter han med ”*men jeg trenger ikke tenke på om jeg har mat og sånn. Jeg har alt som nordmenn har, jeg er likestilt. Jeg har frihet, rettigheter og sånn*”.

Eidshaug (2013) mener i sin studie at ønsket om å ikke snakke om det som har vært vanskelig kan fungere som en mestringsstrategi. Gjennom å fokusere på at det *egentlig* går bra føler de at de mestrer livet her i Norge (Eidshaug, 2013, s. 31). Jeg har i tillegg inntrykk av at ønsket om å være *takknemlig* for det en har fått her i Norge trer tydelig frem. Dette har jeg hatt med meg i analysearbeidet som en mulig modererende faktor for problematiske erfaringer eller hendelser. Hovedinntrykket er imidlertid fremdeles at de opplevde en trygghet i intervju situasjonen som gjorde det naturlig for dem å snakke om fortrolige og private aspekter ved deres liv.

Transkribering og analyse

Som nevnt oppfatter jeg intervjuene som grundige; De varer alle mellom 1,5 og 2,5 timer, og inntrykket er at jeg fikk ærlige svar og gode refleksjoner. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd og transkribert i sin helhet. Dette for at jeg skulle kunne benytte meg av hele materialet i mitt relativt brede tema, samt gi en korrekt og nøyaktig gjengivelse av det som ble sagt i samtalen. Jeg var også bevisst på at jeg ikke ville la det gå for lang tid mellom intervjuet og transkriberingen. Dette fordi jeg ville ha inntrykket jeg fikk av samtalen og informanten ferskt i minnet slik at jeg kunne notere meg viktige aspekter ved samtalen som ikke kommer fram på lydbånd. Dette kunne for eksempel være hvordan de fremstod når de snakket om visse temaer (trist/sint/flau osv.)

Kvale og Brinkmann (2009, s. 212) peker på at det finnes ingen sann, objektiv oversettelse fra muntlig til skriftlig form. Det samme muntlige utsagnet kan resultere i ulike skriftlige konstruksjoner. Derfor er det vanskelig å vurdere validiteten til transkripsjonene. Disse notatene mine rundt samtalen hjalp meg analyseprosessen. Det at jeg gikk grundig til

Her og der, fjern og nær

verks i transkriberingen mener jeg at jeg har hatt mye igjen for det. Jeg har brukt det transkriberte materialet aktivt gjennom hele prosessen, og har blitt godt kjent med datamaterialet. Det brede bildet av informantene har hjulpet meg i analyseprosessen der jeg har prøvd å trekke ut finne fenomener som er felles for mine informanter. Den fenomenologiske orienteringen beskriver de trekk som er felles ved de erfaringer som informantene har. Disse felles erfaringene gir grunnlag for å utvikle en generell forståelse for det fenomenet som studeres (Thagaard, 2013, s. 40).

Gjennom transkriberingen anonymiserte jeg informantene. Broch (2012, s. 303) peker på at antallet enslige mindreårige flyktninger som oppholder seg i Norge er lite, så å gi for mange opplysninger om dem kan føre til at de blir gjenkjent. Jeg har valgt å oppgi både informantens kjønn, alder og nasjonalitet. Dette er av to grunner. For det første er informantene altså ikke enslige mindreårige, men unge menn, og de har følgelig ikke det samme formelle beskyttelsesbehovet i forskning som barn. For det andre er et viktig utgangspunkt for denne studien å ikke kategorisere de unge som en ensartet gruppe, men åpne opp for at de kan være like forskjellige som andre unge mennesker. Å gi dem sin ekte alder og nasjonalitet mener jeg er med på å bidra til dette. Siden informantene er rekruttert fra hele vestlandsregionen, fra Stavanger til Molde, mener jeg det er lite som skulle tilsi at de er gjenkjennbare. Alle navn på personer og steder er anonymisert, og navnene er mer eller mindre vanlige navn i det landet de kommer fra.

Analysen foregikk i to trinn. Først delte jeg inn hvert intervju med fargekoder i tre deler utfra tema (livet i bofellesskapet, livet i dag og transnasjonal kontakt). Etter hvert lagde jeg et eget analysedokument der jeg lagde kategorier for mer spesifikke tema (for eksempel ”støtte fra venner”, ”språkutfordringer” og lignende).

For å kompensere for at jeg muligens har få informanter har det dessuten vært en intensjon å supplere grundig med annen relevant litteratur, slik at jeg har kunnet sette mine funn og fenomener inn i en bredere sammenheng.

Presentasjon av informantene

Ahmad er 22 år, og fra Afghanistan. Han kom til Norge da han var 15. Har akkurat avsluttet videregående skole med fagbrev som tømrer, og søker jobber. Er inne i en tung periode på grunn av erfaringer i jobbpraksisen der han opplevde å bli plaget av to kollegaer.

Hassan er 22 år, og fra Somalia. Han flyttet fra bosettingskommunen, og går på videregående skole og jobber med renhold på et hotell som vikar/ekstravakt. Kom til Norge i 2012. Flukten varte rundt tre år. Han satt i fengsel i Libya i rundt ett og et halvt år.

Mosen er 24 år, og fra Afghanistan. Han har fagbrev som helsefagarbeider, og jobber i eldreomsorgen som vikar/ekstravakt. Var 16 da han kom til Norge, og den eneste av informantene som ikke bodde i døgnbemannet bofellesskap. Fikk oppfølging i leilighet sammen med to andre. Han dro som 13-åring fra Afghanistan. Var i Tyrkia i ett og et halvt år og i Hellas i to år, der han jobbet på en tekstilfabrikk for å ha penger nok til å overleve.

Wangi er 22 år, og fra Eritrea. Nettopp fått fagbrev som Barne- og Ungdomsarbeider. 16 år da han kom til Norge. To år varte flukten, mesteparten av tiden i Sudan.

Younes er 23 år, og fra Eritrea. Han jobber fulltid i fast stilling som skiftleder i en hurtigmatkjede, og tolk og frivillig praktikant på flyktningmottak. Samboer. 16 år da han kom til Norge. Flukten varte i 5-6 måneder. Planlegger å flytte til for å studere på universitetet. Den eneste av informantene som har samboer. Også den eneste som har slekt i Norge, en noen år eldre kusine i Oslo.

Resultat og diskusjon

Generelle funn

De er alle i jobb eller utdanning. Ingen har NAV-tiltak. Alle unntatt én er single (dvs. ingen samboer). De bor alene i leiligheter. Ingen har nær familie i Norge. Det er kun Younes som har slekt her; en noen år eldre kusine i Oslo. De fremstår som ambisiøse og hardtarbeidende når det gjelder skole og utdanning; de vet vet hva som kreves for å få jobb. Alle unntatt Mosen har bodd i bofellesskap. Disse har etter hvert flyttet i egen hybel med oppfølging. De trivdes alle godt i bofellesskapet og fremhever tryggheten av at der var voksne der hele tiden. Norsk språk fremheves som det viktigste de lærte der. Overgangene til hybel med oppfølging og senere til selvstendig liv har gått fint, og de har fremdeles god kontakt med bofellesskapet. Vennene deres er folk fra både eget opprinnelsesland, andre utlendinger og norske ungdommer.

Muslimene beholder i sterkere grad enn de kristne sin tro. Begge religiøse gruppene fremstår som pragmatiske i forhold til religionsutøvelsen. Alle kommuniserer med familien i hjemlandet over nettet.

De uttrykker at de føler seg heldige som har fått det nye livet i Norge, og er takknemlige. De vektlegger både friheten de opplever i Norge og savnet etter familien. De fremstår som selvstendige og sterke; understreker at de bestemmer selv over sine liv, ikke familien i hjemlandet, og de syns ofte det var litt for mye kontroll i bofellesskapet. De generelle funnene viser at det går bra med disse unge, i den forstand at de alle er i jobb eller utdanning, at de har venner og kontakt med familien sin.

Informantene i denne studien har to interessante fellestrekk: For det første, foruten om Younes, som har en noen år eldre kusine i Oslo, er alle kommet til Norge uten å ha noe familie i landet. De har altså måttet klare tilpasningen til det norske samfunnet uten denne støtten som mange andre enslige mindreårige har.

I Hessles (2009) og Eides (2000) oppfølgingsstudier av enslige mindreårige hadde de fleste familie og slekt å flytte inn hos; hele tre av fire (19 av 25) i Eides studie ble plassert hos slektninger eller andre med samme etniske bakgrunn som dem selv. I Hessles studie var tallet 48 av 68 (70 prosent), og i tillegg viser det seg at rundt 30 prosent av informantene etter hvert får sine foreldre/søsken til landet etter at de selv har fått permanent oppholdstillatelse. Hun bemerker at slekten fungerte som en buffer mot de utfordringene de hadde i møtet med svensk kultur. Denne bufferen har altså ikke mine informanter. De har måttet håndtere

Her og der, fjern og nær

akkulturasjonsprosessen helt på egen hånd, uten familie og slekt som kjenner den nye kulturen. Dette er et interessant utgangspunkt. Hessle betegner de 16 unge i sin studie som *ikke* hadde slekt i Sverige som en særlig utsatt gruppe av enslige mindreårige (Hessle, 2009, s. 81) og det samme gjør Wade (2011) og Oppedal m. fl (2009, s. 45). Wade peker på at symptomer på psyksisk stress er generelt lavere hos enslige mindreårige som bor hos familie eller i fosterhjem enn hos dem som bor alene. Informantene i denne studien kan på bakgrunn av dette også bli betegnet som en særlig utsatt gruppe (Wade, 2011).

For det andre har alle kontakt med sin nære familie i utlandet. Tett transnasjonal kontakt med familien er sett i flere studier de seneste årene (Hessle, 2009; Baldassar, 2007b). Mens det at de ikke har familie i mottakerlandet kan betegne dem som en sårbar gruppe, blir at de alle har kontakt med familien sin i utlandet sett på som en styrke. Flere har pekt på betydningen båndene til familien i utlandet har i tilpasningsprosessen i det nye landet. Hessle (2009) hevder at nære familiebånd er en *forutsetning* for god integrasjon i mottakerlandet.

Disse to fellestrekkene gjør gruppen som helhet godt egnet til å studere de transnasjonale båndene, og den støtten de får gjennom disse. Man kan anta at de i utgangspunktet er mer avhengig av denne transnasjonale støtten enn enslige mindreårige som har voksne familiemedlemmer i landet når de ankommer og kan flytte inn hos dem etter de har fått opphold. For å nå denne viktige dimensjonen har jeg valgt å gå grundigere inn i de transnasjonale forbindelsene: Hvordan kommuniserer de? Hva snakker de om, og hva snakker de *ikke* om? Hvor viktig er de transnasjonale båndene? Hvor støttende er båndene?

Når forskningen oppsummeres, er det brudd og tap som går igjen i karakteristikken av det de unge har opplevd. Det er tap av sine kjære, tap av kultur, brudd med familien og brudd i omsorgssituasjonen. Hvor sterke oppleves disse tapene og bruddene for mine informanter?

Hvor finner de sosial støtte i hverdagen, og hvilken type støtte er det?

Kommunal omsorg

Alle informantene i denne studien bodde i bofellesskap, unntatt Mosen. Han flyttet til bosettingskommunen bare noen måneder før han fylte 18 år, så da flyttet han inn sammen med to andre afghanere i en leilighet der de fikk oppfølging et par ganger i uken. De øvrige fire bodde i bofellesskap i rundt ett år, før de flyttet på hybel der de fikk oppfølging noen ganger i uken. Denne oppfølgingen ble gitt av andre sosialarbeidere enn de som de var knyttet til i bofellesskapene. Denne oppfølgingen hadde de en stund, og maksimum til de

Her og der, fjern og nær

fylte 20. Det generelle inntrykket er at de trivdes godt sammen med de andre voksne og ungdommene, og lærte mye nyttig. De nevner det å bli tatt vare på, å få delta på forskjellige aktiviteter, tryggheten med å ha voksne der hele døgnet. Det viktigste var det sosiale: det de gjorde i fellesskap trekkes frem (middager, turer, fotballspilling og andre aktiviteter). Flere nevner at gruppen med voksne og ungdommer var som en familie. Denne betegnelsen går igjen i flere studier, blant annet hos Helland (2009).

Noen savner bofellesskapet, mens andre synes det passet bra å flytte på hybel etter en tid. Ahmad er veldig takknemlig for all hjelpen han fikk og alt han lærte i bofellesskapet, men ville samtidig flytte ut så fort som mulig. Han sier det var ”kjedelig” for ham å være der fordi han var den eneste der som snakket dari, og han ble ikke så veldig god venn med de andre, selv om de kom fra samme land. Det å bli tatt vare på, og få trygghet, kjennetegner emosjonell støtte. Det at der var ansatte døgnet rundt synes Wangi var betryggende.

Wangi: Jeg synes det var veldig kjekt. Og trygt. Trygt fordi vi kommer dit og kan ikke språket, så vi kan ikke kommunisere, men siden de er der, de hjelper oss hvis noen blir syk eller det blir brann eller andre ting. Så vi var helt trygge.

Wangi understreker sårbarheten og samtidig behovene til de enslige mindreårige i bofellesskapet: De kan ikke språket og kan ikke kommunisere. Hvis de blir syke eller det skulle oppstå brann trenger de støtte fra de voksne som er der, som har den kompetansen som skal til. Å bli tatt vare på er noe de føler i hverdagen gjennom den hjelpen og støtten de får.

Tryggheten om at de blir hjulpet *dersom* noen blir syke eller det skulle bli brann kan betegnes som *forventet støtte* (Taylor, 2011). Mitt teoretiske utgangspunkt er at forventet støtte er like viktig som *opplevd støtte*, og det er dette et tydelig eksempel på. Bare oppfatningen av sosial støtte, uavhengig om det faktisk er utnyttet, kan være stressreducerende, og dermed ha positive følger for well-being (Taylor, 2011, s. 197).

Disse voksne er altså profesjonelle sosialarbeiderne som er ansatt av kommunen for å ivareta de unge. I bosettingen av enslige mindreårige er det den enkelte kommune som avgjør hvilken etat som skal ha oppfølgingsansvaret, og hvor dette ansvaret skal forankres administrativt. Valget står gjerne mellom barneverntjenesten eller NAV/flyktningtjenesten som ansvarlig instans (Berg m.fl., 2016, s. 29). Berg og kollegaene (2016) finner i sin undersøkelse at i 75 prosent av alle kommunene i landet som bosatte enslige mindreårige flykninger i 2014 var dette ansvaret lagt til barnevernstjenesten, mens i 25 prosent hadde

Her og der, fjern og nær

flyktningtjenesten ansvaret. Bofellesskap har blitt mer og mer vanlig, og har vært den dominerende boformen det siste tiåret (Berg m.fl., 2016).

I alle kommunene som informantene i denne studien ble bosatt i var det det lokale barnevernet som hadde ansvaret. I et døgnbemannet bofellesskap, som alle mine informanter som fikk dette tilbudet bodde i, er der mange ansatte å forholde seg til. De uttrykker, naturlig nok, at noen kom de bedre overens med enn andre. Mens alle gav dem instrumentell og informativ støtte, var der enkelte som de følte de kunne åpne seg mer for og snakke om vanskelige ting med, og få emosjonell støtte fra. Hessle (2009) og Eide (2000) peker på at de unges kontakter i majoritetssamfunnet har nesten utelukkende vært av formell karakter; lærere og andre i skoleverket, idrettsledere og andre i fritidssektoren, personalet i bofellesskapet, psykologer og andre fagfolk, prester og andre i ulike trossamfunn, etc. Men de har vært viktige kontakter: Det har alltid vært representanter fra den formelle nettverket der for dem, og de har på en personlig måte åpnet dørene til det svenske samfunnet for de unge (Hessle, 2009, s. 148).

Kvaliteten på støtten fra de ansatte er viktig.

Kjennetegnene på de betydningsfulle voksne er i Eides studie: å bli *sett*, å bli *hørt* og å bli *forstått* (Eide, 2000, s. 110). At de ansatte i bofellesskapet *virkelig* så ham og *virkelig* brydde seg om ham, var viktig for Younes.

Younes: Der var en periode jeg var sjuk, og en ansatt stilte opp for meg og... Tingen er at du ser når en person gjør ting kun profesjonelt eller når det er menneskelig gjort, og det syntes jeg var fint. Jeg kom uten familien hit og jeg kommer aldri til å glemme det.

[...]

Det blir litt vanskelig når en person oppfører seg kun profesjonelt. Man tenker ”han der, gjør han egentlig bare jobben sin, eller bryr han seg om oss?”. Det føler jeg litt på. Og man ser det lett egentlig.

Younes peker på én enkelt ansatt som var viktig for ham. Det er hevdet at *kvaliteten* på de støttende relasjoner er viktigere enn antallet og hyppigheten (Kahn & Antonucci, 1980). Det mest markante skillet går mellom de som må møte påkjennende hendelser og perioder uten nære forhold, og de som har minst ett slikt. Det er altså viktigere at man *har* støttende relasjoner enn hvor *mange* man har (Kahn & Antonucci, 1980).

Mosen er som nevnt den eneste av mine informanter som ikke bodde i bofellesskap, og fikk ikke denne tette, døgnkontinuerlige oppfølgingen av voksne som de andre fikk. Han forteller at der kom noen fra Flyktningtjenesten en eller to ganger i uken for å ”snakke om hva slags problemer og spørsmål vi hadde”. Han forteller at den hjelpen han fikk gjennom

Her og der, fjern og nær

denne oppfølgingen var for eksempel hvordan åpne bankkonto, inngå husleieavtale, søke på skole, altså informasjon og praktisk til å mestre etableringen. Både informativ og instrumentell støtte kan sies å favne denne hjelpen.

Oppedal m.fl. (2009, s. 22) peker på tilknytningsteori, som sier at for at barnets sosiale og emosjonelle utvikling skal følge normale forløp, må barnet etablere nære relasjoner til minst én omsorgsperson. I tillegg til instrumentell og informativ støtte, vil slike relasjoner være grunnlag for å gi trøst og trygghet, og fylle behovene for å føle seg verdsatt og betydningsfull, altså det som kjennetegner emosjonell støtte. Mosen forteller at den nære omsorgen, slik som foreldreomsorg, har han glemt. Han er vant til å leve uten den, og han mener den uansett er vanskelig å erstatte.

Mosen: [...] fortsatt savner jeg foreldre mine, jeg mangler den delen, men du kan ikke gjøre noe med det. Det blir ikke det samme hvis noen andre kommer og skal gi sånn foreldreomsorg. Man må vise på annen måte, som en god venn.... som fosterforeldre eller.... kanskje... nei det går ikke, i hvert fall ikke for meg.

Fellesskapet som de nevner kan romme alle former for støtte, og støtten kan komme både fra ansatte og fra medbeboere. Uten at mine informanter ble spurt eksplisitt om dette, vil det være naturlig å tro at ungdommene både utveksler praktiske tips og råd, deler sin kunnskap om viktige ting, og gir oppmuntring og trøst når noen har det vanskelig. Her kan formene for sosial støtte gå inn i hverandre, og være vanskelig å skille fra hverandre. Det at de sammenligner fellesskapet med fellesskapet i en familie illustrerer det: også fellesskapet i en familie rommer vanligvis alle formene for støtte, og også der er det vanskelig å skille de ulike formene for støtte fra hverandre. Flere nevner imidlertid fellesskapet i sammenheng med emosjonell støtte. Hassan beskriver dette slik: ”*Det var best å bo sammen med andre, da tenker du ikke på så mye. Når du bor alene tenker du på mye negativt. Du er litt trist og sånn, og du har ikke de andre å snakke med. Litt lei deg, du har ikke fellesskapet*”. Younes opplevde som nevnt at det var noen av de ansatte som virkelig brydde seg om ham, og ikke bare behandlet ham profesjonelt. Det gjorde at han kunne snakke med dem om vanskelige ting.

Kunnskap og hjelp fra de ansatte i bofellesskapet.

En av de viktigste grunnene til det positive inntrykket fra tiden i bofellesskapet var altså alt de fikk kunnskap om og hjelp til der. Språk er det de fleste fremhever på spørsmål om hva de lærte der, og denne hjelpen med å bli bedre i norsk gir de uttrykk for var en verdifull og viktig kompetansen de fikk. Det nevnes også ulike varianter der språk er inkludert, som

Her og der, fjern og nær

”kommunikasjon” og ”leksehjelp”. Av andre ting de lærte nevnes det økonomi, matlaging, samarbeid, selvdisciplin og empati. I forbindelse med den viktige hjelpen med norsk språk, peker alle på vanskelighetene med å lære seg et nytt språk. Det har vært en utfordrende prosess for de unge. I Hassans bofellesskap hadde de ART (Agressive Replacement Training) en ettermiddag i uken, og det syns han ble for mye.

Hassan: Vi gikk på skole og hadde mye lekser. Gikk grunnskole og hadde åtte timer om dagen, så vi var slitne da vi kom hjem og ville bare slappe av og prate sammen, men da kom de med ART og spørsmål. Jeg fikk vondt i hodet. Språk er kjempevanskelig. Du leter i hodet etter ord; hva er det slags ord, hva betyr det, og sånn.

Hassan gir uttrykk for at de ansatte ikke skjønnte hvor fysisk og psykisk utmattende det var å lære seg et nytt språk, men viser først og fremst hvor verdifull støtten til språklæring var. Ahmad er ambivalent til hjelpen han fikk med norsk språk. Det var vanskelig i begynnelsen, og han savnet at de ansatte påpekte språkfeil hos ungdommene når de snakket norsk sammen.

Ahmad: Vi [afghanerne] snakket vårt språk og de [andre boboerne] snakket sitt språk, og vi lærte ingenting [norsk]. Etter hvert fant jeg en kompis som kom fra Palestina. Vi snakket ikke samme språk så vi måtte snakke norsk sammen, og det var veldig bra. Jeg lærte mer av å snakke med ham hver dag, selv om vi sa noen ord feil og sånn. Vi snakket om alt – politikk, fotball – uten problem. [...] Vi lærte ikke [det norske] språket [i bofellesskapet], og ble bare mer avhengig av hverandre. Og da vi skulle ta kontakt med andre ungdommer var det litt vanskelig, både med språk og med at vi var vant med å være sammen med hverandre.

Ahmad mener manglende språktrening kan hindre kontakt med andre (norske) ungdommer. Alle de unge er takknemlige for hjelpen de fikk med språket. Også for Ahmad ble det etter hvert en verdifull kompetanse han tok med seg videre. Han sammenligner seg selv med andre som han kjenner som av ulike grunner ikke bodde i bofellesskap.

Ahmad: [...] f.eks når de sier at de skal gå på videregående, men de vet ingenting om hva fagene handler om. De får hjelp av norskkurset de går på, men det er ikke nok. Kanskje forstår de ikke svaret de får og de vil ikke spørre igjen for de syns det er flaut. [...] men jeg som bodde i Solhøgda har fagbrev. Og jeg er ikke spesielt flink i språk eller andre ting. Grunnen er at Solhøgda hjalp meg med alle fagene, de satt ved siden av meg og lærte meg å regne og sånne ting. Det var en fordel. Og så lærte jeg mye mer, sånne små ting som... uttrykket ”ka du sei?” Jeg visste ikke hva det betydde en gang. Da jeg gikk på skolen hadde jeg en kompis som pleide å si ”ka du sei?”, og jeg sa ”jeg sa ingenting!”. Jeg trodde han hørte at jeg sa noe. Jeg spurte de ansatte i Solhøgda hva det betyr, og de forklarte at det betyr ”hvordan går det?”, ”hva skjer?” eller sånne ting.

I tillegg til språket peker Ahmad på *språklige koder*, og den hjelpen han fikk fra bofellesskapet til å tolke disse. Flere peker på hvordan de fikk hjelp til å kommunikasjon

Her og der, fjern og nær

generelt, også nonverbalt: Vi kommuniserer som vi vet både gjennom *hvordan* vi sier ting på, hva vi *ikke* sier, hvordan vi kler oss, hvordan kroppsspråk vi har. Ahmad lærte om sosiale koder i forhold til norsk ungdom: ”*For eksempel når jeg skulle på fest, så fikk jeg vite av dem hvordan det er, hva skal man gjøre, hva er vanlig og hva som ikke er vanlig, hvor ligger plassen*”. Mosen, som altså var den eneste som ikke bodde i bofellesskap, beskriver den hjelpen han fikk fra oppfølgingstjenesten som praktisk og informativ. Han etterlyser *en annen type informasjon*, som han uttrykker det. Eller, han etterlyser den i hvert fall på vegne av *andre* innvandrere han kjenner.

Mosen: Jeg ser at innvandrere de syns det er flaut og gå til en butikk med søknaden sin, de vet ikke en gang hvordan man skal hilse ordentlig, [...] For eksempel nå jobber jeg innen helse, men jeg vet ikke hvordan jeg skal søke på en annen jobb i et firma, for eksempel fiskefirma, hvor jeg kan gå, hvor jeg kan bidra, hva jeg trenger, sånn informasjon må bli litt mer av. Fordi jeg kjenner mange som har jobberfaring fra før de kom til Norge, men det som stopper dem er at de vet ikke veien her i Norge og hvordan de skal søke, hvordan de skal snakke med sjefen sin og sånne ting. Det er en annen kultur her enn i Asia, hvordan vi snakker til hverandre, hvordan vi respekterer hverandre, det er litt annerledes. Sånne ting må man jobbe mer med, og ha mer folk og kapasitet til å være med dem.

Mosen snakker her, slik jeg tolker han, om sosiale koder. Han opplever at han (og andre innvandrere) ikke fikk denne kunnskapen som Ahmed og de andre i bofellesskapene fikk. Både kunnskap om språklige og sosiale koder fremmer kulturkompetanse. Fikk de så økt sin norske kulturkompetanse i bofellesskapet? Med kulturkompetanse menes altså kunnskap og ferdigheter knyttet til alle former for kommunikasjon, både verbal og nonverbal (Oppedal m.fl. 2011). Det innebærer også kunnskap om atferd og samhandlingsmønstre, og om de verdiene som styrer disse. Det som kommer frem hos de unge er at de fikk økt sin *teoretiske* kunnskap om kommunikasjon og samhandlingsmønstre, gjennom at de ansatte fortalte dem om det. Men hva med ferdighetene? Hvordan la bofellesskapene til rette for at de unge fikk norske venner der de kunne praktisere kunnskapen de hadde lært, og øke ferdighetene sine?

Bofellesskapene som inkluderingsarena.

Oppedal m. fl. (2009) har argumentert for nødvendigheten av en ny ”sosialarbeiderrolle” i arbeidet med enslige flyktninger: De offentlig ansatte omsorgspersonene må jobbe for å overflødiggjøre seg selv ved å bistå ungdommene med å etablere kontakt med trygge voksne i lokalsamfunnet. De bør benytte den fortroligheten de har fra ungdommen til å, på et tidlig tidspunkt, etablere voksenrelasjoner, der stabilitet og kontinuitet i relasjonen kan videreføres også etter at kontakten med offentlig omsorg er over

Her og der, fjern og nær

(Oppedal m.fl., 2009, s. 45). Det dreier seg altså om sosial støtte til å tilegne seg mer sosial støtte på andre arenaer. Her pekes det på voksenkontakt, men like viktig er kontakten med norske jevnaldrende. I flere studier har det vært pekt på bofellesskapenes manglende evne til å inkludere de unge i miljøer med norsk ungdom (Eide, 2000). Flere av mine informanter forteller at de aktivitetene de gjorde med bofellesskapet var nesten utelukkende sammen med ansatte og beboere, og av og til med andre innvandrere.

Mosen: Når jeg tenker tilbake så skulle vi hatt mer hjelp til å få venner, og ikke leksehjelp. Nå kjenner jeg mange som har bodd her i rundt femten år og de har ikke venner, eller de henger ikke med norske, og de har ikke, etter femten år, plassert seg i samfunnet. Venner som har samme interesser, som man kan dra sammen med på plasser og henge med.

Fellesskap med jevnaldrende er en av de viktigste arenaene unge kan oppnå kulturkompetanse. Skolen regnes som en spesielt viktig tidlig kilde til mottakerlandets kulturkompetanse i tidlig fase, men forhold til jevnaldrende blir etterhvert mer fremtredende og det blir stadig viktigere for den enkelte å få aksept og være i stand til å delta aktivt på denne arenaen (Oppedal, 2006). Flere av mine informanter forteller imidlertid at de ble hjulpet til å melde seg inn i organisert idrett eller frivillige organisasjoner, noe som blir ansett som en god inngangsport for å knytte vennskap. Noen forteller at det hjalp dem et stykke på vei. For andre hjalp det ikke. Younes følte han ikke ”passa inn” den første tiden etter han kom til bosettingskommunen.

Yones: Jeg husker jeg begynte å spille basketball med en gang, men alle de andre var norske og jeg kunne ikke snakke norsk i det hele tatt. Og det var vanskelig for meg å gjøre noen annen aktivitet enn å spille basket med dem, og det var vanskelig å ha vanlige samtaler med dem. Og jeg jobbet også som frivillig på kulturhuset, og da kunne jeg ikke snakke norsk i det hele tatt, så jeg ble veldig reservert og jeg bare gjorde jobben min og så drog jeg hjem. Det var lite folk som kom og snakket med meg. Vi snakket bare om jobb. Så jeg følte at...”det her er litt rart da”.

Bofellesskapet la til rette for at Younes skulle få innpass i miljø med andre ungdommer, men han følte språket hindret ham. Hensynet til språk og nettverk var grunnene til at han til slutt flyttet fra bosettingskommunen sin.

Younes: [...] følte jeg at jeg trengte litt forandring med tanke på nettverk og sånn. I Gamlebyen hadde jeg stort sett bare venner fra det eritreiske miljøet, og jeg vet at på sikt så sliter man med språket hvis man har venner bare fra det landet man kommer fra.

Når det spørres om der var noe negativt med oppholdet er det eneste som blir nevnt *regler*. Dette er imidlertid noe de fleste av dem peker på: Der er for mange og for strenge

Her og der, fjern og nær

regler som beboerne må forholde seg til. Det dreier seg om rom- og toalettvask, innetider, internettider, leggetider med mer.

Younes: [...] sånn som at vi er nødt til å sove da og da, og ikke bruke internett på visse klokkeslett og sånn. Da tenkte jeg at det er litt for mye med tanke på at, åkei, jeg har klart meg helt hit alene hvorfor skal du begynne å bestemme over disse små, små tingene i livet mitt nå? Det ble litt clash da. Men jeg skjønner jo hvorfor de måtte det så...

Reglene er nok i utgangspunktet et uttrykk for omsorg basert på struktur og rutiner fra kommunens side, men Younes peker på kontrasten mellom denne regelbundne tilværelsen og selvstendigheten disse unge har erfart før de kom til landet. Younes' beskrivelse av seg selv som en selvstendig person som ikke trenger å ha ansatte rundt seg hele tiden delte han med flere av mine informanter.

Ettervern og overgangen til selvstendige liv.

Hva skjer så når den denne omsorgen og støtten tar slutt? Alle forteller at overgangen til et helt selvstendig liv har gått bra. Flere forteller om frihet og selvstendighet på ene siden, men stress for å huske og gjøre alt selv på den andre. Det generelle inntrykket er at de satte pris på selvstendigheten de fikk ved å flytte på hybel med oppfølging og etter hvert gå over til å leve helt selvstendig. Selv om løsrivelsen skjedde gradvis, kan det oppleves som den kom brått.

Younes: Det var ganske rart da, for liksom.....selv om jeg ikke trengte så mye oppfølging så visste jeg at jeg hadde dem alltid i bakhånden og kunne ringe dem og snakke eller hjelpe meg i tilfelle jeg hadde økonomiske problemer og sånn. Så det var på en måte å miste en del trygghet, i begynnelsen. Men etter hvert så ble jeg vant til det. Plutselig så er man ute alene i verden. Men det var spennende samtidig da, ikke så gale.

Younes beskriver å være helt alene i verden igjen etter flere år med tett omsorg og oppfølging. Utgangspunktet for ettervern ligger i barnevernloven, og regulerer barnevernets ansvar for ungdom i alderen 18- 23 år. Store variasjoner mellom kommunene, både knyttet til hvorvidt ungdommene får ettervern, hvor lenge ungdommene får ettervern og hvilke ettervernstiltak de får (Garvik, 2016, s. 79-80). I alle denne studiens tilfeller ble kontrakten med barnevernet avsluttet innen de fylte 20 år. Det har vært pekt på at ettervernstilbudet kan se ut til å påvirkes av kommunens økonomiske situasjon og spesielt av refusjon fra Bufetat som avsluttes når ungdommene fyller 20 år (Paulsen, 2016).

At båndene blir endelig brutt ved fylte 20 står i kontrast til det de unge i denne studien forteller. De fleste knyttet sterke bånd som varte lenge etter de flyttet ut, endatil den dag i

Her og der, fjern og nær

dag. Det er tydelig at det fra de ansattes side er klargjort at de unge er velkommen tilbake hvis de trenger hjelp til noe eller bare vil besøke. Og de er tydeligvis proaktive i forhold til ungdommen også.

Wangi: Ja de fortsatte å spørre meg og...spurte om jeg ville bli med når det var aktiviteter og fotball og jeg besøkte dem og...de spurte meg av og til, men etter hvert så ble det mindre sånn...jeg var jo opptatt med livet mitt, med skole og sånn og når helga kom så ville jeg være med vennene mine...bruke tida mi. Men jeg var uansett alltid velkommen der selv om jeg var flytta ut. Jeg drar fremdeles på besøk dit for å prate med dem og sånn.

Det later for øvrig til å ha vært en god strategi fra disse bofellesskapenes side, å fortsette kontakten med de unge også etter at de har brutt de offisielle båndene. Selv om de ikke er forpliktet til det, er de klar på at døren fremdeles er åpen for dem. Et slikt tilbud kunne blitt betraktet som en risiko for ekstra belastning for de ansatte, at bofellesskapet ble overfylt etc. Denne studien tyder imidlertid på at de unge regulerer dette selv ved å bedømme hvor naturlig det er at de spør bofellesskapet om hjelp avhengig av hvor lenge det er siden de flyttet ut. Om denne åpne innstillingen fra de ansatte er et resultat av ren godvilje, eller om der er andre mer kalkulerende motiver som ligger bak, vites ikke, og er utenfor perspektivet til denne studien.

Det som imidlertid er helt sentralt for studiens fokus er *virkingen* denne innstillingen fra bofellesskapets ansatte eller administratorer har. Selv om de lever selvstendige liv, og de offisielle båndene til kommunal omsorg er brutt, vet de unge at de fremdeles kan *forvente* støtte fra bofellesskapet. Og forventet støtte kan være, som det også ble vist tidligere i kapittelet, stressreducerende, og dermed ha positive følger for velvære (Taylor, 2011). Svaret fra Ahmed på spørsmål om han savner omsorgen han hadde i bofellesskapet, illustrerer: *Jeg har dem fremdeles*. På denne måten mottar de unge sosial støtte i alle former fra bofellesskapet flere år etter at de er flyttet ut, og endatil i dag.

Støtten fra venner

Flere understreker viktigheten av å ha gode venner. En ordentlig venn er ofte knyttet til om personen er en som man kan snakke om hva som helst med. Wangi forteller at han har fire gode venner.

Wangi: [De er] liksom sånne som jeg kan snakke med hvis jeg har det vanskelig. Veldig viktige folk for meg.

Her og der, fjern og nær

Ahmad beskriver viktigheten av sine vennskap slik: «*Alle trenger en venn, noen å snakke med.*»

Mosen beskriver også noe av det samme:

Ja jeg har en to-tre venner som jeg snakker med alt om. Et liv uten venner, da eksploderer man til slutt (hehe). De sterkeste personene trenger også å snakke med andre.

Disse beskrivelsene av vennskap karakteriserer emosjonell støtte: Mennesker som en stoler på, som man kan snakke i fortrolighet med og som kan være en støtte i vanskelige tider. Det siste sitatet viser til at alle mennesker trenger støtte fra folk rundt seg. Vi trenger alle å bli bekreftet og sett. Tre av mine informanter peker på instrumentell og informativ støtte fra sine venner. Det kan for eksempel være hjelp med lekser.

Hassan: Det er bra å ha kompiser, de er til hjelp også, hvis man vil snakke og finne ut hvordan vi kan løse saker, og jeg får tips og sånn.

Alle ungdommene oppgir å ha både norske venner og venner fra hjemlandet, unntatt Hassan. Alle vennene hans er utlendinger. Han sier ”jeg har også de andre i klassen, men det er bare på skolen, og vi snakker ikke så mye”. Etter skolen er han bare sammen med utlendinger. Det viser seg etter hvert at Hassan ikke er så unik som først antatt. De andre betegner flere av de norske vennene sine som ”gode”, det vil si der de besøker hverandre, spiser hos hverandre, er åpen med hverandre osv. De gir etterhvert uttrykk for at disse vennene er mer å betrakte som *bekjente*, og de *gode vennene* er mer som *vanlige venner*. Ahmad er den som sier det direkte. Han sier først at han har både norske og afghanske venner, men korrigerer det:

Ahmad: Dette er bare bekjente, jeg har egentlig ingen venner. Det er ingen lenger som ringer meg og spør om jeg vil bli med på noe.

Ahmed er fremdeles nedfor etter behandlingen han fikk av kolleger i arbeidspraksisen, og det han sier må sees i lys av dette. Han sier han har mistet humøret sitt, og har ikke hatt lyst til å ta kontakt med folk på lenge.

Wangis norske venner viser seg også å være mer som bekjente: Han møter dem på fest og på byen i helgene. Han har for øvrig blitt kjent med en norsk familie gjennom arbeidsplassen der han jobber, som inviterer ham på middag og lignende, og de kommer på besøk til ham av og til. Han oppgir å ha fire gode venner fra Eritrea som han kan være åpen med og snakke med om vanskelige ting.

Her og der, fjern og nær

Også Younes modererer seg med hensyn til sine nære vennskap. Han sier først at han har fem-seks personer blant de norske vennene som han regner som gode, som han kan snakke åpent med. Senere presiserer han at det er bare én av vennene han kan være hundre prosent åpen med, og det er bestevennen fra hans eget hjemland Eritrea.

Eide (2000, s. 103) peker også på dette: Mange av hans informanter vil gjerne fremstille omgangskretsen som blandet, men etter å ha tenkt seg litt om så innrømmer de at det er egne landsmenn som er de nærmeste. Grunnen til at de vil gi inntrykk av at de har flere norske venner enn de har, mener Eide har noe med forventninger til hvilket svar de tror forskeren vil ha, samt at de vil vise hvor integrert de er i samfunnet, da språk generelt er et godt mål på det. (Eide, 2000, s. 105).

At venner i realiteten er mer å betegne som bekjente, trenger imidlertid ikke bety så mye i praksis. Det viktigste, ifølge Berg (2010), er å *ha* bånd til majoritetsbefolkningen, ikke om disse båndene er sterke eller svake. I undersøkelsen hennes konkluderes det med at stabile svake bånd til lokalbefolkningen har betydning. Disse vennene og bekjente blir et symbol på aksept som hjelper nykommere til å konstruere egne identiteter som inkluderte og respekterte i deres nye sosiale omgivelser. Flyktningene kan reetablere sitt sosiale liv i eksil gjennom å kombinere svake bånd med majoritetsbefolkningen med en sterk tilknytning til egne etniske nettverk (Berg, 2010, s. 271).

De beste vennene til informantene i denne studien er altså fra samme land som de selv, og inntrykket er at den sosiale støtten som er nevnt over i all hovedsak kommer fra disse vennene. For enslige mindreårige kan etablering av nære relasjoner med jevnaldrende fra hjemlandet gi en følelse av kulturell kontinuitet og av å bli forstått. I tillegg er de viktige i forhold til å dele erfaringer og historie. I likhet med familien i utlandet, kan venner fra hjemlandet bidra til opprettholdelse og videreutvikling av flyktingenes kulturkompetanse i forhold til deres opprinnelige kultur. For unaccompanied minors the establishment of close relationships with co-ethnic peers after resettlement may provide a sense of cultural continuity, of being understood, and of sharing experiences and history. Similar to the family abroad, co-ethnic friends may contribute to the maintenance and further development of the refugees' heritage culture competence. I tillegg er det flere av dem som har venner fra andre land. Disse kommuniserer de med på norsk, og det blir omtalt som positivt.

Her og der, fjern og nær

Vanskelig å få norske venner.

De fleste peker på at det er vanskelig å bli kjent med nordmenn. De opplever at nordmenn generelt er reservert og at det tar tid å bli kjent. Younes forteller om den første tiden i bosettingskommunen:

Younes: En ting som forstyrra meg veldig mye, eller plaga meg, var at jeg følte meg veldig fremmed i begynnelsen. Det hadde nok med språk å gjøre, jeg følte at jeg ikke passa inn. Jeg husker jeg begynte å spille basketball med en gang, men alle de andre var norske og jeg kunne ikke snakke norsk i det hele tatt. Og det var vanskelig for meg å gjøre noen annen aktivitet enn å spille basket med dem, og det var vanskelig å ha vanlige samtaler med dem. Og jeg jobbet også som frivillig på kulturhuset, og da kunne jeg ikke snakke norsk i det hele tatt, så jeg ble veldig reservert og jeg bare gjorde jobben min og så drog jeg hjem. Det var lite folk som kom og snakket med meg.

Kontakten de har med norske ungdommer på samme fotballag eller i samme klasse begrenser seg ofte til hilsing. Hassan er kun sammen med andre utlendinger etter skolen. Han ønsker seg mer kontakt med klassekameratene:

Hassan: Jeg ønsker kontakt, og prate litt, og jeg vil vite mer, ha mer kunnskap. Sånn som hvis vi kan snakke sammen og fortelle hva vi vet og lære av hverandre.

Younes, derimot, har flere norske venner, men de er ikke fra skolen:

Younes: Jeg har en del bekjente som jeg kjenner fra skolen, men de er ikke såne ordentlig gode venner. Kanskje var det siden jeg var eldre enn de andre i klassen, to-tre år eldre.

Pastoor (2012, s. 238) peker på at enslige mindreårige ofte er i utakt med sine medelever og at dette kan være en årsak til mistilpasning og det høye frafallet i videregående. Siden de har måttet kvalifisere seg gjennom innføringsklasser, voksenopplæring e.l, er de som oftest eldre enn sine medelever. Dette peker flere av de unge i denne studien på som utfordrende. Aldersforskjell kan, i tillegg til språket, være en årsak til at det er vanskelig å knytte vennskapsbånd til medelever.

Det er vanskelig å bli kjent med nordmenn. Dette mønsteret finner man igjen i en mengde annen forskning, både hos enslige mindreårige (bl. a. Eide, 2000; Thorshaug, 2013; Garvik mfl. 2016) og hos unge flyktninger generelt (bl. a. Berg, 2010; Pedersen, 2008). Garvik mfl. (2016, s. 74) beskriver parallelle hverdager for minoritets- og majoritetsungdom. Bakgrunnen for dette er mangelen på møtepunkter: Der er få fellesarenaer for fritid og

Her og der, fjern og nær

skoletilbudet er segregert. Dette mener de kan bidra til en ”oss” og ”dem” følelse hos begge gruppene, og gi utslag i skepsis, usikkerhet og negative holdninger.

Nettverkene til informantene i denne studien består altså først og fremst av andre med samme landbakgrunn, men også andre unge med annen minoritetsbakgrunn. Mange opplever sosial marginalisering og at de færreste har norske venner. De kontaktene man har er i første rekke av typen bekjentskaper – mennesker man vet om eller omgås i en bestemt type sammenheng (nabo, arbeidskollega o.l.), men sjelden omgås i fritiden.

Sosial marginalisering og isolasjon kan fremstå som det største problemet med å leve i eksil for noen flyktninger (Berg, 2010, s. 271). Det var kun et fåtall av kvinnene i Eidshaugs undersøkelse som hadde etnisk norske blant sine nærmeste relasjoner. Hun fant et gjennomgående mønster i de unge kvinnenenes historier om at de opplever det som vanskelig å bli kjent med majoriteten (Eidshaug, 2013, s. 74).

To av de unge i denne studien sier imidlertid at de har nok norske venner. Mosen sier at det er vanskelig å estimere i tid hvem han er mest sammen med av sine norske og utenlandske venner. Han gjør imidlertid ulike aktiviteter med de to gruppene. De norske vennene drar han for eksempel på hyttetur med. Også Wangi har funnet en arena der han kan møte nordmenn; festing i helgene.

Wangi: Jeg møter dem ute, og vi drikker og snakker (...) når vi drikker, på lørdag eller fredag, da inviterer vi masse norske, men ikke ellers.

Flere av informantene svarer på direkte spørsmål at de *savner* flere norske venner. I Eides studie (2000, s. 105) skriver han at av alle hans 25 informanter fins der ingen historier om at det er bedre eller verre å ha en blandet omgangskrets i forhold til det å kun ha venner fra sin egen etniske gruppe. Det kan tyde på at informantene i denne studien, som riktignok har noe kortere botid i Norge enn Eides, derimot er generelt meget bevisst på at norske venner er viktig. Først og fremst er det en viktig inngang til å lære norsk. Younes tok til slutt grep for å komme bort fra et miljø der alle hans venner kom fra samme land:

Younes: Følte meg ikke så veldig... Så lykkelig i Gamlebyen, for å si det sånn. Det var ikke så lett å få jobb der, og så følte jeg at jeg trengte litt forandring med tanke på nettverk og sånn. I Gamlebyen hadde jeg stort sett bare venner fra det eritreiske miljøet, og jeg vet at på sikt så sliter man med språket hvis man har venner bare fra det landet man kommer fra. Da jeg kom til Nybyen så var jeg plutselig ny og jeg måtte skaffe meg venner, på skolen eller ute på byen eller sånn.

Her og der, fjern og nær

Younes følte at han ikke ”passet inn” i omgivelsene i begynnelsen, og mener at det hadde med språket å gjøre. Han har vært bevisst på at språket er veien inn i samfunnet. Flere nevner språk som vanskelig å lære seg, men viktig for å bli godtatt i det norske samfunnet.

Hassan sier som nevnt at han ikke har så god kontakt med sine norske medelever. Han skulle ønske kommunikasjonen var bedre, og at han generelt kunne fått praktisert norsk oftere.

Hassan: I dag [under intervjuet] er første gangen jeg snakker norsk i en halvtime i strekk – selv om jeg går på skolen hver dag! I skolen er det mer sånn korte svar og hilse og sånn. Men i dag har jeg snakket kjempebra norsk – en halvtime eller sånn, haha!

Oppedal og Idsøe (2015) konkluderer i sin studie av enslige mindreårige med at de fleste har norske venner, uten at det redegjøres for hva de unge legger i ”venn”. Det vises at jo lengre de unge har bodd i landet, jo flere norske venner har de. De peker på språket som en årsak til dette; jo bedre de snakker norsk, jo bedre forutsetninger er det for å få norske venner. Younes mener at det beste tipset eller rådet til innvandrere som sliter med å bli kjent med nordmenn, er å lære språket, det mener han er den største utfordringen. Mosen etterlyser grep som den kommunale oppfølgingen kunne tatt i forhold til å knytte bånd til samfunnet:

Mosen: Når jeg tenker tilbake så skulle vi hatt mer hjelp til å få venner, og ikke leksehjelp. Nå kjenner jeg mange som har bodd her i rundt femten år og de har ikke venner, eller de henger ikke med norske, og de har ikke, etter femten år, plassert seg i samfunnet. Venner som har samme interesser, som man kan dra sammen med på plasser og henge med.

Støtten fra samboer

Kun én av mine informanter, Younes, har samboer. Hun er også født i utlandet, men har bodd mesteparten av livet sitt i Norge. De har vært samboere i rundt fire år. Han uttrykker at hun er en viktig støtte, både emosjonelt og når det gjelder norsk språk og hjelp med lekser. Hun er den fremste emosjonelle støtten hans, den han først og fremst vender seg til når han er trist og trenger noen å snakke med. Den enkleste og mest kraftfulle graden av sosial støtte viser seg å være om personen har et intimt og fortrolig forhold eller ikke (kjæreste eller samboer i første rekke; venner og familie er også i denne kategorien, men her er det mindre virkningsfullt). Å ha en slik fortrolig reduserer effektene av stressende opplevelser på den fysiske og psykiske helsa (Cohen & Wills, 1985).

Her og der, fjern og nær

Støtten fra andre voksne

Oppedal m.fl. (2009, s. 22) peker på at barn er mer beskyttet mot de psykiske effektene av belastninger, motgang, overgrep eller traumer, hvis de har minst én voksenperson de er knyttet til. En slik tilknytning er, som nevnt tidligere, en grunnleggende faktor for at barnets sosiale og emosjonelle utvikling skal følge normale forløp.

Kontakt med nære voksne er spesielt viktig for ungdommene i denne studien, i og med at de kom til landet alene som barn. Hva som er voksenkontakt og hva som er generell kontakt med nordmenn er imidlertid vanskelig å skille, da disse unge formelt sett ble voksne for flere år siden, da de ble 18. Jeg velger her å inkludere alle som ikke er jevnaldrende, også kollegaer på nåværende tidspunkt, i ”voksen”-begrepet. Disse støttende voksne dreier seg først og fremst om de ansatte i bofellesskapene.

Som vist tidligere i kapittelet tegner de unge et positivt bilde av disse voksne. De gav dem trygghet og kunnskap om norsk språk og norske forhold, og flere beskriver gruppen med ungdommer og voksne i bofellesskapet som en familie der alle formene for sosial støtte inngår. Selv om flere av mine informanter forteller om en god kontakt den dag i dag med bofellesskapet der de bodde, og at de fremdeles har mulighet til å spørre de ansatte der om hjelp, begynner det å bli lenge siden de bodde der, og de prøver å finne andre løsninger.

Wangi: Hvis det for eksempel er brev med vanskelige ord da spør jeg de jeg jobber med, det letteste er å spørre dem, og ikke ringe bofellesskapet. Det er bedre at jeg snakker med de jeg jobber med, når det er sånne småting. For eksempel så søkte jeg på videregående nå, så da hjalp folk jeg jobber med meg med søknaden og sende inn og sånn. (...) Og de to årene jeg har vært lærling så fikk jeg hjelp av de ansatte der. Jeg hadde teorioppgave som jeg måtte skrive, så jeg kunne levere den til kontaktpersonen min der. Og hun gikk gjennom og sa fra hvis det var noen feil der.

Wangi peker på informativ og instrumentell støtte fra kollegene, og det samme gjør flere av de andre informantene i studien. Ahmad er den som peker på emosjonell støtte fra kolleger. En kollega støttet ham da han ble plaget av andre kollegaer:

Ahmad: Der var en annen ansatt i det firmaet jeg hadde praksisen min i som var veldig kjekk, og sa at jeg ikke skulle høre på de andre. Han visste hva de drev med, så han sa ”ikke hør på dem, de er helt galne”.

I folkehelseinstituttets rapport Avhengig og selvstendig (Oppedal m.fl., 2009, s. 11), er det gjort en undersøkelse av de utfordringer enslige mindreårige flyktninger møter i

Her og der, fjern og nær

hverdagen i forhold til psykisk helse. Undersøkelsen viser at det er en sammenheng mellom depressive plager og manglende voksenkontakt. Ungdom som ikke har nære voksenrelasjoner er ofte i en mer sårbar situasjon enn ungdom som har en trygg og stabil voksenkontakt (Oppedal, Seglem & Jensen 2009, s. 22).

De fleste peker også på at de har hatt gode lærere som de føler har strekt seg litt ekstra for dem siden de var fremmedspråklig. De er takknemlige for at de har bidratt positivt til språkutviklingen. Pastoor (2013) mener skolen er av avgjørende betydning i de unges streben etter å finne si plass i Norge, og betegner den som både et sted å lære og et sted å være. Ved å skape rom for trygghet, tilhørighet og mestring kan skolen fremme de unges læring og utvikling så vel som deres psykososiale tilpasning til det norske samfunnet (Pastoor, 2012, s. 238). Hessles (2009) informanter legger også mye vekt på skolen og lærerne: Uansett hvor rett eller svingete veien har vært til den positive tilværelsen de har i dag, understreker hennes informanter skolens betydning i deres liv hvor de enkelte lærernes engasjement og støtte har vært avgjørende for dem i videregående skole og eventuelle videre studier.

Wangi er den eneste som oppgir voksne, norske venner av uformell karakter: familien som han kjenner fra arbeidsplassen der han har praksis. De har invitert ham på middag, de kommer på besøk til ham av og til, og han har sittet barnevakt for barna som han kjenner fra barnehagen. Dette forholdet fremhever ham som positivt.

Støtten fra familien i opprinnelseslandet

Alle ungdommene i studien har kontakt med familien sin i hjemlandet og i andre land. De kommuniserer gjennom sosiale medier der de kan ringe gratis og sende bilder og filmer. Vanlig mobiltelefon brukes unntaksvis, der familien ikke har internettilgang. De er i kontakt med familien alt fra et par ganger i måneden til flere ganger i uka. De gir uttrykk for at de syns denne kontakten er viktig. I fraværet av fysisk kontakt blir disse transnasjonale relasjonene viktige for de unge.

Relasjonene innebærer delaktighet i hverandres liv. Mange har pekt på at enslige flyktningbarn opprettholder kontakten med familie og sosiale nettverk i hjemlandet gjennom brev og telefon, internett, pengeoverføringer, familiesammenkomster gjennom reiser til hjemlandet eller et tredjeland (Engebriksen, 2002; Oppedal m.fl., 2008; Hessle, 2009; Söderqvist, 2014; Eidshaug, 2013). Flere undersøkelser peker på at kontakt og gode relasjoner med foreldre og familien enten de befinner seg i Norge eller hjemlandet er en avgjørende indikator på barn og ungdoms selvforståelse og tilpasning i Norge (Eide, 2000;

Her og der, fjern og nær

Hessle, 2009). Hessle hevder faktisk at nære familiebånd er en *forutsetning* for god integrasjon i mottakerlandet.

IKT som kommunikasjonsmiddel.

Med fremveksten av avansert kommunikasjonsteknologi som Internett og mobiltelefoner, og programmer for virtuelle sosiale nettverk, kan migranter nå enkelt og billig kommunisere med familiemedlemmer og venner på tvers av landegrensene. Teknologien gjør det mulig med nær og hyppig kontakt. Mosen beskriver det som å bo i samme by. På spørsmål om hvor ofte han snakker med familien sin der hjemme sier han:

Mosen: Noen ganger er det hver dag, noen ganger er det en gang i uka. Nå merker vi ikke hvor ofte vi snakker, vi bare ringer når vi trenger det. Det er akkurat som å bo i samme by, samme sted, bare at vi ser ikke hverandre. Det har blitt fantastisk. Det er nå ti år siden jeg flytta hjemmefra og jeg husker rett etter jeg drog så hadde vi en sånn Nokia mobil som vi måtte fylle penger på for å ringe. Nå trenger vi bare internett, da kan vi ringe, snakke, gjøre hva du vil.

Parallelt med at strømmen av migranter og flyktninger i verden har økt enormt de siste årene (244 millioner migranter i 2015, en 41 prosent økning sammenlignet med 2000. Tallet omfatter nesten 20 millioner flyktninger), har det i løpet av det siste tiåret vært en rask spredning av Internett på globalt nivå. Verdens internett-bruk (antall internettbrukere per 100 personer) økte fra 14,1 prosent i 2004 til 32,7 prosent i 2011 (Internet World Stats, 2012) Mobiltelefonen har vært den raskest adopterte teknologi i historien, og i dag er den den mest populære og utbredte personlige teknologien, med anslagsvis 5,3 milliarder abonnement globalt innen utgangen av 2011 (United Nations specialized agency, 2011). I 2009 hadde mer enn en fjerdedel av verdens befolkning - 1,9 milliarder mennesker - tilgang til en datamaskin hjemme. (Bacigalupe & Camara, 2012).

Bacigalupe og Camara (2012) mener at IKT resulterer i tilstanden *virtuelt nærvær*, et rom mellom ikke-nærvær og fysisk nærvær. Andre har hevdet at kommunikasjonsteknologien blir, i stedet for å bli brukt for å kompensere for fraværet av våre nære, benyttet for å etablere et nett av interaksjoner og sosiale bånd der grensene mellom fysisk fravær og nærvær blir utydelige (Bacigalupe & Camara, 2012).

Mine informanter bruker hovedsakelig sosiale medier når de kommuniserer med familien i hjemlandet og andre land. Mobilabonnement og kontantkort er sjelden brukt. Når de snakker om å snakke og sende meldinger, er det ikke gjennom et mobilabonnement, men gjennom sosiale medier der tekst og taletid er ubegrenset innenfor rammene av ens

Her og der, fjern og nær

internettabonnement. Sosiale medier kjennetegnes gjerne ved at de er organiserte som nettverk hvor påloggede brukere med hver sin brukerprofil kan kommunisere med hverandre.

Fire av fem nevner Viber som et sosial medium som de har brukt eller bruker. Ellers er Skype og Whatsapp flittig brukt, og selvfølgelig Facebook. Whatsapp har i dag 800 millioner brukere over hele verden. Viber har 600 millioner, mens Skype har 560 millioner. Her kan man ringe, chatte og dele bilder og videoer, alt foregår gratis såfremt man kommuniserer med andre brukere av samme system. Whatsapp tilbyr ikke videosamtale, ellers er det små forskjeller mellom dem (socialcompare.com). I tillegg er det Facebook, der en som kjent deler tekst, bilder og videoer, samt ringer gratis gjennom tjenesten Messenger. Og man er ikke begrenset til å kommunisere med en person av gangen på sosiale medier. Man kan ha gruppechat med alt fra 15 enheter (Viber) til 300 (Skype). På Skype kan man dessuten ha samtale med inntil 25 personer samtidig. Ahmad forteller at hans familie har laget en stor gruppe på viber der hele slekta er med, og der de ”snakker og sender meldinger og tuller”. Der finnes et utall apper for slike sosiale medier med mer eller mindre velklingende navn som Tango, Telegram, Forfone, Movicha, Nimbuzz, ooVoo, PingMe, Scydo, VoipBuster osv. - men de som er beskrevet er de mest brukte.

Både Wangi og Younes brukte Viber mest før, men er nå over på Whatsapp og Skype. De begrunner valget i det tekniske; dekingen og kvaliteten på lyden. Forbindelsen på Viber er preget av korte avbrudd, men på Whatsapp og Skype kan man høre folk skikkelig. Younes påpeker dessuten at på Viber kan alle se når du er logget på, og det syns han er en ulempe for da føler man seg ”tvunget” til å snakke med de som tar kontakt. Hvilket type medium de bruker er dessuten avhengig av samtalsituasjonen. Wangi og søsknene i Europa bruker meldinger og chat for å avtale når de skal ringes for å snakke. Han mener at å chatte blir kjedelig i lengden, da er det bedre å vente til de er ferdige på jobb eller skole, og så snakke. Younes skiller mellom korte og lengre kommunikasjon:

Younes: Det spørres hva det er, om det er en hurtig greie, så er det selvfølgelig telefon [gjennom messenger]. Men hvis det er en samtale der vi skal sitte snakke om hvordan vi har det og sånn så er det Skype.

At det velges spesifikke kommunikasjonsformer for spesifikke formål vises også i Baldassars studie (2007): En informant, en ung migrant til Australia, sier at hvis han føler seg nedfor, sender han sms til moren i Italia istedenfor å snakke i telefonen. I Italia sitter hans mor og vurderer sine alternativer: Hun motstår fristelsen av å skrive brev fordi i et brev er det

Her og der, fjern og nær

mindre sannsynlig at hun klarer å skjule følelsene sine enn på telefonen. Hun vil nemlig ikke at han skal lide på grunn av hennes savn og hjertesorg.

Kommunikasjonen i sosiale medier foregår ikke uten hindringer. På bygda i Eritrea har de ikke internett og i Iran er facebook forbudt. Det hindrer ikke Mosen som har foreldrene sine i Iran. Med det store utvalget av app'er for sosiale medier er han ikke avhengig av facebook.

Mosen: Det har kommet mange forskjellige ting som man ikke bruker i Norge ennå, apper som Tango, Telegram og sånn. De blir ikke brukt så mye i Europa, men der finnes flere enn hundre sånne apper.

Wangi forteller at internett er lite utbredt der han kommer fra i Eritrea, og uansett, påpeker han, er foreldrene hans gamle og han tror de vil syns det er vanskelig å bruke datamaskin. Han håper internett blir mer utbredt i tiden fremover, og at bruken ikke blir så strengt kontrollert av myndighetene som det har vært. Inntil videre bruker han kontantkort. Han erkjenner at det er litt dyrt, men han prøver å begrense samtalene hjem. Også Hassan gir inntrykk av at han ringer med kontantkort og påpeker at det fort kan bli dyrt.

Når de kommuniserer med familien skjer det både gjennom ord, bilder og videoer, og dette går begge veier. Wangi har to søsken i Israel som begge har to barn hver. De deler bilder og videoer fra livene deres på facebook og viber. Når det er vinter så snakker han om kulden, og sender bilder av snø og snødekt landskap.

Det viser seg for øvrig at den gamle fasttelefonen er et godt alternativ til sosiale medier. Når Younes er i Oslo på besøk hos kusinen og skal ringe familien sin, så bruker han fasttelefonen hennes. Han har funnet ut at når man ringer mellom fasttelefoner da "er det så billig å ringe at det nesten er gratis". Norske operatører har priser på under 80 øre per minutt fra fasttelefon i Norge til USA og Canada, og det er både til fasttelefon og mobil, mens samtaler mellom mobiltelefoner er betydelig dyrere.

Alle ungdommene i studien kommuniserer med familien sin. To av dem har familier som er flyttet fra hjemlandet, de tre andre har familier som fremdeles bor i hjemlandet. En av dem oppgir at han ikke har faren lenger, en annen vil ikke snakke om foreldrene og det fremgår at han ikke har kontakt med dem. De tre andre forteller at de har kontakt med begge foreldrene. Alle oppgir å ha søsken. Alle (unntatt Hassan) har søsken som har emigrert eller flyktet fra hjemlandet, og bor i andre land, hovedsakelig i Vesten. Wangi, som har to brødre og foreldre i hjemlandet Eritrea, en lillebror som bor i Tyskland og en storebror og storesøster som bor i Israel oppsummerer det godt: "Vi er litt overalt."

Her og der, fjern og nær

De kommuniserer også med annen slekt, utenom den nærmeste familien. Younes nevner en del slekt i England, USA og Canada og han sier han kommuniserer stort sett med alle, men han har mistet litt oversikten. De han ikke kommuniserer med er besteforeldre og søskenbarn i hjemlandet Eritrea. Det er fordi han ikke vil lage problemer for dem, i og med at de har nektet overfor myndighetene for at de vet hvor han er.

Kostnadene er en viktig faktor for hvor hyppig kontakten er. Når familiemedlemmene har internetttilgang og kan delta på sosiale medier kommuniseres det én eller flere ganger i uken. For de to som har familien utenfor rekkevidden av internett, og bruker kontantkort, begrenser samtalen seg til en eller to ganger i måneden. Både Mosen og Younes peker på at når de kommuniserer på sosiale medier er det kun dårlig tid som hindrer dem i å kontakte familien.

Hva snakker ungdommene med familien sin om?

I kommunikasjonen med familien er det det dagligdagse og trivielle som går igjen. Generelt er det om ”hvordan livet er”, hvordan det går, ”hva som *skjer*”, ”hvordan det var på jobb” osv. Kommunikasjonen inneholder fortellinger fra dagliglivet, trivielle ting som enhver ung voksen i verden sannsynligvis ville snakke med familien sin om. Fra små ting, som hva en gjorde på jobben idag eller at den første snøen er kommet, til litt større ting, som at familien i USA planlegger å kjøpe nytt hus eller at sønnen i Norge skal velge utdanningssted.

Wangi: ”[Vi snakker] om livet på en måte, hvordan livet er. Og så støtter vi hverandre, sier positive ting til hverandre. Og så prater vi om familien vår, om fortida vår...da vi bodde i Eritrea og sånn. Masse ting.

[...]

Ja, jeg forteller dem hva jeg gjør og de er veldig fornøyd. De er veldig positive og ønsker meg lykke til uansett hva jeg gjør og hva jeg skal. Man må jobbe med det man liker. De er fornøyde og støtter meg og sier at det kommer til å gå bra. Man blir sterk av det. Supermann! Hehe” (Wangi)

Å snakke med familien sin om dagligdagse ting er sannsynligvis noe som gjelder de fleste. Det kan tyde på at til tross for at de kom til landet alene uten sine foreldre, har de den samme solide, trygge basen som foreldre som regel representerer. Slik sosial støtte som beskrives her er karakteristisk for direkteeffektmodellen (Cohen & Wills, 1985). Generelt fordelaktig i alle situasjoner. Mennesker med høy grad av sosial støtte har i direkteeffekthypotesen høyere well-being enn mennesker med lav grad av sosial støtte, uansett om de er utsatt for psykologiske belastninger eller ikke. Det kan argumenteres for at enslige mindreåriges livssituasjon *generelt*, med de utfordringene den medfører, er psykisk

Her og der, fjern og nær

belastende. Da vil i så fall denne støtten fra familien bevege seg i retning av buffermodellen. Informantene snakker altså om nære, trivielle ting med familien sin – men snakker de om *alt*?

Hassan: Alt ja. (...) Men man skal ha litt mer respekt for mora si, ikke som når man snakker med kompiser for da snakker man om alle mulige ting. Hun spør hver gang hvordan jeg har det, og ikke så mye andre ting. Jeg spør henne hvordan hun føler seg og sånn... Med kompiser og facebook og sånn så snakker man om alt mulig. Til mor forteller jeg om skolen og hverdagen og fremtiden, og at vi kanskje en dag er det bedre at vi bor sammen. Om Gud vil.

Hassan viser at han kommunikasjonen med jevnaldrende i Norge er forskjellig fra kommunikasjonen med moren i hjemlandet. Mens han snakker om alt mulig med kompisen, er han ikke like åpen med moren. Han begrunner det med respekt. Det er sannsynligvis helt naturlig for de fleste unge voksne at man ikke snakker om hva som helst med moren sin. Det viser seg imidlertid at ungdommene i denne studien systematisk holder tilbake negative aspekter ved deres liv.

Intervjuer: Er du åpen med dem og kan snakke om alt?

Younes: Nei egentlig ikke. De kommer jo fra en veldig konservativ kultur, og jeg er annerledes.

Intervjuer: Hva snakker du ikke om?

Younes: Kjæresteforhold, og ting som er ugreit eller ufint for dem, for eksempel hvis jeg har drukket og røykt i helga. Ting som er fy-fy, hehe.

Younes lever et liv i Vesten som ikke er forenlig med de verdiene familien hans har. Derfor holder han tilbake en del ting. Også med søsknene må han holde litt tilbake.

Younes: Jeg føler at de ser litt opp til meg siden jeg har flyttet alene hit og klarte ting alene, så jeg føler litt press på meg for å ikke si de negative tingene. Men vi er ganske åpne. Når det gjelder kjæresteforholdet og andre ting.

Ungdommene i studien forteller også at de søker råd hos familien og at de deler vanskelige ting med dem. Mosen sier at det er en selvfølge at han spør familien om råd. For eksempel så spør han mora si hva hun synes han skal studere, om hun synes det er bra eller ikke.

Younes opplevde for to år siden å være deprimert og forvirret når det gjaldt sin egen identitet, og da ringte han familien for å søke støtte og råd. Familien lyttet til problemene hans i fortrolighet, og de var der når han trengte noen å ”snakke med”. Dette kjennetegner emosjonell støtte. Han får også flere råd. Råd kan karakteriseres som instrumentell støtte eller

Her og der, fjern og nær

kan være en blanding der både emosjonell og informativ støtte er med. Blant annet fikk han råd om å flytte til familien i USA, men disse beskriver han som ”upraktiske” og følgelig ikke aktuelt å følge. Ved en annen anledning blir han rådet av faren til å ta utdanning sin i Oslo. Han mener det er best for ham at han er rundt familien sin, altså kusinen, som bor der. Men dette er ikke aktuelt for Younes, som har lyst til å studere ved universitetet i Bodø.

Younes: Jeg mener at det er best for meg å gå på NTNU, og han forstår det. *Jeg* ser hva som er best for *meg*.

Selvstendighet og uavhengighet preger de unge. Dette drøftes grundigere i diskusjonsdelen i oppgaven.

Er det noe negativt med teknologien? Mosen har fem søsken, tre som bor med familien i Iran, én i Tyskland og én i USA, og har kommuniserer med alle på nettet. Han kommer med et litt humoristisk hjertesukk:

Mosen: Og noen ganger skulle jeg ønske mobilen ikke var funnet opp... (hehe). Samfunnet er blitt sånn: Man kan ikke leve med den, og ikke uten.

Til tross for den humoristiske snerten: Mosen peker med dette på noe av de negative aspektene ved den teknologiske utviklingen. Avhengigheten til instrumentene, og forpliktelsene og bindingene man har i en tilværelse der man i utgangspunktet er tilgjengelig hele tiden. Mosen sa for eksempel at under intervju situasjonen så tenkte han på hvem som ventet på ham, hvem han burde ringe opp osv.

Bacigalupe og Camara (2012) peker som nevnt på at spørsmål om kontroll, autonomi privatliv og grensesetting o.l, er vanlige kilder til konflikter i enhver familie, og at den avanserte teknologien kan hindre den nødvendige avstanden, og gi grobunn for slike problemer. Både Younes og Mosens uttalelser viser at de føler seg til dels bundet av kravet om å være tilgjengelig og ”nær”. Younes velger appene Skype og Messenger for der kan han skjule seg mer:

Younes: Viber, for eksempel, som jeg brukte før, der kan alle, når som helst ta kontakt med deg, når du er pålogga. På skype kan man skjule seg mer, og velge hvem man vil snakke med. På Viber så ser folk at du ikke vil snakke med deg, og da har du liksom et forklaringsproblem, hehe. Blir litt kleint.

Her og der, fjern og nær

I tillegg kan den transnasjonale nærheten der det ligger til rette for at en deler både gleder og sorger være vanskelig når man ikke har muligheten til å være fysisk sammen. Det å vite at familien i hjemlandet har det vanskelig kan være en stor belastning å bære. Dette blir drøftet nøyere i neste kapittel.

Oppsummering av studiens funn

De unge i denne studien får støtte fra ulike hold, fra inn- og utland, i sin eksiltilværelse. Bofellesskap er altså etter hvert blitt den vanligste formen for kommunal omsorg. Alle informantene, unntatt én, i denne studien bodde i døgnbemannet bofellesskap. Den generelle utviklingen for dem er at de først bor i døgnbemannet bofellesskap i omtrent et år, så flytter de på hybel der de får oppfølging fra sosialarbeidere et par ganger i uken. Den kommunale omsorgen avsluttes innen de fyller 20 år.

De oppfatter tiden de bodde i bofellesskap som positiv, og fremhever emosjonell støtte i form av omsorg og trygghet, informativ støtte i tilegnelsen av norsk kulturkompetanse som språklige og sosiale koder. Hjelp til lekser og kunnskap om matlaging, hygiene, og andre ting, kan romme både instrumentell og informativ støtte. Den forventede støtten, det at de kunne føle seg trygge på at de ansatte tok seg av dem i tilfeller hvor de skulle bli syke eller det skulle oppstå brann, var vel så viktig som den mottatte støtten, som når de var lei seg og trengte noen å snakke med eller hjelp til å forstå sosiale koder i forhold til nordmenn. Denne støtten kom først og fremst fra ansatte, men også andre beboere.

Flere betegner tilværelsen der som i en familie. Det at bofellesskapene har en ”åpen dør-praksis” etter de unge er flyttet ut, der de inviterer de unge til å ta kontakt hvis de trenger noe, og dessuten kontakter dem en gang i blant ved merkedager som fødselsdager for eksempel. Denne kontakten etter at de offisielle båndene til kommunal omsorg er brutt, gjør at de fremdeles føler de har sosial støtte i bofellesskapet opptil flere år etter at de er flyttet ut. Det som imidlertid flere peker på er den manglende inkluderingen blant norsk ungdom og i norske miljøer i tiden under kommunal omsorg.

Av de unges kontakter i det norske samfunnet i dag får de sosial støtte hovedsakelig fra venner fra eget hjemland. Støtten er både emosjonell, instrumentell og informativ, men først og fremst blir den emosjonelle støtten trukket frem som viktig. Noen forteller at de har norske venner, men alle uttrykker vanskeligheter med å bli kjent med norske jevnaldrende.

Det som er overraskende er den tette og nære transnasjonale kontakten med familien i hjemlandet og/eller andre steder i verden. Alle mine informanter har som nevnt i

Her og der, fjern og nær

innledningen kontakt med familien sin. Gjennom IKT har de unge knyttet nære bånd til familien, og den utgjør viktig sosial støtte. Internett og sosiale medier gjør det mulig med tett kontakt. De unge søker råd og støtte hos foreldrene, men først og fremst dreier kontakten seg om daglige, trivielle ting.

Diskusjon: Hvordan forholder transnasjonal og lokal støtte seg til hverandre?

Både kontakten i de transnasjonale relasjonene og støttende lokale nettverk er betegnet som viktige faktorer for en god oppvekst og etablering i mottakerlandet.

Bofellesskapene og de unges venner fra hjemlandet har gitt dem viktig sosial støtte lokalt.

Den transnasjonale informantene har med familien gjennom IKT har gjort relasjonen til familien sterk og nær, og familien har kommet nærmere innpå dagliglivet til den unge, så nær at den kan yte sosial støtte når som helst, hvor som helst, kun hemmet av begrenset internetttilgang.

I denne virkeligheten: hvordan er forholdet mellom den transnasjonale støtten og den lokale støtten? Altså: hvordan opplever den unge å få støtte fra to ulike kulturelle utgangspunkt samtidig? Opplevs støtten utfyllende eller kan den kolliderer? Hva avgjør om den unge anser rådene for gode?

Siden det er i overgangs-, forandringsfaser og ved brudd at behovet for sosial støtte er størst, vil være et viktig fokus i dette kapitlet. I disse tilfellene kan sosial støtte ha en buffereffekt på forholdet mellom psykisk belastning og psykisk sykdom, altså at den sosiale støtten hindrer at psykiske belastninger utvikler seg til psykisk sykdom. Utgangspunktet i studien er at både direkteeffektmodellen og buffermodellen har betydning for velvære, men det er også hevdet at sosial støtte har *størst* effekt i perioder med akutt stress og rolleforandringer (Kahn & Antonucci 1980, s. 265).

Støtte i forandringer og brudd

Brudd kjennetegner livssituasjonen for informantene og for enslige mindreårige generelt. Å flykte alene til Norge som ungdom representerer et brudd med det gamle og en overgang til noe nytt. Der fins selvsagt en del positive brudd, som kan regnes som selve årsaken til at de flyktet til et europeisk land. Dette kan tenkes å være overgangen fra krig til fred, fra utrygghet til trygghet osv. Men der er også andre brudd med fortiden som kan være vanskelige å takle. Både savn, ensomhet, akkulturasjonsbelastninger og rolleforvirring har utgangspunkt i oppbruddet fra hjemlandet.

Her og der, fjern og nær

Når flyktningbarn og unge søker sin tilflukt her i landet, kan det nye livet i eksil til tider være krevende siden de opplever flere kritiske overgangsprosesser samtidig. Pastoor (2012, s. 233) peker på tre prosesser som er viktige i forhold til skolens rolle:

- En sosialiseringssprosess, m.a.o. utviklingen fra barn til voksen, der man gjennom
- samhandling med andre samfunnsmedlemmer, både voksne og jevnaldrende, tilegner seg kompetansen som trengs for å kunne bli en aktiv og selvstendig deltaker i samfunnet man er en del av.
- En integreringsprosess, m.a.o. tilpasningen til den nye tilværelsen i Norge, etter å ha flyktet fra samfunn preget av krig og konflikt til et samfunn med andre krav til sosiale, kulturelle og språklige ferdigheter som grunnlag for samhandling og inkludering
- En gjenopprettings- eller helbredelsesprosess, m.a.o. oppbyggingen av en ny og meningsfull tilværelse i Norge etter potensielt traumatiserende hendelser fra før og under flukten samt mentale belastninger som livet i eksil ofte medfører.

Litteraturen om enslige mindreårige flyktninger forteller oss at mange sliter med savn og vonde minner. Alvorlige hendelser i hjemlandet og under flukten kan resultere i psykiske problemer som vedvarer i mange år etter de ankommer mottakerlandet. Slike problemer kan være angst, depresjon og posttraumatisk stress. I Folkehelseinstituttets undersøkelse ”Avhengig og Selvstendig” oppgir 76 % av de enslige mindreårige at de har opplevd krig på nært hold, og 22 % av disse oppgir at de ble skadet i forbindelse med krigsopplevelsene. 52% av de enslige mindreårige guttene i undersøkelsen og 60 % av jentene har så mye symptomer på depresjon at det antas at de trenger hjelpe- og støttetiltak. Studien sammenligner de enslige mindreårige med etnisk norsk ungdom, og der er det bare 17 % av guttene som har depresjonsscore over den kliniske grenseverdien (Folkehelseinstituttet, referanse 2009, s. 18).

Fortiden i hjemlandet har som nevnt ikke vært et fokus i denne studien, men et generelt bilde er at de fleste av mine informanter har flyktet fra en trussel om hva som *kunne* eller *ville* komme, altså fra deltakelse i Al-Shebab eller årelang militærtjeneste. Det blir også nevnt at en så ikke for seg noen fremtid i hjemlandet sitt på grunn av myndighetenes undertrykking eller ingen utsikter til velstand. Ingen forteller om direkte voldserfaringer som årsak til at de flyktet. Årsaken var mer en generell usikker situasjon i hjemlandet på grunn av krig. For de fleste av de unge varte flukten i flere år, fra to til tre og et halvt år. Ingen av dem forteller om vold og overgrep på flukten, og de beskriver generelt turen til Norge som

Her og der, fjern og nær

problemfri selv om flere for eksempel satt i fengsel i kortere eller lengre tid. Når Ahmad får spørsmål om han føler seg ferdig med flukten eller om de triste tingene dukker opp i hodet hans fremdeles, peker han på det problematiske ved *tilværelsen i Norge*, og at livet som flyktning i Norge kan være deprimerende.

Engebriksen (2002, s. 77-78) viser til flere undersøkelser som viser at hvordan de unge mestrer hverdagen avhenger i stor grad av deres *nåværende* situasjon i mottakerlandet, og ikke bakgrunn og flukt.

Informantenes belastninger

Mine informanter gir uttrykk for at det har vært, og fremdeles er, vanskelig å komme som ung, enslig utlendingflyktning og skulle lære seg ferdighetene som skal til for å mestre språk, skole, sosialt nettverk osv.

Savn

Når de snakker om familien går *savn* igjen. Selv om alle gir uttrykk for at de savner familien sin, får jeg ikke inntrykk av at det preger hverdagen deres. Savnet går begge veier; de unge sier at også familien savner å være fysisk sammen. På direkte spørsmål om hva de tror familien syns om det livet som de lever her, trekkes både savnet og det fantastiske med at de har etablert seg i Norge/vesten frem. Flere bruker ordet "trist" for å beskrive at de ikke er sammen som familie.

22 av de 32 ungdommene (68 %) i Folkehelseinstituttets undersøkelse (Oppedal m.fl 2011) nevnte spesifikt at de hadde problemer i hverdagen som enten var knyttet direkte til savn av familiemedlemmer eller at de føler seg ensomme i Norge. Problemene er også knyttet til bekymringer for familie i hjemlandet når det gjelder deres helse, sikkerhet eller andre forhold. Ungdommene her forteller at savnet og/eller ensomhetsfølelsen ofte er så omfattende at den går ut over flere andre områder i livene deres, særlig når det gjelder søvnkvalitet og konsentrasjon på skole eller jobb (2011:22). Ahmad, som spesielt nevner den første tiden i Norge, sier:

Ahmad: Savnet hele den sirkelen med familien, venner, nettverk. En som er vokst opp her har alt. Hvis han vil ha jobb kjenner han alltid noen som kan gi ham jobb eller annen hjelp han trenger. Han kjenner folk. Vi som er innvandrere har ikke det, så det blir litt vanskelig å klare det.

Det Ahmad savner er ikke bare den rent emosjonelle støtten fra familien, men alle fordelene og mulighetene for hjelp og støtte som det innebærer å bo på et sted der en har stort sosialt nettverk. Det han peker på er *sosial kapital*. Det kan betegnes som *ressurser som er*

Her og der, fjern og nær

tilgjengelig for aktører gjennom deltakelse i sosiale nettverk (Bourdieu, 1986). Når mine informanter sier de savner familien kan det også være et uttrykk for at de savner *det hjemlige*, de nære og vante omgivelsene og den sosiale kapitalen de hadde der. Hassan er den som snakker mest om savn:

Hassan: Jeg har mat, hus, skole, litt jobb, men det jeg ikke har er familien, jeg savner mor og bror og... Det er trist, man har følelser og sånn.... Men jeg trenger ikke tenke på om jeg har mat og sånn. Jeg har alt som nordmenn har, jeg er likestilt. Jeg har frihet, rettigheter og sånn.

Det bør nevnes at Hassan er den av mine informanter som gav minst uttrykk for at han brukte sosiale medier i kommunikasjonen med familien i hjemlandet. Han forteller at han snakker ikke så ofte med familien fordi det er dyrt. Det kan tyde på at han ringer gjennom et mobilabonnement eller kontantkort når han kommuniserer med dem, og dermed får han ikke den hyppige og tette kontakten som de andre unge beskriver at de får gjennom nyere IKT. I forrige kapittel ble det vist at sosiale medier og IKT generelt har gjort relasjonen tettere mellom de unge og familien, og det er naturlig å tro at uten IKT hadde savnet etter familien vært adskillig større og tyngre å bære.

I Folkehelseinstituttets undersøkelse betegnes sosial støtte som mestringsstrategi som brukes når de står overfor utfordringer, og ungdommene bruker sosial støtte på savn/ensomhet. De søker støtte hovedsakelig fra venner, familie i Norge, og familie i utlandet. Hos informantene i denne studien later det til at de vil håndtere savnet selv gjennom å gi det mindre betydning. Hassan viser i sitatet over dette rasjonelle forholdet til savnet av familien som kommer fram hos mine informanter. De er bevisste sitt prosjekt om å etablere seg i Norge, og ser ikke ut til å kunne la savn og dveling ved fortiden få ødelegge det. De har fått lov å bo i Norge og er takknemlige for det, og da tåler de å ikke ha familien tett på. Det er ingenting de kan gjøre noe med, og de har innfunnet seg med det. Igjen kommer det frem; man skal være takknemlige, og ikke klage.

Det er gjennomgående hos alle de unge at man må jobbe hardt for å nå sine mål og få et godt liv i Norge. Hassan blir *”litt stressa og trist”* når tenker han på moren sin. Han mener imidlertid det er viktig å ikke bli for stresset for *”da mister man allting. Man greier ikke skolen, greier ikke å stå opp om morgenen, lage mat og sånn.”* Han viser at man kan ikke la savnet få ta for mye plass og ødelegge for fokuset og planene en har. Spesielt ikke hvis dette er et kollektivt prosjekt som hele storfamilien er del i, og de unge har forpliktelser om å på sikt dele av sin inntekt.

Her og der, fjern og nær

Hos Mosen får det pragmatiske forhold til savn et nesten følelsesløst uttrykk når han sier at han savner han ikke nær omsorg fra foreldre, for han har glemt hvordan det var å få slik omsorg. Selv om mitt inntrykk er at de unge velger å håndterer savnet etter familien selv, kan det ikke utelukkes at de unge snakker om dette med hverandre, i vennegjengen. De unge gir også uttrykk for at de generelt savner det sosiale livet i det offentlige rom og åpenheten mellom folk i hjemlandet. Dette blir motsatser av hvordan de ser på nordmenn, som de mener er generelt tilbakeholdne.

Inkludering i norske nettverk.

Informantene karakteriserer nordmenn som ”reserverte”, ”innestengte”, ”redde”, og ”trenger tid”, og dette kontrasterer de til deres hjemlige kultur der menneskene er mer åpne. Forskning En betydelig mengde forskning har pekt på de samme karakteristikkene av nordmenn i innvandreres øyne (se for eksempel Brekke, 2015). Noen av mine informanter har norske venner, noen har det ikke, men alle understreker at det er vanskelig å få kontakt med norsk ungdom og nordmenn generelt. Younes savner det sosiale livet i Eritrea.

Younes: Der er det alltid hyggelig å treffe folk, mens her er det mer reservert. I begynnelsen syntes jeg det var rart at folk var helt stille på bussen og man skal liksom helst sette seg [på et område] der det er helt tomt. I Eritrea er det ikke sånn, der snakker man med den man sitter med selv om man ikke kjenner ham. Man trenger ikke bli venner, det er bare sosialt. Og kanskje også følelsen av å ikke være fremmed. Frem til i dag føler jeg meg fortsatt fremmed her.

De vet at det å ha norske venner vil gi dem støtte i tilpasningen til det norske samfunnet. Det handler både om tilhørighet og tilegnelse av språk. I forbindelse med tilpasning poengterer en av de unge viktigheten av å ”plassere seg i samfunnet”. En annen mener at ”*hvis man ikke forstår, man kommer liksom på andre siden*”. Begge sitatene handler, sånn som jeg tolker materialet, om tilhørighet og tilpasning: Det er viktig å finne en plass i samfunnet sammen med andre nordmenn. Hassan er mer konkret på at det er utveksling av kunnskap han ønsker når han savner kontakt med klassekameratene: «*Jeg ønsker kontakt, og prate litt, og jeg vil vite mer, ha mer kunnskap. Sånn som hvis vi kan snakke sammen og fortelle hva vi vet og lære av hverandre.*» Han peker her på generell instrumentell og informativ støtte. Han peker her på generell instrumentell og informativ støtte. Han føler det er språket som hindrer ham. De unge er bevisste på viktigheten av språket for å tilpasse seg det norske samfunnet. Norsk språk er, i likhet med kulturkompetanse generelt, gjensidig forbundet med sosial nettverk. Jo mer av det ene, jo mer

Her og der, fjern og nær

av det andre; for å få innpass i et sosialt nettverk må man kunne språket, og gjennom interaksjonene i nettverket vil man normalt sett bli bedre i språket. Oppedal viser til studier som viser at jo lengre unge flyktninger har bodd i landet, jo flere norske venner får de (Oppedal, 2009). Dette kan ha sammenheng med at en blir stadig bedre i språk og andre sosial koder jo lengre enn bor i landet. Mosen demonstrerer norsk kulturkompetanse når han er sammen med sine norske venner.

Mosen: Også drar vi på hyttetur, sånn norsk, der vi er borte i to-tre dager. Jeg har norske venner, og folk må rett og slett være åpen og norske folk må ikke være så redd for å ta kontakt.

Han har funnet en aktivitet som han oppfatter som typisk norsk; hytteturen. Også Wangi har funnet en arena der han kan møte nordmenn; festing i helgene. Da har de det hyggelig sammen; de ”*drikker og snakker og...*”. Det tyder imidlertid på at den sosiale omgangen stopper der: ”*[...] når vi drikker, på lørdag eller fredag, da inviterer vi masse norske, men ikke ellers.*” Ufordringen med å få innpass blant norske ungdommer kommer igjen frem. Sosial omgang på én arena vil ikke nødvendigvis si at vennskap har oppstått.

Kan det være at den sosiale støtten fra de ansatte i bofelleskapet også innebefattet hjelp til å skjønne hvorfor de følte seg avvist av norsk ungdom? Når innvandrerdømmen tolker adferden til norske ungdommer som avvising så er det nettopp en *tolkning*, det trenger ikke nødvendigvis være en bevisst strategi fra de norske ungdommene. Når informantene forteller om sine utfordringer med å bli kjent med norske ungdommer beskriver de dem som *reserverte*.

Beskrivelsene av norske ungdommer beskrives de som *reserverte* og at de *trenger tid*, kan bli betegnet som *reflekterte*: De har erkjent at dette er et resultat av ulike kulturelle uttrykk, og at det ikke trenger å ikke være noe vondt ment. De tilpasser seg dem ved å gi dem den tiden de trenger, og håper det kan føre til vennskap. Dette kan være et tegn på at de har fått hjelp til å forstå norske ungdommer, uten at det ble uttrykt i intervjuene. Det kan naturligvis også være at de helt på egen hånd, eller gjennom refleksjoner med andre immigranter, har tolket seg frem til disse beskrivelsene.

Norsk språk

De unge er bevisste på viktigheten av språket for å tilpasse seg det norske samfunnet. Norsk språk er, i likhet med kulturkompetanse generelt, gjensidig forbundet med sosial nettverk. Jo mer av det ene, jo mer av det andre; for å få innpass i et sosialt nettverk må man

Her og der, fjern og nær

kunne språket, og gjennom interaksjonene i nettverket vil man normalt sett bli bedre i språket.

Oppedal viser til studier som viser at jo lengre unge flyktninger har bodd i landet, jo flere norske venner får de (Oppedal, 2009). Dette kan ha sammenheng med at man blir stadig bedre i språk og andre sosial koder jo lengre man bor i landet. I forbindelse med den viktige hjelpen med norsk språk, peker alle på vanskelighetene med å lære seg et nytt språk. Hassan føler at språket hindrer ham i å kommunisere med folk. Han synes han selv er dårlig i norsk og at dette har sammenheng med at han kun har somaliske venner. Dette var noe også Younes kjente på i den først tiden i bosettingskommunen sin. Som jeg viste i diskusjonen rundt sosial støtte tidligere i oppgaven, følte han seg som en fremmed på denne tiden. Han fikk ikke kontakt med norske ungdommer gjennom basketballtreninger og frivillig arbeid på kulturhuset, og han mener grunnen var at han ikke kunne språket.

For alle mine informanter (unntatt Mosen, som ikke bodde i bofellesskap), var støtte til å lære norsk og leksehjelp noe av det viktigste de fikk i bofellesskapene. Younes forteller at de ansatte ville at de skulle lære oss norsk så fort som mulig, så da skulle de at beboerne kun snakke norsk i bofellesskapet. Dette synes han var positivt. Når den kommunale oppfølgingen er slutt, hvem spør de da om hjelp? Oppedal m.fl. (2009) viser at overgangen til et selvstendig liv uten offentlig oppfølging kan være vanskelig for mange enslige mindreårige. Wangi forteller at da han ikke lenger hadde oppfølging, og gikk på videregående, da satt han 4-5 timer daglig med lekser. Younes forteller at det hendte han satt med lekser og hadde ingen til å hjelpe seg. De gangene savnet han bofellesskapet. Han sier han hadde mulighet til å ringe de ansatte der, ”*men det blir litt..... altså, litt upraktisk å ta opp ting gjennom telefon. Og kanskje de måtte se på ting selv, spesielt når det var matte*”. Når det gjelder lekser sier de at de spør venner, samboer (for den ene det gjelder Younes) og noen ganger altså bofellesskapet der de bodde. Men mest av alt er de opptatt av å klare det uten hjelp, eller ved hjelp av *youtube* og andre hjelpemidler på nettet.

Younes: Og vi skulle lære oss norsk så fort som mulig så da skulle vi kun snakke norsk inni bofellesskapet, så det synes jeg var positivt.

Norsk kulturkompetanse.

Ungdommene har mye å lære når de kommer alene til et fremmed land. De fleste poengterer at det å tilpasse seg det norske samfunnet er en lang og krevende prosess. De skal først og fremst lære seg å kommunisere med nordmenn, både verbalt og non-verbalt.

Her og der, fjern og nær

Dessuten skal de lære seg hvilke sosiale koder som gjelder og hvilken adferd som er akseptert. De skal altså tilegne seg norsk kulturkompetanse.

Ahmad: Jeg brukte 2-3 år på å lære norsk og få kontakt med folk, å jobbe og lære ting. Men hvis jeg hadde vært i Iran ville jeg hatt alt i handa; jeg kunne fortsatt med jobben jeg hadde, språket jeg kunne og nettverket jeg hadde. Fortsette å nyte det jeg hadde. Da jeg kom hit måtte jeg starte på bar bakke, og det var ikke så veldig bra. Jeg måtte lære alt, og når jeg titter opp og er blitt 22 år og oppdager at jeg har ikke hatt ungdomstiden min. Jeg brukte sju år, og i de årene gikk det mer nedover enn oppover.

Ahmad illustrerer her at å komme til Norge var som å stå på bar bakke. Det har vært hardt arbeid og det har tatt lang tid. Det virker som at Ahmad ikke synes det var verdt å reise til Norge; det har gått mest nedover siden han kom. Det han sier kan sannsynligvis med fordel tolkes i det lys at han akkurat har avsluttet en vanskelig periode på to år som lærling, og dette preger nok innstillingen hans. Han illustrerer det som har vært en vanlig fremstilling av den enslige mindrearige flyktningen: Alene, på bar bakke, i et nytt land. Han legger for øvrig

Mosen reflekterer rundt sosiale koder. Han sier at han kjenner mange som har jobberfaring fra før de kom til Norge, men det som stopper dem er at de ikke skjønner prosessen her i Norge; hvordan de skal søke, hvordan de skal snakke med sjefen sin etc. Han påpeker at det er en annen kultur her i Norge enn i Asia, hvordan man snakker til hverandre, hvordan man respekterer hverandre osv. Han tar som eksempel at hvis man skal møtes er det viktig for nordmenn å avtale på forhånd, mens det for afghanere er mest naturlig å ta det spontant. Det kan bli krasj hvis afghaneren inviterer på middag om en halvtime eller når han kommer på besøk uten å ha sagt ifra først og avtalt tidspunkt. Gjennom sin kunnskap om nordmenns atferd og samhandlingsmønstre viser Mosen at han har opparbeidet seg kulturkompetanse.

Mosen bodde altså ikke i bofellesskap, men har både venner fra hjemlandet, fra andre land og fra Norge, så det er sannsynlig at han har fått denne kulturkompetansen gjennom dem. De andre unge uttrykker at de fikk viktig hjelp fra bofellesskapet på dette feltet: Hvordan uttrykke seg språklig, og hvordan te seg i ulike sosiale sammenhenger og hvordan å tolke norske ungdommers adferd når det kan oppfattes som avvisning..

I forhold til utfordringene de unge nevner med savn, inkludering i norske nettverk, norsk språk og kulturkompetanse, viser sosial støtte fra det lokale seg mest som en buffereffekt. Dette er noe de føler er en belastning rundt, og får sosial støtte for å håndtere det bedre.

Her og der, fjern og nær

Familien har trolig liten kompetanse til å hjelpe de unge konkret med disse utfordringene, men i den grad de unge snakker om det, vil det være sannsynlig at de kan gi viktig emosjonell støtte. Den transnasjonale støtten kan altså gi både en direkteeffekt og buffereffekt.

Den indre støtten - når sosial støtte ikke strekker til

Hvordan mestrer de utfordringene sine når de ikke har mulighet, eller lyst til åvil, motta sosial støtte? Støtte i denne studien favner altså bare ikke sosial støtte, men støtte generelt. Det ble pekt på i forrige kapittel at de unge får støtte både i internett, seg selv og i Gud.

Religion som støtte

Flere av de unge henter støtte i Gud, men de har ulikt forhold til religion. Noen har fått troen sin svekket etter de kom til Norge, hos andre er den styrket. Flere har et pragmatisk forhold til religionen; de ber når de føler for det, og de går i kirken når det passer dem, og kanskje mest for å møte kjente. Ahmad hadde en vanskelig tid de to årene han var lærling, med kollegaer som plaget ham. Det var i hovedsak to personer, og de fikk ham for eksempel til å gjøre alt arbeidet som ingen andre ville gjøre. Han sluttet på kickboksingen og sluttet å møte venner. *"I lærlingetiden min mistet jeg alt, mistet språket og mistet lysten til å lese og sånne ting"*, forteller han. Han orket ikke snakke med noen da han kom hjem fra jobb, og ville ikke vise kameratene at han var trist. Da vendte han seg til Gud.

Ahmad opplevde støtte fra Gud i en tid der han ikke følte han kunne snakke med noen andre. Flere studier (bl.a. Hessle, 2009; Skogesal, 2015; Ni Raghallaighs, 2010; 2011) har vist at religiøs tro er viktig og verdifull i enslige mindreåriges liv. Mosen er blitt enda sterkere i troen etter møtet med Vesten og andre religioner. Han mener at det å ha sterk tro gjør at man får større tro på seg selv.

Mosen setter tro opp som en motsats mot redsel. Kan en sterk gudstro være en støtte i fraværet av foreldre? En sterk og kjent støttefigur i en tid med usikkerhet? Ifølge psykologiske teorier kan religion fylle funksjonen som "bekymringsbuffer", den samme funksjonen som voksne har for sine barn. Religion gir trøst, beskyttelse, svar og håp når mennesker er angstfulle og bekymrede (Soenke m.fl., 2013, s. 107). Det pekes på at det samme tilknytningssystemet som får et barn til å søke sikkerhet gjennom fysisk nærhet, er det samme som får den voksne til å søke sikkerhet gjennom symbolsk nærhet fra en allmechtig Gud. På denne måten forklarer tilknytningsteori likheter for religioner i alle kulturer (Soenke m.fl., 2013, s. 107.). I Ni Raghallaighs (2011) studie av 32 enslige mindreårige flyktninger i

Her og der, fjern og nær

Irland konkluderes det med at religiøs tro og praksis fungerte som en kilde til kontinuitet i livene til de unge, der troen på Gud representerte noe kjent i den nye, ukjente konteksten. I tillegg gav deres forhold til Gud de unge en følelse av mening, trygghet og økt følelse av kontroll. Troen deres hjalp dem generelt til å håndtere utfordringene som møtte dem i det nye landet.

Den støtten i Gud som mine informanter beskriver er emosjonell; det er noen å ”snakke” med og dele byrden med. I Skogesals (2015) sin studie av muslimske immigranter er den også først og fremst emosjonell, men også instrumentell (mirakler, forskjellige former for aktiv hjelp, etc.).

Bønn skaper nærhet til Gud. Bønn kan forstås både som bønn «for å be» (ritualet, med faste resiteringer) eller bønn i form av ønsker, tanker, spørsmål om veiledning og lignende som formidles til Allah. Begge deler er viktige for å bygge nærhet (Skogesaal 2015:55). Det er den siste varianten Ahmed snakker om når han beskriver sine bønner.

Selvstendighet – å finne støtte i seg selv

Mens troen på Gud er fremtredende hos flere av mine informanter, er troen på *seg selv* fremtredende hos *alle*. Dette gjelder både generelt i deres prosjekt med å etablere seg i et nytt land, og det gjelder å håndtere konkrete, vanskelige ting.

Mine informanter De unge oppgir at de får støtte fra ulike hold, og peker på viktigheten av denne støtten. Det blir understreket at både venner, ansatte i bofellesskapene og familien i utlandet er viktige. Samtidig kommer det frem, både direkte og indirekte, en sterk selvstendighet. Sitatet til Mosen i diskusjonen om vennskap tidligere i , at man eksploderer i et liv uten nære venner, står i sterk kontrast til det han svarer når temaet er utfordringer i livet. Han sier at det første året etter han flyttet hjemmefra var vanskelig, men ikke nå lenger: ”*Nå vet jeg at det er bare jeg selv som kan gjøre noe. Meg selv, ikke noen andre.*”

Riktignok hadde Ahmad nyttig støtte fra Gud i den vanskelige tiden, da han var tømmerlærling og følte seg plaget av kollegaer, men han er klar på at det var kun han selv som kunne hjelpe ham, ingen andre. På spørsmål om hva slags personer i Norge som har hatt størst innvirkning på hans liv svarer han: ”meg selv”. Det kommer i tillegg frem at selvstendigheten går langt tilbake, som da han dro fra Iran som 1514-åring:

Ahmad: Jeg bestemte. Bestemor og søsteren min gråt og sa at jeg ikke måtte dra, men jeg dro. Jeg dro.”

Her og der, fjern og nær

Intervjuer: Spør du familien din noen ganger om råd, hvis du lurer på hvilke valg du skal ta for eksempel?

Ahmad: Nei nei, det er det jeg som bestemmer. Jeg bestemmer det. De er opptatt av at jeg har det bra, men det er jeg som bestemmer alt, hva jeg vil og sånn.

[...]

Intervjuer: Hva med den dagen du har funnet deg en partner og lurer på om det er den rette og sånn, vil du spørre dem om råd da?

Ahmad: Nei, nei, nei, det er jeg som bestemmer. Det er jeg som bor med henne, det er ikke familien min, ikke sant. Det er jeg som vet om det er bra for meg eller ikke. Neeei, det er jeg som bestemmer alt (hehe).

Intervjuer: Du er helt selvstendig?

Ahmad: Ja, ja. Jeg må være det. Det er 2016 nå...hehe.

Wangi er tydelig på at det er han som bestemmer, og tar det som en selvfølge at det er sånn. Det er kun han selv som vet hva som er bra og ikke bra for ham. Han indikerer at det kan ha vært annerledes før, men ikke nå i 2016. Denne selvstendigheten, eller uavhengigheten, er blitt vist i flere studier (Fleire studier indikerer at enslige mindreårige viser selvstendighet eller uavhengighet Ni Raghallaigh m.fl., 2010; Berg, 2010; Eide, 2000). Hva er årsaken? Oppveksten? Trygge bånd til bofellesskapet? Kan det være at denne selvstendigheten er et resultat av at de har familien nær? *Nær* i den betydningen som jeg har vært opptatt av, gjennom IKT. Vi har sett at hos Hessles informanter som ikke har eller får kontakt med familien sin så sprer det seg en uro. Er det faktum at familien er der for dem, og at de er trygge, nok til å gi den unge trygghet og ro til å utvikle en slik selvstendighet? Wangi kjenner det slik, der han med støtten fra familien i ryggen føler seg som Supermann.

Kahn og Antonucci (1980) har vist at det er tilknytning til andre og følelsesmessige relasjoner som er basis for subjektiv motstandsdyktighet. Sårbarhet og motstandsdyktighet må istedenfor å sees på som motsetninger, ansees som forutsetninger for hverandre (Engebrigtsen 2002:81). For mine informanter gir deres tilknytning til familien i utlandet og venner fra hjemlandet dem et godt fundament til å handle individuelt og utøve selvstendighet; de trosser lett rådene og formaningene fra familien med følgende begrunnelse: «*Det er vi som bestemmer. Vi er da selvstendige.*»

Når selvstendigheten møter bofellesskapets regler.

Kombinasjonen av denne selvstendigheten og den tette oppfølgingen i bofellesskapene ser ut til å være utfordrende for de unge. Når mine informanter peker på noe negativt med bofellesskapene er det *for strenge regler*. Kommunene velger selv hvordan de

Her og der, fjern og nær

vil organisere seg og løse oppgavene som følger av å ta imot og bosette enslige mindreårige. Dette bidrar til at det er store variasjoner mellom kommunene når det gjelder både tilgjengelige tiltak og kvaliteten på bosetting- og oppfølgingsarbeidet (Garvik m.fl., 2016, s. 24).

Tanken bak (streng) regler fra bofelleskapenes side er sannsynligvis et velbegrunnet perspektiv på at de unge trenger rammer og forutsigbarhet i sine liv med skole og , der blant annet. skole er viktig. I barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets håndbok til kommuner som bosetter enslige mindreårige (2011, s. 90) er det imidlertid den *individuelle tilpasningen* som står i fokus: *«Et godt og helhetlig tilbud bør utformes med utgangspunkt i hva barnet trenger. Kommunen vurderer dette ut fra barnets egenart, bakgrunn, erfaringer fra flukten, livssituasjon og behov for omsorg, støtte, opplæring, helsehjelp, tiltak osv. Kommunen må legge vekt på barnets egen oppfatning. Da vil barnet få mulighet til å mestre sin egen situasjon, ta i bruk egne ressurser og bli selvstendig.»*

Målet er altså å gjøre de enslige flyktningbarna selvstendige, og det skal nås ved å ta utgangspunkt i hva det enkelte barnet trenger. Det de unge selv opplever er imidlertid at bofelleskapenes strenge regler og rigide rammer kolliderer med deres allerede ervervede selvstendighet. Informantene i Ní Raghallaigh m.fl. (2010, s. 6) sin studie, fra 14 til 19 år, fremstod som individer som handlet selvstendig og de oppfattet seg selv som selvhjulpne i stor grad. Slik uavhengighet og selvhjulpne syntes å styrke dem i å takle sine omstendigheter.

Den kanadiske antropologen Rousseau (et. al 1998) har vist at reising og læring er viktige verdier i somalisk tradisjon. Slike kulturelle normer og praksiser forbereder unge somaliske asylsøkere til et liv som migranter og viser dem hvordan nettverk kan opprettholdes over avstander. Dette, sier hun, er en viktig basis for den motstandsdyktigheten de har i eksil. Å sende gutter ut er ”godt foreldreskap”; selv om adskillelse kan være traumatisk for begge parter, forstås det ikke som avvisning eller tap, men som en form for støtte og som nye muligheter (Engebrigtsen, 2002).

Engebrigtsen (2002) påpeker at en enslig mindreårig flyktning representerer det motsatte av hva vi i vestlig kultur ser på som en god barndom. Hun henviser til den britiske antropologen Panther-Brick (2000), når hun skriver at den moderne vestlige diskursen om barn og barndom først og fremst handler om hjemlighet og avhengighet; barnets oppvekst skal foregå i familien, i hus, i skolen og i andre velegnede institusjoner, skjermet fra samfunnet omkring (Engebrigtsen, 2002, s. 65). Her er barn helt avhengige av sine foreldre, og er først og fremst forsørgede mottakere. Etter hvert skal de imidlertid bli hjulpet til

Her og der, fjern og nær

individualitet og uavhengighet fra foreldre, som er den ideelle posisjonen for et modent individ (Engebrigtsen, 2002, s. 66).

Denne modellen for barndom passer dårlig i store deler av verden, der familieliv og foreldreomsorg store deler av dagen er erstattet med et liv på gater, der omsorg foregår mellom jevnaldrende og mange voksenpersoner. Den passer også dårlig der man som barn i lengre perioder er skilt fra foreldrene fordi en går på skole, jobber eller bor hos annen slekt. (Engebrigtsen, 2002, s. 67).

Det kan tyde på at den gode støtten fra foreldrene i denne sammenhengen står i et motsetningsforhold til den gode støtten fra bofellesskapet. De unge synes det er rart med rigide regler for rom- og toalettvask, innetider, internet-tider, leggetider med mer. Dette ble, som tidligere nevnt, uttrykt klart av Younes i når han spør: *”jeg har klart meg helt hit alene, hvorfor skal de begynne å bestemme over disse små, små tingene i livet mitt nå?”*.

Kahn og Antonucci (1980) peker på spørsmålet om hva som gjør at en person oppfatter visse handlinger mot ham som støttende. Sosial støtte har en tydelig subjektiv dimensjon, der handlinger som er ment som støttende ikke trenger å bli oppfattet som det. Støtten kan være feilslått, uønsket eller det kan være for mye av den. Om visse handlinger blir oppfattet som støttende kan avhenge av om de blir oppfattet som truende for personens behov for kontroll eller forstyrrende for personens evne til å gjøre egne valg (Kahn & Antonucci, 1980, s. 271). For mye sosial støtte fra bofellesskapene til unge flyktninger som er rustet til selvstendighet kan i verste fall resultere i umyndiggjøring.

Kontinuitet

Selv om det er i brudd- og forandringsprosesser at behovet er størst for sosial støtte, er det viktig å nevne hva som bidrar til kontinuiteten i de unges liv. Det er hovedsakelig familiekontakten og venner fra hjemlandet, i tillegg til filmer og musikkvideoer fra hjemlandet på nettet som representerer kontinuiteten i livene til de unge.

De unge *kunne* opplevd brudd og belastninger også herpå disse områdene, men strukturelle aspekt gjør at de slipper. De er født inn i en tid med teknologi, som internett og sosial medier, så de kan kommunisere tett med familien og se filmer, nyheter og musikk fra eget land. De kommer til et land som er vant med å ta imot flyktninger, der de kan treffe egne landsmenn. Når det gjelder det at de alltid finner andre utlendinger som de kan identifisere seg med gjennom etnisitet, religion, språk osv, har bakgrunn i både globalisering, transnasjonalitet og skjevfordeling av verdens ressurser og staters plikt til å gi flyktninger en mulighet til å bevise at de trenger asyl. Den transnasjonale kontakten mine informanter har

Her og der, fjern og nær

med familien har knyttet sterke bånd mellom dem. De sterke båndene gir kontinuitet i livene til disse unge. Til tross for en overdreven vekt på det positive i samtalene og noen utfordringer med den nærhetsskapende teknologien, fremstår familien som en enhet, som ”transnasjonal familie”.

Det er vist at de unge i min studie har god og stabil støtte i det daglige fra familien i utlandet. IKT har gjort relasjonen til familien nær. Selv om IKT ikke kan erstatte devirtualiserte møter, og den emosjonelle støtten som kan ytes der, har IKT gjort familierelasjoner i eksil sterke og nær, og familien har kommet nærmere innpå dagliglivet til den unge, så nær at den kan yte sosial støtte når som helst, hvor som helst, kun hemmet av begrenset internettilgang..

Støtte under akkulturasjonsbelastninger

Mine informanter gir inntrykk for at de har funnet en god balanse mellom opprinnelseskulturen og den norske kulturen. Selv om norsk kultur ikke innebærer at alle nordmenn har samme verdier eller tenker likt, så vil det at vi kommer fra samme land ofte innebære at vi deler en del felles referanser (Hylland Eriksen, 2001, s. 32). Mosen sier han føler seg mer norsk nå, og begrunner det med et helt klart kriterium: ”Når jeg tenker, så tenker jeg på norsk!” Samtidig ser en ambivalensen hos han: han sier han føler seg mer norsk nå, men sier samtidig at han tilhører mer i den afghanske kulturen enn i den norske. Han skiller der han *bor* fra der han *hører hjemme*.

En fot i hvert land

I nyere forskning på enslige mindreårige og akkulturasjon er det en generell oppfatning at de unge forholder seg til to ulike kulturer: opprinnelseskulturen og mottakerlandets kultur. Tidligere forskning fokuserte på en endimensjonal prosess og en slags nullsumprosess, der målet var å tilpasse seg den nye kulturen og at jo sterkere disse båndene ble, jo svakere ble båndene til hjemlandet. Nyere forskning har lagt vekt på at tilknytning til den ene kulturen kan foregå uavhengig av tilknytningen til den andre, slik at det er mulig å bevare båndene til opprinnelseskulturen samtidig som man tilpasser seg den nye kulturen.

Innenfor denne tradisjonen tenker man at en slik integrasjon av de to kulturene innen et individ ikke bare er mulig, men også ønskelig (Oppedal m.fl., 2011, s. 42). Hassans beskrivelse av sin identitet som fordelt 50/50 mellom somalisk og norsk, og at han er fornøyd med det, er et uttrykk for denne tenkemåten, uten at det er sannsynlig at det ligger noe mer

Her og der, fjern og nær

enn bare en måte å uttrykke seg på fra hans side. Ahmads beskrivelse illustrerer det enda bedre:

Ahmad: Jeg har tjent mye. Jeg har tatt det som er bra i norsk kultur og det som er bra i vår kultur, og nå har jeg mer enn det jeg hadde.

Ahmad viser at for ham er ikke kultur en konstant mengde, der en kan fordele den totale mengden, men aldri fjerne noe eller legge til, som i et nullsumspill. Hans opplevelse er at han har tatt det beste fra to kulturer, og er nå rikere enn han var. I Oppedals m.fl. sin rapportbeskrev de aller fleste informantene at de opplever seg selv som *både* norske og for eksempel afghanske. Med andre ord utelukket ikke en identifisering med opphavskulturen en identifisering med majoritetskulturen i Norge, og vice versa (Oppedal m.fl., 2011, s. 41). Et sentralt element i denne studien er ”tokulturalitet”, altså å ha tilhørighet og tilknytning til både opprinnelseskulturen og mottakerkulturen i ulik grad.

For den unge dreier det seg altså om en interpersonlig forhandling i en tokulturell kontekst om hvilke aspekter ved hver av kulturene han ønsker å integrere i sin identitet. Den vanligste formen for tokulturell identitet er i denne studien studien kombinasjon av sterk etnisk og svak norsk identitet (Oppedal m.fl., 2011, s.34). Fra antropologisk hold kommer det kritikk mot denne måten å dele inn kultur på. Unni Wikan (1995, s. 50) og Thomas Hylland-Eriksen (2001, s. 31) mener at kulturforskjeller går på tvers av både etnisitet, kjønn, geografisk tilhørighet. Younes’ beskrivelser av kulturforskjeller innad i familien sin illustrerer dette: «*De kommer jo fra en veldig konservativ kultur, og jeg er annerledes.*»

Farens innstilling er at de har samme kultur, og den må han ikke glemme selv om han er flyttet til Norge. Younes påpeker avstanden mellom ham og familien, som ikke de andre vet om siden han ikke har fortalt dem det.

De unge flyktingene kan altså oppleve utfordringer i forhold til akkulturasjonsprosessen, både blant folk fra sin egen kultur og blant majoritetsbefolkningen. Disse akkulturasjonsbelastningene kan øke risikoen for depressive plager (Oppedal m.fl. 2009, s. 29).

Younes føler generelt at det er vanskelig for ham å føle seg hundre prosent hjemme her i Norge selv om han har norsk statsborgerskap og norske venner. Han føler ikke at han er hundre prosent en del av samfunnet. Det kan tyde på at han opplevde akkulturasjonsbelastninger. Han føler ikke at han klarer å balansere sin ”gamle” kultur og sin ”nye” kultur, og dette skaper et forvirrende selvbylde. Hvem skal han identifisere seg med

Her og der, fjern og nær

her, nordmenn eller eritreere? Hvem skal han være her? De psykologiske forandringer av å måtte forholde seg til to kulturer samtidig kan altså lede til usikkerhet, angst og depresjon.

Rollestress

Begrepet *rolle* er nært knyttet til akkulturasjon. Men mens akkulturasjon er de *kulturelle* og *psykologiske* forandringen i individet som følge av å måtte forholde seg til to kulturer, forutsetter rollebelastninger nærhet og samhandling med andre i sosiale fellesskap. Akkulturasjonsbelastninger kommer det mer om senere i kapitlet. Hva er, og har vært, informantenes sosiale roller siden de fikk opphold og kom til bosettingskommunen sin? De har sannsynligvis fått en rolle som enslig mindreårig flyktning, beboer i bofellesskap, skoleelev, etc. De har kanskje også fått roller som fotballspiller, leder i gruppen, humørspreder, bråkmaker eller fløytespiller.

Roller tar andre former, går på tvers av hverandre og væremåten kan gå ut over grensene/forventningene til rollen. Når kravene til våre roller blir for store eller ikke stemmer overens med de vi er opplært til, oppstår det altså rollestress (Kahn & Antonucci, 1980).

Ahmad fikk, som vist, nyttig kunnskap fra bofellesskapet om hvordan han er forventet å fylle rollen som "en ungdom på fest" i Norge. Gjennom denne informative støtten lærte han hva som er vanlig og ikke vanlig å si og gjøre på fest. Siden roller forandres over tid ville han sannsynligvis fått en mer dekkende beskrivelse av denne rollen fra en av de ansatte i begynnelsen av tjueårene enn han ville fått fra en i femtiårene. Den sosiale støtten Ahmad får kan betegnes som en direkteeffekt på hans well-being; han gir ikke uttrykk for at fest er en generelt belastende situasjon for ham, og spør om råd *i tilfelle* han skulle trenge dem. I en større sammenheng kan det hevdes at den støtten som han får har en buffereffekt. Det forutsetter at Ahmad opplever hele situasjonen med å bo i et fremmed land som psykisk belastende, eller eventuelt generelt føler seg mobbet eller utestengt når han prøver å involvere seg i norske nettverk.

Akkulturasjonsstress – eksempelet Younes

Akkulturasjonsbelastninger er i stor grad en psykologisk prosess. Her ser ikke sosial støtte, verken fra det lokale eller det transnasjonale, ut til å ha nevneverdig effekt. Hvor henter de alternativ støtte når sosial støtte ikke har den ønskede effekten?

Her og der, fjern og nær

Younes forteller at han har mange venner, og er som nevnt den eneste av de unge som har samboer, som altså kan utgjøre en av de sterkeste støttefunksjonene. Men når det gjelder den psykologiske tilpasningen så kommer alle til kort.

Younes: Selv om jeg har et bra nettverk så føler jeg fortsatt at jeg må takle og klare en del ting alene. Altså, frem til nå har jeg aldri stått helt alene, men når det gjelder psykologisk sett så er det fortsatt et lite problem.

Younes trosset også rådene fra familien både når det gjaldt å flytte til dem i USA og valg av utdanningssted. Han legger egne planer, og gir inntrykk av at det har liten innvirkning hva familien mener. De fleste spør ikke familien om råd i det hele tatt når de skal ta vanskelige valg. De stoler på egen dømmekraft.

Manglende tilhørighet og skepsis fra omgivelsene er et problem for Younes i hverdagen. For to år siden toppet det seg. Han ble deprimert; følte seg alene og generelt veldig dårlig. Da ringte han familien.

Younes: [Jeg] følte meg veldig, veldig dårlig. [...] At jeg var alene her. Følte meg ganske alene her ja. Det var en slags identitetskrise. Jeg tenkte på hvem skal jeg være mest sammen med. Masse ting....Jeg ville ikke være med eritreere og samtidig ville jeg ikke være med.....det var bare en krise der og da! Sånn personlig krise, for å si det sånn.

Intervjuer: Hva sa de?

Younes: Det var stort sett at de lyttet til meg. De kunne ikke gjøre så veldig mye. De kom jo med noen upraktiske råd også da, som å flytte til USA. Det var jo ikke mulig. Å besøke er helt greit, men ikke å bo der.

Younes søkte sosial støtte hos familien i utlandet. Han presiserer at det ikke akkurat er *råd* han søker når han kontakter dem om sånne ting, men heller noen å *snakke med*. Vi ser her at familien gav ham en type støtte som ikke var i overensstemmelse med det behovet for støtte som han hadde. Han ønsket seg emosjonell støtte; noen å snakke med, som lyttet til frustrasjonene han hadde. Det han fikk var informativ støtte i form av konkrete råd om hva han burde foreta seg for at situasjonen skulle bli bedre. Rådene, blant annet om å flytte til familien i USA, beskriver han som ”upraktiske” og følgelig ikke aktuelt å følge. Familien lyttet imidlertid også til problemene hans i fortrolighet, og gav ham dermed også den emosjonelle støtten han søkte. På spørsmål om hvem han helst oppsøker når han er trist og trenger noen å snakke med oppgir Younes først og fremst samboeren, men også bestevennen fra hjemlandet som bor i samme region. Han nevner ikke familien i utlandet. Det kan være en

Her og der, fjern og nær

mulighet for at han har prøvd å snakke med samboeren og bestevennen før han kontaktet familien.

Hemmeligholdet overfor familien

Younes var åpen med sin familie om belastningene han følte. Generelt holder imidlertid de unge tett om de belastningene de føler i akkulturasjonsprosessen, også Younes. At den manglende tilhørigheten og skepsisen fra omgivelsene er et problem for ham i hverdagen kunne han ha tenkt seg å fortelle søsknene sine, men han vil ikke fordi han tenker at de har nok med sine ting, og vil ikke plage dem med det. Wangi sier han ikke snakker med familien, verken foreldrene eller søsknene, om vanskelige ting.

Wangi: For jeg vet at skal man snakke om vanskelige ting så må de komme hit og hjelpe deg, ikke sant, men de kan ikke komme hit, så de trenger ikke...det er best å snakke med folk som bor her med meg.

Ahmad sier at familien ikke vet hvordan han har det i Norge; han pleier å si at alt er ”kjempebra”. Han er klar på at han ikke er ærlig med familien, men sier at når han ikke er ærlig så er det med god samvittighet. Han viser at når de likevel ikke kan gjøre noe med problemene, så er det beste for dem å ikke vite om dem.

Familien kommer til kort når de unge trenger støtte i akkulturasjonsprosessen. Da snakker de heller med vennene sine. Den fysiske distansen gjør at en slik samtale vil være lite hensiktsmessig: Foreldrene er så langt unna så de kan likevel ikke gjøre noe. Også Baldassar (2007) viser til dette tilbakeholdet av emosjonelle tema, der informantene begrunner det med: Det var ingenting den andre parten kunne gjøre, de var så langt unna. Det kan tyde på at Ikt ikke når det mest intime aspektet ved emosjonell støtte, som kun nås ved fysisk nærhet.

Og når familien ikke kan bidra til å løse problemene, er det best å ikke si noe om det. De vil ikke ”plage” familien eller ”ødelegge dagen deres” med sine problemer, altså skåne dem for unødvendige bekymringer. De unge handler ut fra det som de mener er best for familien. Det beste for dem er ”å ikke vite”. Dette viser at gjennom å skåne familien for bekymringer vises det omsorg, altså emosjonell støtte. Baldassar (2007) er opptatt av forholdet mellom *avstand* og *sannhet* i de transnasjonale forbindelsene. En avveining av hvor mye informasjon som blir, og bør bli, røpet, er vanlig. Også her kommer det frem hos informantene: den beste måten å støtte sin transnasjonale familie på er å beskytte dem mot bekymringer og dårlige nyheter. En bruker avstanden som argument for å skjule sannheten. Både Bacigalupe & Camara (2012) og Baldassar (2007) viser at dette hemmeligholdet går

Her og der, fjern og nær

andre veien også; at foreldrene holder vanskelige ting skjult for deres sønner og døtre, og at grunnen er den samme. En ung migrants mor, som satt hjemme i Italia, fryktet at hun ville påføre sønnen smerte ved å røpe dårlige nyheter om hennes helse. Hun sier:

It's an issue of, of being afraid of causing them hurt, that is that they will worry. And so you try not to worry them, because you would really like to tell them certain things, you would also really like to tell him, but you try for a minute to be careful so that he doesn't have bad thoughts, so he doesn't worry. Because if they could perhaps be closer you could even say something. So, it's best to wait until we visit.

Mine informanter viser altså emosjonell støtte til familien sin, ved å unnlate å fortelle om eventuelle belastninger de opplever, og det er sannsynlig at dette skjer andre veien også: de unge mottar emosjonell støtte fra foreldrene, ved at de skåner dem for informasjon om deres dårlige helse for eksempel. Her ser vi at det trenger ikke være et problem eller en belastning som ligger til grunn for behovet for sosial støtte, det kan være et *potensielt* problem. Å utsette hverandre for unødvendige bekymringer kan bli en psykisk påkjenning for familiemedlemmer i en annen del av verden.

I Baldassars (2007) studie kom det frem at det kunne være vanskelig å skjule sannheten. En informant mente at foreldrene kunne høre på stemmen hans at han ikke hadde det bra, og han kunne også høre det på foreldrene hvis de hadde problemer. Dette ble bekreftet fra den andre enden, fra moren: hvis han prøvde å skjule noe så ville hun høre det på stemmen hans. Baldassar mener at siden avstand regelmessig blir brukt til å "skjule sannheten," er transnasjonale familiemedlemmer vel klar over denne begrensningen av transnasjonalisme og legger dermed mye innsats i å lytte til lyden av stemmen, tolke stillhet og andre strategier for å finne ut om noe ikke er som det pleier.

Viktig å møtes fysisk

Det personlige møtet ansikt-til-ansikt viser seg følgelig fremdeles å være viktig i en tid der "grensene mellom fravær og nærvær blir utydelige" (Bacigalupe & Camara, 2012). Der er tema som egner seg best å bli tatt opp i fysisk nærvær, og det er de beste forhold for å finne ut hvordan familien i den andre enden *virkelig* har det. Besøk, eller *devirtualiserende interaksjoner* som Bacigalupe og Camara (2012) kaller det, er noe mine informanter prioriterer og gleder seg til. Å dra tilbake til hjemlandene Somalia, Eritrea og Afghanistan blir betegnet som farlig, men både Mosen og Ahmad har besøkt familiene sine i deres

Her og der, fjern og nær

eksiltilværelse i Iran. Wangi gleder seg til å besøke søsknene sine i Israel så snart han får norsk statsborgerskap. Baldassar (2007) hevder at fysiske besøk er spesielt viktige for bidra til å løse opp i spenninger knyttet til sannhet og distanse. Hvis det er sånn også for mine informanter, at det også fra familiens side er en grad av hemmelighold knyttet til den transnasjonale kommunikasjonen, vil Baldassars poeng være veldig relevant for å forstå forholdet mellom dem.

Blant mine informanter er det som vist en oppfatning av den fysiske avstanden som et hinder for å ta opp vanskelige og følelsesmessige tema. Baldassar derimot, mener at utvekslingen av emosjonell og moralsk støtte ikke nødvendigvis er hemmet av lang avstand, men mer *influert* av den. Hun finner at så lenge familiemedlemmer jobber hardt med å "holde kontakten" ved å ta i bruk alle teknologier som er tilgjengelige for dem, kan de opprettholde gjensidig støttende relasjoner på tvers av tid og rom. Inntrykket i denne studien er at de unges transnasjonale relasjoner er støttende, i den forstand at de vet (eller blir fortalt) at familien har det bra; de føler trygghet i å ha dem der og at de når som helst kan kontakte dem, og de blir generelt støttet i det de gjør. Relasjonene gjennom (sosiale) medier representerer en annen type nærhet enn fysisk nærhet, og rammene for denne type nærhet viser seg å begrense den emosjonelle støtten.

Hvilken innvirkning har dagens IKT på akkulturasjonsprosessen?

De nære relasjonene som IKT legger til rette for må tas hensyn til når vi skal skjønne EM og innvandrere generelt. Det må i større grad tas hensyn til hvem som er *rundt* den enkelte. Bacigalupe og Camara (2012) viser hvordan for eksempel klinikere må omstille seg i sitt arbeid. I en transnasjonal klinisk sammenheng vil fokuset ikke lenger bare være innvandreren i mottakerlandet, men familien som helhet, i samspill på tvers av nasjonale og internasjonale grenser.

Klinikere som arbeider med transnasjonale familier, for eksempel i familieterapi, må derfor ta hensyn til kommunikasjonsforhold som har betydning for hvordan enkeltpersoner, par og familier oppfører seg, tenker og føler. Nødvendigheten for klinikere til å først og fremst tenke på de kulturelle og kontekstuelle endringene blir uunngåelig og enda viktigere i denne nye situasjonen.

Bacigalupe og Camara (2012) mener at den nye kommunikasjonsteknologien krever et grunnleggende skifte fra en individualistisk psykologisk tankegang til en interkulturell og relasjonell tankegang.

Her og der, fjern og nær

Hvordan disse sterke båndene virker inn på tilpasningen til det norske samfunnet har vært et viktig fokus i denne studien. Det har vært pekt på at nære bånd til familien er en forutsetning for god integrasjon i mottakerlandet (Hessle, 2009). Hun peker i denne sammenhengen også på *uroen* i de unge som *ikke* har kontakt med familien og som ikke vet hvordan det går med dem. Denne uroen har jeg selv erfart i mitt arbeid med enslige mindreårige, uttrykt i angstanfall, selvskading og fysisk utagering. Jeg kan i denne sammenhengen peke på *roen* i mine informanterinformanter, som *har* familie i trygge omgivelser i utlandet. Mine informanter har få bekymringer og er fornøyd med livene sine. Sterke bånd til familien kompenserer for relativt svake bånd til den norske majoritetsbefolkningen. Med støtte fra familien blir de supermenn.

For å bevare disse viktige båndene til familien må de oppfylle forventninger familien har. Det innebærer at de unge ikke forteller dem hele sannheten om sine nye liv i en vestlig kultur. Younes sier det treffende: han vil ikke bli sett på som familiens sorte får, altså den som utmerker seg negativt. Hvilke konkrete følger det ville fått for ham og de andre av mine informanter hvis familiene visste om at livet også bestod av festing, kjærester, alkohol, et mer distansert forhold til religionen sin enn det som ble praktisert i hjemlandet osv. vites ikke, men det ville neppe styrket båndene. Det kan for øvrig like gjerne tenkes, som jeg har vært inne på, at foreldrene skjønner det; at de er inneforstått med at for en ung mann så innebærer et liv i vestlig kultur en annen livsførsel enn det som er vanlig i deres opprinnelige kultur, men at de velger å la det være usagt.

Mye tyder på at den selvstendigheten som de utviser er en nødvendig egenskap for å klare prosjektet med å etablere seg i et vestlig land. Ní Raghallaigh m.fl. (2010, s. 6) peker i sin studie på at informantene viste at de var individer som handlet selvstendig og som oppfattet seg selv som selvhjulpne i stor grad. Slik uavhengighet og selvhjulpenhet syntes å styrke dem til å bedre takle sine utfordringer og mestre hverdagen. Reising og læring er viktige verdier i somalisk tradisjon, har Rousseau (1998) vist. Slike kulturelle normer og praksiser forbereder unge somaliske asylsøkere til et liv som migranter og viser dem hvordan nettverk kan opprettholdes over avstander. Dette, sier hun, er en viktig basis for den motstandsdyktigheten de har i eksil. Å sende gutter ut er ”godt foreldreskap”. Selv om adskillelse kan være traumatisk for begge parter, forstås det ikke som avvisning eller tap, men som en form for støtte og som nye muligheter. Hvis vi klarer å ta inn over oss at der er andre typer ”barndommer” og ”foreldreskap” utenfor det vi er vant med, og at det ikke finnes noen typer som er bedre enn andre, kan vi redusere patologiseringen av de enslige flyktingbarna.

Enslige mindreårige som flytter inn hos familie eller slekt opplever brudd. Er kombinasjonen av alenehet og selvstendighet i mottakerlandet og sterk støtte og nære bånd til familien i utlandet den mest ideelle situasjonen for enslige mindreårige? I Eides (2000) studie kommer det frem at mange av de enslige mindreårige som ble bosatt hos slekt fra hjemlandet opplevde brudd i omsorgssituasjonen. En viktig grunn var at mens de enslige mindreårige har kontakt med det norske samfunnet gjennom skole og jevnaldrende, lever omsorgspersonene mer isolert. De unge vil i større grad gjennomgå en kulturell forandring enn sine omsorgspersoner, og dette kan føre til konflikter; i stedet for å gi de unge mulighetene til å stå på egne bein, beskytter de dem mot det fremmede og prøver å kontrollere dem. Disse omsorgspersonene vil dermed i liten grad kunne bidra til sosial integrasjon av de unge i det norske samfunnet (Eide, 2000).

Offentlig omsorg og forventet støtte

Alle informantene i denne studien, unntatt én, bodde altså i døgnbemannet bofellesskap, og denne boformen er etter hvert blitt den vanligste i bosettingen av enslige mindreårige. Informantene oppfatter tiden de bodde der som positiv. La meg gjenta at ungdommene er omtrent et år i bofellesskapet og et år under oppfølging. Det er andre sosialarbeidere som jobber i oppfølgingstjenesten. Disse er innom hos ungdommene kun et par ganger i uka. Det er tilværelsen i *bofellesskapet* som blir betegnet som i en familie, og det er dit de unge søker tilbake. Flere har kontakt den dag i dag. Som vist fikk de unge alle tre formene for støtte der, i tillegg til både forventet og den mottatt støtten. Denne ”åpen dør-praksisen” etter at de offisielle båndene til kommunal omsorg er brutt, gjør at de fremdeles føler de har sosial støtte i bofellesskapet lenge etter at de er flyttet ut. Det er denne praksisen jeg har rettet fokus mot.

Vanskelig overgang til selvstendig voksenliv

Overgangen fra offentlig omsorg i barnevernet til selvstendig voksenliv kan være vanskelig (Paulsen, 2016), og for enslige mindreårige kan det by på ekstra utfordringer (Söderqvist, 2014; Garvik m.fl., 2016). Paulsen (2016) beskriver, i sin studie av 43 ungdommer i alderen 17–26 år som har eller har hatt tiltak fra barnevernet, overgangen til det selvstendige livet som brå. Flere av ungdommene uttrykker at ansatte i barneverntiltaket blir en erstatning for den manglende støtten i familie og nettverk. Når tiltak opphører føler derfor mange at de blir overlatt til seg selv, uten voksenpersoner de kan søke støtte hos. De mangler altså den viktige sosiale støtten i overgangen til voksenlivet. Når ungdommene ikke selv ønsker at tiltak skal avsluttes opplever derfor overgangen som utrygg, skummel og til dels

Her og der, fjern og nær

urettferdig. Det poengteres at i rundskriv fra Barne- og likestillingsdepartementet fra 2011 presiseres det at ungdommen skal ha mulighet til å ombestemme seg og at de under enhver omstendighet bør kontaktes ett år etter at alle tiltak er avsluttet. De aller fleste av de unge har ikke blitt kontaktet av barnevernet ett år etter avslutning av tiltak.

Også resultater fra Sverige (Höyer & Sjöblom, 2008) viser at unge som er på vei til å avslutte tiltak under offentlig omsorg mangler den viktige sosiale støtten i overgangen til voksenlivet. De unge har et uttalt behov for sosial, emosjonell, praktisk og økonomisk støtte. Slik støtte er tidvis gitt av fosterforeldre og ansatte på institusjoner, og sjelden av sosialtjenesten eller biologiske foreldre. Studien konkluderer med at denne gruppen er i fare for å møte alvorlige problemer i overgangsfasen fra offentlig omsorg til selvstendig liv, et faktum som forfatterne mener ikke er anerkjent av det svenske velferdssystemet.

I forhold til ungdommer fra majoritetsbefolkningen vil mange enslige mindreårige være i en spesielt utsatt posisjon da de ofte har enda mer begrenset tilgang til voksne støttepersoner og mange opplever det som utfordrende å opparbeide seg et nettverk (Garvik m.fl. 2016). I Oppedal et al. (2009, s. 41) forteller flere av de enslige mindreårige at de gruer seg eller er redd for den dagen de må avslutte. De har nærmest en dato for den dagen de må bli selvstendige og klare seg selv. Mange opplever denne dagen som absolutt, uten muligheter til å vende tilbake til sin trygge base, slik andre ungdommer gjør. Mange sammenlikner seg med andre ungdommer i Norge. De savner kontinuiteten i omsorgssituasjonen som andre ungdommer har, selv om de flytter hjemmefra.

Det som kan gjøre overgangen til voksenlivet mindre utfordrende er sosial støtte fra en nær og stabil relasjon (Oppedal m.fl., 2009; Paulsen, 2016). Oppedal m.fl. (2009) mener det er en viktig oppgave for offentlig ansatte omsorgspersoner å starte prosessen med å overflødiggjøre seg selv som ungdommenes tilknytningspersoner på et tidlig tidspunkt. De bør benytte den fortroligheten de har fra ungdommene til å bistå dem med å etablere kontakter med voksenpersoner i lokalmiljøet som kan bli deres trygge base, der stabilitet og kontinuitet i relasjonen kan opprettholdes også etter at kontakten med det offentlige fases ut.

”Åpen dør-praksisen” i dag og i fremtiden

Disse beskrivelsene samsvarer ikke med funnene i denne studien, der åpen dør-praksisen gjør at de unge fremdeles kan forvente støtte fra bofellesskapet. De unge mottar sosial støtte i alle former fra bofellesskapet flere år etter at de er flyttet ut, og endatil i dag. Ahmads presise og illustrerende kommentar er fristende å gjenta i opprinnelig form: *”Jeg har*

Her og der, fjern og nær

dem fremdeles”. Opplevelsen av tilgang til emosjonell støtte er forbundet med direkte fordeler for fysisk og psykisk helse, og er dessuten assosiert med buffereffekter. Bare det å tenke på sine støttende bånd kan redusere stress. Det pekes på at vi kan, under visse omstendigheter, bære våre støttende nettverk i hodene våre som en buffer mot psykiske belastninger uten å i det hele tatt aktivere disse nettverkene (Taylor, 2011, s. 197)

En kan tenke seg at et slikt tilbud fort kan blitt betraktet fra kommunens side som en byrde, gjennom at bofellesskapet blir overfylt, ekstra belastning for de ansatte, eller at ”gamle” ungdommer tar vekk fokus vekk fra de som bor der og som i utgangspunktet skal ha de ansattes oppmerksomhet. Funnene tyder imidlertid på at de unge regulerer dette selv ved å veie hvor naturlig det er at de spør bofellesskapet om hjelp avhengig av hvor lenge det er siden de flyttet ut. Wangi vet han alltid er velkommen i bofellesskapet, og selv om han helst vil bruke tiden sin på venner og skole, drar han fremdeles på besøk. Jeg oppfatter at ungdommene ser på de ansatte som en mellomting; selv om de ikke er forpliktet til å være interessert i ungdommen, gjør de det likevel. I hvor stor grad denne åpne innstillingen fra de ansatte er et resultat av ren godvilje, eller om der er andre mer strategiske motiver som ligger bak, kunne vært interessant å få klarhet i. Hvis det er en bevisst strategi bak det hele kunne det vært et interessant aspekt å forske videre på i en større skala: Hva er bakgrunnen for denne strategien og hvordan opplever de enslige mindreårige den? Denne åpen-dør-praksisen innebærer i utgangspunktet ingen ekstra utgifter for kommunen.

Åpen dør-praksisen er delvis til stede også i Paulsens (2016) studie: «*Noen av ungdommene forteller at de vet at de kan ta kontakt med sine tidligere kontaktpersoner i barnevernet og føler en støtte i dette, selv om de ikke har tiltak lengre. De uttrykker likevel at dette er vanskeligere når de ikke har en etablert kontakt og de egentlig er ferdig i tiltaket. Når terskelen for å ta kontakt blir høyere, fører dette til at flere ungdommer blir ensomme og føler at de er alene med utfordringene sine.*» Relasjonen mellom kontaktperson og ungdom har innvirkning på terskelen for å ta kontakt.

Mine informanter forteller altså at de ansatte kontakter *dem*, og det er alt fra å invitere dem til å bli med bofellesskapet på fotballspilling til å ringe og gratulere dem med dagen. Dette kan være et tegn på engasjement og ektefølt omsorg. Vi husker Younes som skilte tydelig mellom de ansatte som gav ham ekte omsorg og ikke bare ”profesjonell” omsorg. Både Eide (2000) og Hessle (2009) peker på at voksenkontaktene som de unge har nevnt som

Her og der, fjern og nær

viktige i majoritetskulturen hovedsakelig er av formell karakter, altså lærere, idrettsledere, ansatte i kommunal omsorg osv.

Den uformelle kontakten kan dessuten åpne for resiprositet i den sosiale støtten. Når både ungdommen og sosialarbeideren fjerner seg fra rollene som mottaker og giver av sosial støtte, kan også sosial støtte gå fra ungdommen til sosialarbeideren. At sosialarbeideren fjerner seg fra rollen sin innebærer at han ikke lenger er ”sosialarbeider” i relasjonen til ungdommen, men ”venn”, ”bekjent” eller lignende. En uformell kontakt er ikke noe mindre viktig enn en formell. Man kan kanskje til og med påstå at den er enda viktigere; en uformell kontakt vil i større grad kunne se på den enslige mindreårige i et bredere perspektiv, som en ”venn”, ”spiller på laget”, ”studiekamerat” etc., og ikke begrense identiteten til ”beboer”, ”enslig mindreårig flyktning” og lignende.

Spørsmålet er om den positive opplevelsen av åpen dør-praksisen hos informantene ville hatt den samme virkningen hvis denne kontakten hadde vært formell? Younes peker på én enkelt ansatt som var viktig for ham. Det er hevdet at *kvaliteten* på de støttende relasjoner er viktigere enn antallet og hyppigheten. Det mest markante skillet går mellom de som må møte påkjennende hendelser og perioder uten nære forhold, og de som har minst ett slikt. Det er altså viktigere at man *har* støttende relasjoner enn hvor *mange* man har (Kahn & Antonucci 1980, s. 265).

Både kontakten i de transnasjonale relasjonene og støttende lokale nettverk er betegnet som viktige faktorer for en god oppvekst og etablering i mottakerlandet. Et viktig spørsmål for fremtiden kan være hvordan bofelleskapene støtter opp om den transnasjonale støtten.

Avslutning

Målet med denne studien har vært å undersøke hvor enslige mindreårige flyktninger henter støtte, og hvordan den lokale og den transnasjonale støtten forholder seg til hverandre. Informantene i denne studien har to interessante fellestrekk: For det første er alle unntatt en, kommet til Norge uten å ha noe familie i landet. De har altså måttet klare tilpasningen til det norske samfunnet uten denne støtten som mange andre enslige mindreårige har. For det andre har alle kontakt med sin nære familie i utlandet. Disse to fellestrekkene gjør gruppen som

Her og der, fjern og nær

helhet godt egnet til å studere de transnasjonale båndene, og den støtten de får gjennom disse. De unge i denne studien får støtte fra ulike hold, fra inn- og utland, i sin eksiltilværelse.

De verdsetter høyt tiden de bodde i bofellesskap, og fremhever emosjonell støtte i form av omsorg og trygghet, informativ støtte i tilegnelsen av norsk kulturkompetanse som språklige og sosiale koder. Den forventede støtten, det at de kunne føle seg trygge på at de ansatte tok seg av dem i tilfeller hvor de skulle bli syke eller det skulle oppstå brann, var vel så viktig som den mottatte støtten, som når de var lei seg og trengte noen å snakke med eller hjelp til å forstå sosiale koder i forhold til nordmenn. Denne støtten kom først og fremst fra ansatte, men også andre beboere. ut. Det som imidlertid flere peker på er den manglende inkluderingen blant norsk ungdom og i norske miljøer i tiden under kommunal omsorg.

Av de unges kontakter i det norske samfunnet i dag får de sosial støtte hovedsakelig fra venner fra eget hjemland. Støtten er både emosjonell, instrumentell og informativ, men først og fremst blir den emosjonelle støtten trukket frem som viktig. Noen forteller at de har norske venner, men alle uttrykker vanskeligheter med å bli kjent med norske jevnaldrende.

Det er tett og nær transnasjonal kontakt med familien i hjemlandet og/eller andre steder i verden. Alle mine informanter har som nevnt i innledningen kontakt med familien sin. Gjennom IKT har de unge knyttet nære bånd til familien, og den utgjør viktig sosial støtte i alle tre formene. Internett og sosiale medier gjør det mulig med tett kontakt. De unge søker råd og støtte hos foreldrene, men først og fremst dreier kontakten seg om daglige, trivielle ting. Både familien i utlandet og bofellesskapet er av de viktigste kildene til sosial støtte i livene til de unge. De ser på bofellesskapet som en ekstra familie.

De unge fremstår som selvstendige, og denne selvstendigheten gjør at de oppfatter reglene i bofellesskapet som strenge. De synes likevel tiden i bofellesskapet gav dem mye, og spesielt det at båndene fremdeles er tilstede den dag gjør at de føler de fremdeles får sosial støtte fra bofellesskapet. Flere betegner tilværelsen der som i en familie.

Interessant for fremtidig forskning kunne vært: Den transnasjonale kontakten viser seg som en verdifull støtte for de unge. Hvordan forholder ansatte i den offentlige omsorgen til de enslige mindreåriges kontakt med familien i utlandet? Det kan være av stor verdi at det blir vist interesse og engasjement rundt denne kontakten, da det viser seg, både i denne studien og annen forskning, at denne kontakten er viktig i akkulturasjonsprosessen som de unge gjennomgår. De unge savner for øvrig mer engasjement fra de ansatte i bofellesskapet å inkludere dem i norske nettverk.

Her og der, fjern og nær

Det at bofellesskapene har en ”åpen dør-praksis” etter de unge er flyttet ut, der de inviterer de unge til å ta kontakt hvis de trenger noe, og dessuten kontakter dem en gang i blant ved merkedager som fødselsdager for eksempel gjør at de fremdeles føler de har sosial støtte i bofellesskapet opptil flere år etter at de er flyttet. Dette står i motsetningsforhold til andre studier av ungdom under offentlig omsorg som opplever et brudd den dagen den offentlige omsorgen er over. Denne ordningen kan dermed være noe flere andre institusjoner innen offentlig omsorg burde praktisert. For grupper av mennesker *her* som er fjerne fra sine nære *der*, blir dette ekstra viktig.

Litteraturliste:

Aalandslid, V., & Enes, A. W. (2012). Enslige mindreårige flyktninger i arbeid og utdanning. *SSB Rapport, 13*.

Andrade, A. D., & Doolin, B. (2016). Information and communication technology and the social inclusion of refugees. *Mis Quarterly, 40*(2), pp. 405-416.

Bacigalupe, G. & Camara, M. (2012). Transnational Families and Social Technologies: Reassessing Immigration Psychology, *Journal of Ethnic and Migration Studies, 38*(9), s. 1425 – 1438.

Baldassar, L. (2007a). Transnational families and aged care: the mobility of care and the migrancy of ageing. *Journal of ethnic and migration studies, 33*(2), 275-297.

Baldassar, L. (2007b). Transnational families and the provision of moral and emotional support: the relationship between truth and distance. *Identities: Global Studies in Culture and Power, 14*(4) s. 385–409.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011) Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger – en håndbok for kommunene. Oslo: Forfatter.

Berg, B. (2010). Eksilets stoppesteder: Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv.

Bourdieu, P. (1986). The forms of Capital. I Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* s. 241-258. New York: Greenwood.

Brekke, M. (2015). Samtidig, men midlertidig: en etnografisk studie av unge med flyktningebakgrunn i Tromsø. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor, Universitetet i Tromsø.

Broch, T. (2012). Ethiske og metodiske utfordringer i forskning rettet mot enslige flyktningbarn. I Ketil Eide (red.) *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 295-313). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological bulletin, 98*(2), 310.

De nasjonale forskningsetiske komiteene (2016). Generelle forskningsetiske retningslinjer, hentet 22.03.2016 fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Generelle-forskningsetiske-retningslinjer>

Eide, K. (2000). Barn i bevegelse: Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige

Her og der, fjern og nær

flyktninger. Høgskolen i Telemark, Porsgrunn.

Eide, K. (2005). Tvetydige barn: om barneemigranter i et historisk komparativt perspektiv.

Eide, K. (Red.) (2012). Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Gyldendal Norsk Forlag: Oslo.

Eide, K., & Broch, T. (2010). Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer. *Helseregion Öst og Sör: Regionsenter for barn og unges psykiske helse*.

Eidshaug, E. P. (2013). Alenehetens dobbeltbetydning i det norske samfunnet: En kvalitativ studie om livssituasjonen til unge kvinner som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger.

Engebrigtsen, A. (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn...: et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon*. Fagbokforlaget.

Fuglerud, Ø. (2004). *Andre bilder av" de andre": transnasjonale liv i Norge*. Pax Forlag A/S.

Fyrand, L. (2016) Sosialt nettverk: teori og praksis. Universitetsforlaget: Oslo.

Garvik, M., Paulsen, V., & Berg, B. (2016). Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktninger, hentet 07.12.2016 fra <https://samforsk.no/Publikasjoner/2016/EM-rapport%202016%20-%20webversjon.pdf>

Haugen, M., Eikvil, L., Tvette, I.F., & Kval, S.I. (2016). Development of improved methods or basis for medical age assessments of minors and young adults, hentet 09.09.2016, fra https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/asyl/aldersundersokelser/aldersluttrapport.pdf.

Helland, T. (2009). " Hvem skal være der for meg?": beretninger om ensomhet blant unge som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere.

Hessle, M. (2009). Ensamkommande men inte ensamma: tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige.

Hylland Eriksen, T. (Red.) (2001) Flerkulturell forståelse. Universitetsforlaget: Oslo

Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2010). Young people leaving care in Sweden. *Child & Family Social Work*, 15(1), 118-127.

Integrerings- og magfoldsdirektoratet (2016) Bosetting av enslige mindreårige flyktninger, hentet 07.12.2016 fra http://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/slik-bosettes-flyktninger/enslige-mindrearige-flyktninger/#title_2

Her og der, fjern og nær

Internet World Stats (2016). Internet Users in the World by Regions 2016, hentet 17.10.2016 fra www.internetworldstats.com/stats.htm

ITU - United Nations specialized agency for information and communication technologies – ICTs. Mobile Development, hentet 17.10.2016 fra www.itu.int/en/itu/telecom/Pages/default.aspx

Kahn, R. L., & Antonucci, T. C. (1980). Convoys over the life course: Attachment, roles, and social support. *Life-span development and behavior*, 3, 253-286.

Kierulf, I. (2012). Å tilegne seg en ny kultur: Kulturell tilhørighet, kulturkompetanse og identitetsutforskning hos unge mennesker som kom til Norge som enslige, mindreårige asylsøkere.

Kohli, R. S. (2006). The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK. *Child & Family Social Work*, 11(1), s. 1-10. doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00393.x

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det Kvalitative Forskningsintervjuet* (3. utgave). Gyldendal Akademiske: Oslo.

Ní Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child & Family Social Work*, 15(2), s. 226-237.

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (2016). Over eller Under 18? Asylvurderinger av enslige mindreårige asylsøkere, hentet 09.09.2016 fra <http://www.noas.no/wp-content/uploads/2016/03/Over-eller-under-18-Aldersvurderinger-av-enslige-mindrearige-asylsokere.pdf>.

Oiarzabal, P. J., & Reips, U. D. (2012). Migration and diaspora in the age of information and communication technologies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(9), 1333-1338.

Oppedal, B., & Idsoe, T. (2015). The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers. *Scandinavian journal of psychology*, 56(2), 203-211.

Oppedal, B., Seglem, K.B., og Jensen L. (2009) Avhengig og Selvstendig. Enslige mindreårige flyktningers stemmer i tall og tale, hentet 07.04.2016 fra <https://www.fhi.no/globalassets/migrering/dokumenter/pdf/rapport-200911-pdf.pdf>

Oppedal, B., Seglem, K.B., Jensen L., Haukeland Y. (2011). Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring og sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere, hentet 02.04.2016 fra www.fhi.no/globalassets/migrering/dokumenter/pdf/rapport-20118-etter-bosettingen-psykisk-helse-mestring-og-sosial-integrasjon-blant-ungdom-som-kom-til-norge-som-enslige-mindrearige-asylsokere-pdf.pdf

Pargament, K. I. (1997) *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. The Guilford Press: NY.

Her og der, fjern og nær

Paulsen, V. (2016). Ungdom på vei ut av barnevernet:-Brå overgang til voksenlivet. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 92(01), 36-51.

Pastoor, L. de Wal (2012). Skolen - et sted å lære og et sted å være. I K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, (s. 219-240). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Pedro J. Oiarzabal & D. Reips (2012). Migration and Diaspora in the Age of Information and Communication Technologies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(9), s. 1333 – 1338.

Pedersen, J. (2008). *Kamper for anerkjennelse: unge flyktninger i møte med norske lokalsamfunn*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosiologi og statsvitenskap.

Pliassova, E. (2012). Mellom to verdener: En kvalitativ studie av seks enslige mindreårige flyktninger ett år etter bosetting.

Raghallaigh, M. N. (2011). Religion in the lives of unaccompanied minors: an available and compelling coping resource. *British Journal of Social Work*, 41(3), s. 539-556.

Rousseau, C., Said, T. M., Gagné, M. J., & Bibeau, G. (1998). Resilience in unaccompanied minors from the north of Somalia. *Psychoanalytic Review*, 85(4), 615.

Sam, D. L., & Berry, J. W. (2010). Acculturation when individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472-481.

Schaefer, C., Coyne, J. C., & Lazarus, R. S. (1981). The health-related functions of social support. *Journal of behavioral medicine*, 4(4), 381-406.

Sletten, M. (2013). En sannsynliggjort alder: En gjennomgang av praksis vedrørende aldersundersøkelser av enslige mindreårige asylsøkere i Norge.

Skogesal, G. S. (2015). Praktisk religiøsitet. Religiøs mestring blant muslimske flyktninger.

Store Norske Leksikon. Definisjon Integrering, hentet fra 09.09.16 fra <https://snl.no/integrering>

Social Compare (2016). Compare instant messages (IM) with phone, mobile and video calls options, hentet 17.10.2016 fra <http://socialcompare.com/en/comparison/online-web-chat-messenger-talk-systems-free-skype-vs-viber>

Soenke, M., M.J Landau, J. Mark, J. Greenberg (2013). Sacred Armor: Religion's Role as a Buffer Against the Anxieties of Life and the Fear of Death. I K.I. Pargament, J.J. Exline og J.W. Jones (red.). *APA handbook of psychology, religion and spirituality (Vol 1): Context, theory and research* (s. 105 – 122). Washington: American Psychological Association.

Statistisk sentralbyrå (2016a). 90 prosent fra Afghanistan i arbeid og utdanning etter fire år, hentet 07.12.2016 fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/90-prosent-fra-afghanistan-i-arbeid-og-utdanning-etter-fire-ar>

Her og der, fjern og nær

Statistisk sentralbyrå (2016b). Tre av fire i arbeid eller utdanning, hentet 07.12.2016 fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/tre-av-fire-i-arbeid-eller-utdanning>

Söderqvist, Å. (2014). Leaving care with “cultural baggage”: the development of an identity within a transnational space. *Australian Social Work*, 67(1), 39-54.

Taylor, S.E. (2011). Social support: A Review. I M.S. Friedman. *The Handbook of Health Psychology* s. 189–214. New York, NY: Oxford University Press.

Thagaard, T. (2012). Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode, (4. utgave). Fagbokforlaget Vigmondstad & Bjørke AS, Bergen.

Thoits, P. A. (1995). Stress, coping, and social support processes: Where are we? What next?. *Journal of health and social behavior*, 53-79.

Thorshaug, K., Paulsen, V., Røe, M., & Berg, B. (2013). Mot en ny bosettingsmodell?: Direkteplassering av enslige mindreårige, hentet 07.12.2016 fra https://samforsk.no/SiteAssets/Sider/publikasjoner/Sluttrapport%20Direkteplassering%20av%20enslige%20mindre%C3%A5rige_WEB.pdf

UNICEF (2016). Nearly 50 million children “uprooted” worldwide, hentet 22.09.2016 fra http://www.unicef.org/media/media_92725.html

Utlendingsdirektoratet (2016). Asylsøknader enslige mindreårige asylsøkere (2016), hentet 29.11.2016 fra <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-enslige-mindrearige-asylsokere-2016/> - lesedato 29.11.16

Utlendingsdirektoratet (2015). Årsrapport 2015, hentet 29.11.2016 fra https://www.udi.no/globalassets/global/aarsrapporter_i/arsrapportvirksomhetsrapport-for-udi-2015.pdf

Wade, J. (2011). Preparation and transition planning for unaccompanied asylum-seeking and refugee young people: A review of evidence in England. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2424-2430.

Watters, C. (2012) Enslige flyktningebarn - en teoretisk og internasjonal oversikt. I Eide, K. (red.) Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger. Gyldendal Norsk Forlag: Oslo.

Wikan, U. (1995). Mot en Ny Norsk Underklasse. Gyldendal Norsk Forlag: Oslo.

Øien, C. (2010). Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere.

Her og der, fjern og nær

VEDLEGG 1:

Intervjuguide

Overordnet forskningsspørsmål:

Hvordan opplever unge voksne, som kom til Norge som enslige mindreårige flyktninger, at de ble rustet til et selvstendig liv av det offentlige hjelpeapparatet?

Innledningsvis:

- Presentere meg selv.
- Informer om prosjektet og hva det kommer til å bli stilt spørsmål om.
- Si noe om betydningen av å være med på intervjuet, om tilbakemelding og om resultatet.
- Gå igjennom hvordan intervjuet dokumenteres, og hva som gjøres med datamaterialet når prosjektet avsluttes.
- Garantere anonymitet. Presiser at jeg har taushetsplikt
- Informere om at informanten har rett til å avbryte intervjuet eller trekke seg fra undersøkelsen når som helst.
- Presiser at undersøkelsen er godkjent av NSD.
- Antyde hvor lenge intervjuet vil vare.

Tematisert intervju:

(Åpne spørsmål der de kan snakke fritt, og oppfølgingsspørsmål kommer naturlig.)

1. Bakgrunn

1. Alder/nasjon
2. Alder ved ankomst
3. Varighet/type kommunal omsorg
4. Yrke i dag

2. Støtte under kommunal omsorg

1. Hva synes du om tiden under kommunal omsorg?
2. Fikk du den hjelpen og støtten du trengte?
3. Var mengden av oppfølging passe stor?
4. Hva likte du mest/minst?
5. Hva lærte du som du har hatt bruk for i det selvstendige livet?
6. Var du trygg nok til å åpne deg/snakke fritt?
7. Savner du noe av det idag?
8. Hvordan var overgangen til hybel med oppfølging?
9. Hvordan var overgangen til et helt selvstendig liv?

3. Støtte i hverdagen

	Utdanning/ Jobb	Fritid/ Nettverk	Psykisk helse/ savn	Økonomi/ Gjeld	Religion/ sjelefred	Annet/ trening
Hvordan/hvorfor mestrer du dette idag?						
Hva har vært utfordrende?						
Hvordan løste du det? (Hjelp el. alene?)						

1. Savner du støtten du fikk i bofellesskapet?
2. Ble du kontaktet i.l.a det første året som selvstendig?
3. Har du vonde minner som plager deg i hverdagen?
4. Hvem støtter deg i hverdagen?
5. Har du gode venner? Norske/etniske?
6. Hvem oppsøker du når du
  - Er lei deg og vil ha støtte og trøst? (emo)
  - Lurer på hva du bør gjøre/si i en bestemt sammenheng? (inf)
  - Vil ha hjelp med å forstå brev, hjelp med lekser eller reparere noe? (instr)
7. Hva trenger du mest støtte til? Hva mangler du støtte til?

4. Støtte fra familien hjemme

1. Hvor kommer du fra og hvorfor flyktet du?
2. Hvordan opplevde du flukten?
3. Har du vært på reise før?
4. Hvordan kommuniserer du med familie/venner i hjemlandet og andre land? (snakke/chatte/dele bilder/vennenettverk)
5. Hvor ofte?
6. Når spør du dem om råd? (Gi eks.) Hvorfor spør du dem og ikke venner?
7. Hvem spør du om råd når reparere noe i leiligheita? Konflikt med en venn? Utdanning-/jobbvalg?
8. Hvordan påvirker kontakten med familie i hjemlandet dagliglivet i Norge?
9. Hvilken innvirkning har denne kontakten på dagliglivet ditt her?
10. Hva fremhever du og er stolt av, og hva «skammer» du deg over?
11. Kan denne kontakten være vanskelig?
12. Har du 'tapt' noe ved å bli en 'god nordmann'?
13. Har du funnet balansen mellom det norske og det zlatanske?

Her og der, fjern og nær

14. Hva savner du i vårt samfunn?
15. Håp om gjenforening?
16. Har du funnet roen her? (Her du skal leve og dø? Tilbake til hjemlandet?)

5. Ellers

1. Hva syns du om denne samtalen?
2. Er det noe du vil tilføye?

Her og der, fjern og nær

VEDLEGG 2:

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Jarle Pedersen Avdeling for samfunnsfag og historie Høgskulen i Volda Postboks
5006101 VOLDA

Vår dato: 06.01.2016 Vår ref: 45408 / 3 / MHM Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 29.10.2015. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 16.12.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

45408

Behandlingsansvarlig Daglig ansvarlig Student

Hvordan ruster det offentlige hjelpeapparatet enslige mindreårige flyktninger til et selvstendig liv?

*Høgskulen i Volda, ved institusjonens øverste leder Jarle Pedersen Thomas Bergset
Mandal*

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i

Her og der, fjern og nær

forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 25.05.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Marianne Høgetveit Myhren tlf: 55 58 25 29

Marianne Høgetveit Myhren

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD. Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD. SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg: ProsjektvurderingKopi: Thomas Bergset Mandal
thomasma@stud.hivolda.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Meldingen gjelder et mastergradsprosjekt, der formålet er å undersøke hvordan det offentlige hjelpeapparatet ruster enslige mindreårige flyktninger til et selvstendig liv.

Utvalget består av tidligere enslige mindreårige flyktninger som har vært under det offentlige hjelpeapparatets omsorg. Informantene er nå mellom 22 og 30 år.

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er i utgangspunktet godt utformet, men veileders kontaktinformasjon må tilføyes.

Data samles inn ved personlige intervju. Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning, jf. epost 16.12.2015 .

Personvernombudet legger til grunn at student og veileder etterfølger Høgskulen i Volda sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile

Her og der, fjern og nær

enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 25.05.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)

- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)- slette digitale lyd-/bilde- og videoopptak

Prosjektnr: 45408

Her og der, fjern og nær

VEDLEGG 3:

Informasjonsskriv

Hei Sølve Bjørn Randal!

Jeg heter Thomas Bergset Mandal og er student ved Høgskulen i Volda i tillegg til jobben min som miljøterapeut i bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger i Volda og Ørsta. Ketil Eide anbefalte meg å spørre deg.

I min masteroppgave vil jeg intervju 8-10 personer som kom til landet som enslige mindreårige og som idag er ferdig med offentlig omsorg og lever selvstendige liv, altså i alderen 22 og eldre. Jeg har hittil intervjuet fire. Mitt fokus er hvordan de opplever livet sitt nå, og hvordan de opplevde tiden under kommunens omsorg. Kanskje kan oppgaven gi større innsikt og gjøre opplegget rundt enslige mindreårige enda bedre.

Kjenner du noen i denne gruppen som jeg kan kontakte? Eller kjenner du noen som kjenner noen?

(Som i all forskning er det frivillig å bli med, og man kan når som helst si nei takk og trekke seg fra prosessen.)

Takk på forhånd for at du tar deg tid i en sikkert travel arbeidshverdag.